

Työttömyyden leima ja työllistettävyys

Työttömiä ohjaavien ammattilaisten käsitys vaikeasti työllistyvien
työllistyvyydestä

Riitta Kaskela 0147374
Pro gradu -tutkielma
Syksy 2012
YTK/Kuntoutustiede
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Työttömyyden leima ja työllistettävyyys. Työttömiä ohjaavien ammattilaisten käsitys vaikeasti työllistyvien työllistävyydestä.

Tekijä: Riitta Kaskela

Koulutusohjelma/oppiaine: Kuntoutustiede

Työn laji: Pro gradu -työ x Sivulaudaturtyö ___ Lisensiaatintyö ___

Sivumäärä: 85 sivua, 4 liitettä

Vuosi: 2012

Tiivistelmä:

Työttömyys on vakava yhteiskunnallinen ongelma työttömien muodostaessa laajan, noin 300 000 henkilön työvoimareservin, johon tärkeänä työvoimapotentialina kuuluvat myös vajaakuntoiset ja työrajoitteiset työnhakijat. Työttömyys tulee kalliiksi yhteiskunnalle alentuneen tuotannon, verotulojen menetyksen ja työllisyysenhoidomenojen vuoksi. Työtön itse maksaa työttömyydestään niin niukentuneen talouden kuin taitojen rapautumisen ja huonontuneen elämänlaadunkin muodossa. Vaikeimmin työllistyvien pitkittyvä työttömyys saattaa johtaa leimautumiseen ja heikentää työttömien itseluottamusta, terveyttä ja työkuntoa, jolloin pitkittyvästä työttömyydestä voi muodostua yksilötasolla oman itsensä syy.

Tutkimuksessa selvitettiin stigmatisoinnin ja leimautumisen viitekehyksessä työttömiä asiakkaita päivittäin kohtaavien eri organisaatioiden työntekijöiden suhtautumista työttömiin ja asenteita asiakkaitaan kohtaan. Tutkimuksen keskeisinä kiinnostuksenkohteina olivat työttömien kanssa työskentelevien työntekijöiden asennoituminen työttömyyteen ja työttömiin sekä työttömyyteen liitettävien stereotyyppisten käsitysten ilmeneminen työntekijöiden asenteissa, ja miten asennoituminen työttömiin heijastuu työntekijöiden näkemyksiinsä työttömien työllistettävyydestä. Tutkimus toteutettiin kokonaistutkimuksena sähköisenä lomakekyselynä Kainuun alueella. Kyselyn kokonaisvastausprosentti oli 39 kaikkiaan 71 työ- ja elinkeinotoimistoissa, työvoiman palvelukeskuksessa, työpajoilla sekä työllisyys- ja kuntouttavan työtoiminnan kehittämishankkeissa työskennelleen työntekijän vastattua kyselyyn. Kvantitatiivinen aineisto analysoitiin PASW Statistics 18 -tilasto-ohjelmalla. Kyselyn avovastauksia käytettiin kvantitatiivisten tulosten täydentäjinä.

Kaikkien työttömien mahdollisuuteen ja kykyyn työskennellä avoimilla työmarkkinoilla ei uskottu. Arvio asiakkaiden työllistettävyydestä vaihteli asiakasryhmäkohtaisesti ja siihen vaikutti asiakaskontaktin tiiviys: päivittäin työttömien kanssa työskentelevät suhtautuivat pessimistisemmin työttömien työllistymismahdollisuuksiin ja aitoon haluun työllistyä. Kaksi kolmasosaa tutkimukseen osallistuneista uskoi toisen työttömän kykenevän siirtymään suoraan avoimille työmarkkinoille ja yhtä moni katsoi työelämään kykenemättömiä olevan noin kymmenen prosenttia työttömistä. Siten lähes puolet työttömistä tarvitsee kuntoutuksellisia tukitoimenpiteitä, ja on autettavissa niiden avulla takaisin työelämään.

Työttömyyden katkaisemisen tärkeyttä perusteltiin pääsääntöisesti työttömien elämänlaadun, olosuhteiden ja työmarkkina-aseman paranemisella, ja yhteiskunnan saamat taloudelliset höydyt korostuivat vain yksittäistapauksissa. Tutkimukseen osallistuneet jakautuivat työttömien työllistettävyyteen ja työttömiin asennoitumisen perustella neljään erilaiseen ryhmään. Työttömien työllistettävyyteen ja työttömiin positiivisesti suhtauduttiin kahdessa ryhmässä, joihin kuului kolme neljäsosaa vastaajista. Yksi neljäsosa vastaajista kuului niihin kahteen ryhmään, joissa suhtauduttiin skeptisesti työttömien työllistettävyyteen ja ainakin jossakin määrin kielteisesti työttömiin. Työttömiä leimaavia negatiivisia stereotyyppioita oli löydettävissä työttömien kanssa päivittäin työskentelevienkin asenteissa työttömyyden näyttäytyessä yleisyydestään ja sen ammattimaisista haltuunottoyrkimyksistä huolimatta tutkimukseen osallistuneille stigmana.

Avainsanat: työttömyys, työllistettävyyys, stigmatisointi, leimautuminen, työttömien kuntoutus

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi x

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Työttömyys ja työllistettävyys	5
2.1	Työttömyys ja työllistettävyys käsitteinä.....	5
2.2	Hädänalaisten auttamista vai kontrollointia? – Työllisyydenhoito julkisena intressinä	9
2.3	Työttömien kuntoutus	12
2.4	Työttömyys tutkimusten valossa.....	17
3	Stigmatisointi ja leimautuminen	22
3.1	Stigma ja lähikäsitteet	22
3.2	Negatiivinen leima osana elämää	25
3.3	Työttömyys leimana	28
3.4	Leimautuminen tutkimuksissa	31
4	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	35
5	Tutkimuksen toteuttaminen	37
5.1	Tutkimusaineisto	37
5.2	Tutkimusaineiston edustavuus ja katoanalyysi	39
5.3	Aineiston analyysi	41
5.4	Tutkimuksen eettisyys	47
6	Tulokset	50
6.1	Taustamuuttajat	50
6.2	Työttömien työllistymiskyky ja -mahdollisuudet	51
6.3	Suhtautuminen työttömiin	59
6.4	Työttömyyden leimaavuuden näyttäytyminen ammattilaisten asenteissa	68
6.5	Yhteenvedo ja johtopäätökset tutkimuksen tuloksista	73
7	Pohdinta	76
	Lähteet	80
	Liitteet	86

1 Johdanto

Yhteiskunta- ja talouspolitiikan keskeisenä tavoitteena pidetään alhaista työttömyyttä ja korkeaa työllisyyttä, mikä mahdollistaa hyvinvointiyhteiskunnan kestäväen rahoitusperustan ja koko väestön hyvinvoinnin lisääntymisen. Työttömät muodostavat laajan, noin 300 000 henkilön työvoimareservin, johon tärkeänä työvoimapotentialina kuuluvat myös vajaakuntoiset ja työrajoitteiset työnhakijat sekä maahanmuuttajat. (Työministeriö 2007, xv, xvii.) Maaliskuun 2012 lopussa työttömäksi työnhakijaksi oli ilmoittautunut työ- ja elinkeinoministeriön työttömyystilastoihin perustuvan työllisyyskatsauksen mukaan 246 100 henkilöä, ja lisäksi 115 000 henkilöä oli työ- ja elinkeinohallinnon koulutus- tai työllistämistoimenpiteissä, mikä nostaa vailla pysyvää työllistymisratkaisua olevien määrän yli 350 000 ihmiseen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012). Työttömyyden lievittämistä voi perustella sekä taloudellisilla että inhimillisillä syillä. Kansantalouden kannalta työttömyys merkitsee työttömien voimavarojen tuhlaamista ja tuotannollisten voimavarojen vajaakäyttöä. Työttömyys aiheuttaa yhteiskunnalle kustannuksia tuotannon menetyksinä, työllisyyden hoitomenoina ja menetettyinä verotuloina, mutta työttömyydestä joutuu maksamaan myös työtön itse sekä taloudellisesti että taitojen rapautumisen ja heikentyneen elämänlaadun muodossa. (Pohjola 1998b, 3–4.) Sosiaalisena ja poliittisena ongelmana työttömyys jakaa kansalaisia eri sosiaalisiin ryhmiin ja heikentää mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja osallisuuteen. Koveneva kilpailu työmarkkinoilla vähentää kansalaisten keskinäistä solidaarisuutta ja erilaisuuden hyväksymistä tuottaen marginaalisuutta ja marginalisoivia käytäntöjä. (Koistinen 1999, 135, 193–194.) Työttömyyden pysyessä korkeana työllistyvyydeltään heikoimman työvoiman työttömyys pitkittyy, mikä sinänsä saattaa stigmatisoida ja johtaa työttömien itsetuottamukseen, terveyden ja työkyvyn alenemiseen, jolloin pitkittyvästä työttömyydestä muodostuu yksilötasolla oman itsensä syy (Aho & Kataja-aho & Koponen & Virjo 2003, 44).

Työttömyyden rakennetekijöistä 2000-luvulla on korostunut työkyvyn heikkenemiseen, työvoiman ikääntymiseen sekä riittämättömään ja vanhentuneeseen koulutukseen liittyvät tekijät. Matalan tuottavuuden työpaikkojen katoaminen sekä erityisosaamista ja muutoskykyä korostavat työmarkkinoiden vaatimukset ovat vaikuttaneet erityisesti heikosti koulutetun ikääntyvän työvoiman ajautumiseen toistuvais- ja pitkäaikaistyöttömyyteen ja negatiivisesti leimautuneeseen asemaan työmarkkinoilla. (Hieta-

niemi 2004, 88.) Työttömyyden kovasta ytimestä puhuminen kohdistaa huomion työttömiin ja heidän ongelmiinsa, vaikka työttömien omat kokemukset muotoutuvat yhteiskunnallisen tilanteen, tuotanto- ja talouselämän muutosten ja yhteiskuntapoliittisten toimien kautta (Karjalainen 2004, 15–16). Työvoiman kysynnän ja tarjonnan vastaavuutta voidaan parantaa koulutuksella ja edistämällä työvoiman liikkuvuutta työmarkkinoilla sekä välityömarkkinatoimenpiteillä, joilla edistetään vaikeasti työllistyvien aseittaista integroitumista avoimille työmarkkinoille. Välityömarkkinatoimenpiteet tarjoavat vaikeimmin työllistyvillekin aktiivisen vaihtoehdon työttömyydelle ja pitävät yllä työmarkkinakelpoisuutta ja ehkäisevät syrjäytymistä. Myös tuettu ja alemman tuottavuuden työ hyödyttää kansantaloutta ja mahdollistaa toimeentulon hankkimisen työn kautta. (Työministeriö 2007, xvii–xix.)

Sanaan pitkäaikaistyötön sisältyy aikojen kuluessa kumuloituneita käsityksiä ja suhtautumistapoja. Sanaan liitetään lähes poikkeuksetta jonkinlainen ongelmallisuus ja sen myötä yhteiskunnallisen puuttumisen tarve. (Pohjola 2007, 25–26.) Työ- ja elinkeinoministeriön rakennetyöttömyyttä koskevissa kehittämisselityksissä on tavoitteeksi asetettu puhutavan ja näkökulman muutos. Ongelmapuheen sijaan työnhakijoiden vahvuudet tulisi nostaa tarkastelun keskiöön ja nähdä työnhakijat palveluja käyttävinä asiakaina eikä toimenpiteiden kohteina. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011b, 3.) Pelkästään ongelmalähtöinen syrjäytymiskeskustelu saattaa aiheetta leimata kohteensa, esimerkiksi työttömät. Moraalisuusaspektin ylikorostaminen ja työttömien syyllistäminen eivät ratkaise työttömyysongelmaa, ja syrjäyttävien raja-aitojen sijaan tulisi rakentaa vaihtoehtoisia ratkaisuja tasa-arvoisten lähtökohtien luomiseksi kaikille työhaluisille ja -kykyisille. (Hietaniemi 2004, 22, 90.)

Työttömyyden pitkittyessä merkittävänä työllistymisen esteenä helmikuussa 2012 tehdyn kansalaiskyselyn tulosten perusteella pidetään työttömien heikkoa työmarkkinanaimagoa, joka perustuu median pitkäaikaistyöttömille antamaan kuvaan työhaluttomista, sairaista, syrjäytyneistä, sosiaali-ongelmaisista, ammattitaidottomista ja masentuneista ihmisistä (HMV PublicPartner Oy 2012, 12). Median uutisointi esimerkiksi pitkäaikaistyöttömien työ- ja toimintakyvyn arviointia käsitelleen Raija Kerättären ja Vappu Karjalaisen tutkimuksesta (2010) antaa kuvan, että suurin osa pitkäaikaistyöttömistä on työkyvyttömiä, vaikka tutkimuksen tulokset koskivat vain kuntoutuslääkärille ohjautunutta 15 % kaikista kolmen työvoiman palvelukeskuksen asiakkaista. Yli viidesosa kuntoutuslääkärin tutkimista asiakkaista todettiin pitkäaikaisesti työkyvyttömiksi ja heidän

osaltaan kuntoutusmahdollisuudet jo menetetyiksi, mutta nämä asiakkaat edustivat vain kuutta prosenttia kaikista asiakkaista. Siten yhdeksällä kymmenestä työvoiman palvelukeskusten tehostettujen työllistymispalveluiden piiriin kuuluvasta asiakkaasta on edelleen mahdollisuus kuntoutua työmarkkinoille.

Ennustettu työvoimapula vaatii jo lähitulevaisuudessa kaikkien työvoimareservien, myös vaikeimmin työllistyvien, vetämistä mukaan tuottavaan työhön. On tärkeää, että työttömien kanssa työskentelevät uskovat asiakkaidensa mahdollisuuksiin kuntoutua ja työllistyä avoimille työmarkkinoille ja myös valavat tätä uskoa asiakkaisiinsa. Jos työttömiin asiakkaisiin suhtaudutaan jo lähtökohtaisesti negatiivisesti epäillen näiden työllistymismahdollisuuksia, asiakkaita tukevat ja näiden työvalmiuksia vahvistavat toimenpiteet esimerkiksi työllisyshankkeissa voivat jäädä puutteellisiksi, jolloin asiakkaiden työkykyään ei kohene ja toimenpide päättyy uuteen työttömyysjaksoon. Tiettyjen ihmisryhmien leimaamiseen tai leimautumiseen ei juurikaan kiinnitetä huomiota. Yhteiskunnan arvot ovat kovenneet ja ne, joilla ei ole kykyä selviytyä ja menestyä kiihdyvässä kilpailussa jätetään oman onnensa nojaan. Heille ei suoda edes sitä asemaa, että heidät leimattaisiin – heitä ei yksinkertaisesti ole olemassa hyvinvoivalle enemmistölle.

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on tärkeä tuoda esiin epäedullisessa asemassa olevien ihmisryhmien omia näkemyksiä, mutta tämä ei pelkästään riitä, jos ympäristö ei ole valmis niitä kuulemaan ja ymmärtämään omien kielteisten ennakoasenteidensa takia. Selvitän pro gradu -tutkielmassani työttömien kanssa työskentelevien asennoitumista työttömiin ja työttömien työllistettävyyteen. Kimmokkeen tutkia työttömyyttä stigmatisoinnin ja leimautumisen viitekehyksessä antoivat jatkuvasti voimistuneet signaalit siitä, että yhteiskunta ei enää panosta pitkään työttömänä olleiden ja vaikeasti työllistyviksi määriteltyjen työllistymisen edistämiseen, vaan heidän mahdollisuuksiaan pidetään menetettyinä ja heihin panostamista siten vähäisten resurssien hukkaamisena. Toimijoiden epäluottamukseen pitkään työttömänä olleiden työllistymistä kohtaan olen törmännyt myös työskennellessäni usean vuoden ajan työllisyshankkeissa: välityömarkkinoilla työllistettyjen kanssa työskentelevät ovat tuoneet toistuvasti esiin, että heidän asiakkaidensa työllistymismahdollisuudet ovat olemattomat. Siten juuri ne ihmiset, joiden tehtävänä pitäisi olla mahdollisuuksien selvittäminen ja avaaminen pitkään työelämästä poissa olleille henkilöille eivät näytä luottavan asiakkaidensa työllistettävyyteen. Pitkäaikaistyöttömien joukossa on varmasti henkilöitä, joiden pitäisi työkuuntensa perusteella päästä pois työmarkkinoilta, mutta monella vaikeasti työllistyväksi leimatul-

la voisi myös olla vielä mahdollisuus kuntoutua työelämään tarkoituksenmukaisten tukitoimenpiteiden avulla.

Työttömyys, ja varsinkin sen pitkittyminen, lyö ihmiseen negatiivisen leiman, joka vaikeuttaa henkilön työllistymistä, mutta tutkittua tietoa aiheesta on vähän. Erving Goffmanin 1960-luvulla kehittämää stigma-teoriaa on käytetty esimerkiksi joistakin leimavista sairauksista, muun muassa aidsista, sekä vammaisuudesta tehtyjen tutkimusten yhteydessä, mutta harvoin yhdistetty työttömyyteen. Työttömyys merkitsee yleisyydestään huolimatta kuitenkin yhä häpeää ja lyö varsinkin pitkittyessään epäonnistujan leiman kantajaansa paitsi ympäristön, myös henkilön omissa silmissä. Kaikilla toimijoilla on varmasti perimmältään hyvä tarkoitus auttaa työttömiä etenemään työllistymispoluilleen, mutta ammattilaistenkin asenteissa pitkään työttömänä olleita henkilöitä kohtaan on tarkastamisen varaa. Työttömyyteen liittyvien asenteiden näkyväksi tekeminen on tärkeää, jotta vähintäänkin kaikki työttömien kanssa työskentelevät ryhtyisivät peilamaan omaa suhtautumistaan työttömään asiakaskuntaansa. Jokaisen ihmisen kehittymismahdollisuuksia korostamalla toivottomaksi tapaukseksi leimaamisen sijaan voitaisiin ehkä vähitellen saada yleistäkin työttömiin asennoitumista myönteisemmäksi. Ainakin kuntoutussektorilla toimimisen edellytyksenä voitaneen pitää jo lähtökohtaisesti luottamista jokaisen mahdollisuuteen kuntoutua: asetettiinpa kuntoutuksen tavoitteeksi sitten parempi, kivuttomampi tai terveempi elämä tai työllistyminen, kuntoutustoimenpiteitä käynnistettäessä näiden tavoitteiden saavuttamista on pidettävä realistisena, muutenhan koko kuntoutuksen merkitys ja funktio kyseenalaistuu.

2 Työttömyys ja työllistettävyys

2.1 Työttömyys ja työllistettävyys käsitteinä

Työttömyydellä on sekä ilmiönä että käsitteenä historialliset juuret. Vallitsevat yhteiskunnalliset ajattelutavat, lainsäädäntö, avustusjärjestelmät ja työmarkkinoiden luonne vaikuttavat siihen, millaiseksi työttömyys kunakin aikana muodostuu. (Hannikainen 2004, 13, 161.) Kulloinkin vallalla olevat käsitykset työttömyydestä ilmiönä, sen syistä ja yhteiskunnallisista vaikutuksista muokkaavat myös tapaa kohdella työttömiä (Blomgren 2003, 92–93). Aivan tarkkaan ei pystytä määrittelemään, milloin työttömyys ensimmäisen kerran miellettiin sosiaaliseksi ja poliittiseksi ongelmaksi. Vielä 1800-luvun alussa teollinen valmistus liittyi maatalouteen ja kodin yhteydessä tehtyyn työhön. Kun teollisten tuotteiden kysyntä heikkeni, työntekijät siirtyivät tekemään maanviljely- ja kotitöitä kotitarviketuotannon ja maatalouden toimiessa työvoimareservinä. 1800-luvun aikana teollinen valmistus keskittyi tehtaisiin, jolloin kysynnän heiketessä työntekijöillä ei enää ollutkaan paikkaa mihin siirtyä. Tätä elämänvaihetta ja sosiaalista tilaa ryhdyttiin kutsumaan työttömyydeksi. Työttömyys nykyisessä merkityksessään on siten seurausta teollistumisesta ja kaupungistumisesta. Työttömyyttä ei kuitenkaan Suomessa pidetty merkittävänä yhteiskunnallisena ongelmana ennen 1930-luvun pulavuosia, jolloin palkkatyön varassa oli jo niin runsaasti ihmisiä, että valtiovallan oli pakko puuttua työttömyystilanteeseen. (Pohjola 1998b, 5–7.) Työttömyys liittyy siten palkkatyön puutteeseen, jonka työläinsäädäntö on määritellyt, ja siinä on aina kysymys lainsäädännöstä ja viranomaistulkinnasta (Hannikainen 2004, 13).

Työvoiman määrä on Suomessa nykyisin noin puolet väestön kokonaismäärästä. Työttömyysaste kertoo työttömien osuuden koko työvoimasta. Sitä mitataan kahdella eri tavalla: työ- ja elinkeinoministeriön luvussa ovat mukana kaikki työttömiksi työnhakijoiksi ilmoittautuneet Tilastokeskuksen kerätessä työttömyystilastonsa haastattelututkimuksilla. (Hautala 2003, 153–154.) Työ- ja elinkeinotoimistojen työnvälitystilastossa koko maan työttömyysaste oli maaliskuussa 2012 9,3 % (Kainuun elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 2012). Tilastokeskuksen (2012) ilmoittama työttömyysaste vastaavana aikana oli 8,5 %. Työttömyysaste ei anna välttämättä oikeaa kuvaa työn puutteen aiheuttamasta ongelmasta, sillä työttömyys ei kohdistu tasapuolisesti kaikkiin työtä vaille oleviin. Yhteiskunnan kannalta hankalampana voi pitää tilannetta, jossa kymmenes-

osa työvoimasta on pysyvästi työttömänä kuin sellaista tilannetta, jossa kaikki työntekijät olisivat kymmenesosan ajastaan vailla työtä. (Pohjola 1998a, 28.)

Työttömyys jakautuu useaan syiltään ja luonteeltaan erilaiseen muotoon. Perinteisesti työttömyys jaetaan kitka-, suhdanne-, kausi- ja rakennetyöttömyyteen. Kitkatyöttömyys viittaa suhteellisen lyhytaikaiseen työttömyysvaiheeseen, joka työmarkkinoille koulutuksesta tai muuten työmarkkinoiden ulkopuolelta tulevilla tai työpaikkaa vaihtavilla kuluu sopivan työpaikan etsintään tai työn alkamisen odottamiseen. Täystyöllisyyttä voidaan pitää tilanteena, jossa työmarkkinoilla esiintyy vain kitkatyöttömyyttä. Kausityöttömyys liittyy tiettyihin toimialoihin, kuten esimerkiksi maatalous-, matkailu- ja rakennusalat, joilla on säännöllisesti toistuvaa työvoiman kysynnän vaihtelua. Suhdannetyöttömyys aiheutuu talouden syklien vaikutuksesta työvoiman kysyntään. Matalasuhdanteessa työttömyys lisääntyy, ellei työvoiman tarjonta vähene. Suhdannetyöttömyyden torjuntakeinoina käytetään talouden elvyttämistä, avoimen työttömyyden alentamista aktiivisella työvoimapolitiikalla ja/tai työvoiman tarjonnan hillintää. Rakennetyöttömyydessä työvoiman kysyntä ja tarjonta ovat pitkäaikaisesti epätasapainossa. Taloustieteellisestä näkökulmasta rakennetyöttömyys on yhteiskunnan institutionaalisten rakenteiden aiheuttamaa ja johtuu siitä, että työehtojen ja palkkojen säätely ja liian antelias sosiaaliturva synnyttävät työttömyyttä. Sosiologisesta näkökulmasta rakenteellista työttömyyttä pidetään sellaisena kysynnän ja tarjonnan rakenteen yhteensopimattomuutena, jossa tietylle osalle työvoimasta ei ole kysyntää, vaikka samanaikaisesti voi olla pulaa toisenlaisesta työvoimasta. Yleensä rakennetyöttömyys liittyy tiettyjen alueiden ja/tai tiettyjen kvalifikaatioiden kysynnän ja tarjonnan yhteensopimattomuuteen, joka ei riipu työmarkkinoiden ja sosiaaliturvan instituutioista. (Räisänen 2002, 3–4, 24; Hautala 2003, 161; Aho 2004, 1–3.)

Pitkäaikais- ja toistuvaistyöttömyys luetaan kuuluviksi rakennetyöttömyyteen, missä työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaanto-ongelmaan liittyen työntekijöiden ammattitaito ja työn vaativuus eivät vastaa toisiaan (Hietaniemi 2004, 91). Pitkäaikaistyöttömiksi Suomessa määritellään yhtäjaksoisesti yli vuoden työttömänä olleet. Työttömyyden pitkittymiseen vaikuttavat työmarkkinoiden toimintaa säätelevät institutionaaliset järjestelmät, joihin kuuluvat työttömyys- ja työsuhdeturvajärjestelmät sekä aktiivinen työvoimapolitiikka. (Pehkonen 1998, 241–242.) Pitkäaikais- ja toistuvaistyöttömistä suuri osa on 1990-luvun alun laman seurauksena työttömäksi jääneitä ja ammattitaitonsa ja työkuuntensa osittain menettäneitä ikääntyviä henkilöitä. Tämän joukon rakenteel-

linen työttömyys konkretisoituu yksilötasolla työvoimapoliittisten toimenpiteiden tehotomuuteen katkaista työttömyys pysyvästi. (Hietaniemi 2004, 92.) Toistaiseksi on kiinnitetty vain vähän huomiota siihen, miten työttömien työllistymiseen vaikuttaa kilpailu ja sosiaalisen valinnan prosessi, jossa yksilöillä on eri asema ja erilaisia avuja. Työttömien työllistymisen tekee usein vaikeaksi se, että samaan aikaan työmarkkinoilla on muitakin työnhakijoita, jotka hakevat samoihin avoimiin työpaikkoihin. Työtä vaihtavat tuovat liikkuvuutta työmarkkinoille ja vaikuttavat muista ryhmistä työpaikkaa etsivien asemaan. (Koistinen 2002a, 10–11; 2002b, 184, 204.)

Käsitykset heikoimmassa työmarkkina-asemassa olevien työttömien työllistettävyydestä palkkatyöhön ovat vaihdelleet historiallisesti, mutta pääsääntöisesti odotukset ovat olleet pessimistisiä (Ala-Kauhaluoma & Härkäpää 2006, 7). Kuitenkin huomattava osa työttömistä, myös rakennetyöttömistä, on työllistettävissä avoimille työmarkkinoille, ja työttömistä valtaosa on työhaluisia ja -kykyisiä. Kaikista työttömistä vain alle viidenneksellä työkyky on huono. (Työministeriö 2007, 249.) Yksilöiden työllistettävyyden kehittämistä pidetään olennaisena työllistymismahdollisuuksien parantamiseksi erityisesti vaikeasti työllistyvien kohdalla, ja siksi välttämättömänä elementtinä etsittäessä strategioita työttömyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vähentämiseen (McQuaid & Lindsay 2005, 202). Intensiivinen asiakastyö, palveluohjaus ja yritysysteistyöhön panostaminen ovat tuottaneet myönteisiä tuloksia koulutukseen sijoittumisessa ja työllistymisessä myös haastavien asiakasryhmien kohdalla monissa Euroopan sosiaalirahaston rahoittamissa hankkeissa. Tuloksekkaiksi ovat osoittautuneet erityisesti integroidut, verkostojen rakentamiseen perustuvat työllistämismallit, joissa on yhdistetty palveluohjaus, työssä tapahtuva tuki ja valmennus. (Syrjä & Pitkänen & Nieminen & Karjalainen & Valtakari 2006, 80, 82.)

Poliittisella tasolla Euroopan Unionin työllisyysstrategia on ohjannut jäsenvaltioiden työllistämispolitiikkaa ja siirtänyt työllistettävyyden käsitteen teoreettiselta tasolta työmarkkinapolitiikan kulmakiveksi. Työllistettävyyden ydin on yksilön ja työmarkkinoiden vuorovaikutuksessa, vaikka ongelma liitetään usein yksilöön. Niin kutsuttu työllistämispolitiikka on liian usein keskittynyt ainoastaan aktivoimaan työttömiä erilaisten harjoittelu- ja työnetsintätoimenpideyhdistelmien kautta. Se, että tämän politiikan onnistuminen vaihtelee huomattavasti eri työmarkkina- ja maantieteellisillä alueilla, viittaa siihen periaatteelliseen heikkouteen, että nykyisellä tavalla aktivointipolitiikaksi muotoiltu työllistettävyyden käsite ei onnistu paikantamaan työmarkkinoiden maantieteellis-

tä sijaintia, työmatkan tekemiseen liittyviä asioita, työnantajien asenteita ja käyttäytymiseen, paikalliseen kysyntään ja muiden työnhakijoiden kokemuksiin vaikuttavia kontekstitekijöitä. (McQuaid & Lindsay 2005, 199, 205.)

Työllistettävyyden merkitys on muuttunut viimeisten 40 vuoden aikana ja nykypäivän määritelmät voivat erota paljonkin aiemmin käytetyistä. Myös työllistettävyyteen liitettävät sivumerkitykset vaihtelevat. Joskus työllistettävyyttä-käsitteeseen liitetään negatiivinen sivumerkitys etenkin urahallinnaltaan heikkojen ryhmien yhteydessä, mutta useimmiten työllistettävyyttä, työllistymiskykyä ja työmarkkinaliikkuvuus saavat positiivisen vivahteen, joka liittyy työntekijöiden itsehallintaan työmarkkinoilla. Kaikissa työllistettävyyden määritelmässä painotetaan työntekijöiden henkilökohtaisia ominaisuuksia, esimerkiksi fyysistä ja kognitiivista soveltuvuutta, oppimiskykyä, joustavuutta, sopeutuvuutta ja liikkuvuutta, ja niissä viitataan työpaikkaan työllistettävyyden tuloksena. (Thijssen & Van der Heijden & Rocco 2008, 167.) Työllistettävyydellä (*employability*) voidaan viitata henkilön työllistymiskykyyn ja määritellä työllistettävyyttä henkilön kykyihin perustuvaksi pysyväksi työssä olemiseksi, työn saamiseksi ja työmahdollisuuksien luomiseksi (Van der Heijde & Van der Heijden 2003, 4).

Ronald W. McQuaid ja Colin Lindsay ovat luoneet laajan, holistisen työllistettävyyttä analysoivan viitekehysten, joka rakentuu yksilöllisten tekijöiden (*individual factors*), henkilökohtaisten olosuhdetekijöiden (*personal circumstances*) ja ulkoisten tekijöiden (*external factors*) ympärille ja tunnustaa sekä työvoiman kysyntä- että tarjontatekijöiden yhtäläisen merkityksen työllistettävyyden kannalta. Mallin kolme toisiinsa liittyvää osatekijää vaikuttavat kaikki yhdessä henkilön työllistettävyyteen, esimerkiksi yksilön työnhakustrategioiden tehokkuus voidaan ymmärtää vain työnantajien rekrytointikäytäntöjen yhteydessä. McQuaidin ja Lindsayn viitekehystä määrittelee vahvimmin tapa, jolla se pyrkii tekemään eron työnhakijoiden henkilökohtaisiin ominaisuuksiin perustuvien yksilöllisten tekijöiden ja mahdollisesti erilaisia poliittisia interventioita vaativien tai yksilöiden työmarkkinoille osallistumista luontaisesti rajoittavien henkilökohtaisten olosuhdetekijöiden välillä. Nämä molemmat tekijät voidaan lisäksi erottaa työnantajiin liittyvistä, taloudellisista, institutionaalisista ja työmarkkinatekijöistä, jotka ovat selkeästi ulkoisia suhteessa yksilöön. Työllistettävyyden määrittelemisen tällaisessa laajassa viitekehyksessä tekee mahdolliseksi analysoida ja kuvailla erilaisia työttömien ja työssä olevien ihmisten kohtaamia työhön pääsemiseen tai työssä olemiseen liittyviä esteitä, ja

antaa mahdollisuuden ylittää työvoiman kysyntä- ja tarjontalähtöisen vastakkainasettelun. (McQuaid & Lindsay 2005, 197, 208, 213, 215.)

Työllistettävyyttä on tutkittu eri näkökulmista ja määritelty yksilö-, organisaatio- ja toimialatasoilla. Konteksti, jossa käsitettä käytetään, vaikuttaa määrittelyyn, esimerkiksi eri aikoina ja eri kulttuureissa sekä eri tieteenaloilla käsite saa erilaisen merkityksen. Kuitenkin vasta 2000-luvulla työllistettävyyttä on alettu tutkia empiirisesti. (Van der Heijde & Van der Heijden 2003, 3–4; Thijssen ym. 2008, 166.) Beatrice I. J. M. Van der Heijden ja Claudia M. Van der Heijde ovat kehittäneet viisiulotteisen mittarin työssä olevien työllistettävyyden todentamiseen. Mittari kattaa kaikki olennaiset ulottuvuudet työllistettävyyks-käsitteestä, ja sen osa-alueita ovat ammattiasiantuntijuus (*occupational expertise*), ennakointi ja optimointi (*anticipation and optimization*), joustavuus (*personal flexibility*), yhteisyystietoisuus (*corporate sense*) sekä tasapainoisuus (*balance*). Mittarin lähtöoletuksena on, että tietyt suorituskyvyn ja työllistettävyyden ominaisuudet eivät riipu alasta tai ammatista, ja että työllistettävyyden ulottuvuudet ovat mitattavissa likert-asteikollisella kysymyspatteristolla. Kun mittaria testattiin Euroopan komission tutkimusprojektissa, sillä todettiin olevan käytännöllistä arvoa sekä työntekijöiden että esimiesten kannalta. Edellisille mittari tarjoaa välineitä uralla etenemisen suunnitteluun ja jälkimmäisille keinon alaisten arviointiin ja työntekijöiden pätevyyden vertailuun organisaation eri yksiköissä ja osastoilla. (Van der Heijde & Van der Heijden 2003, 2, 7–9,19.)

2.2 Hädänalaisten auttamista vai kontrollointia? – Työllisyydenhoito julkisena intressinä

Työnteon ja avunsaannin keskinäinen yhteys suomalaisen sosiaalipolitiikan historiassa on pitkä. Pohjoisen maaseutuyhteiskunnan ankarat olosuhteet pakottivat jokaisen työhön kykenevän osallistumaan yhteisen elannon hankkimiseen. Työnteosta ja työteliäisyydestä muodostui yhteiskunnalle niin taloudellinen kuin moraalinenkin arvo, joka siirtyi vaurastuvaan ja teollistuvaan yhteiskuntaan. Työnteko ja huollonsaanti täydensivät toisiaan vanhassa maatalousyhteiskunnassa. Valtion ryhdyttyä säätelemään 1600- ja 1700-luvulla sosiaalista huoltotoimintaa, vaivaishoitoa, vain täysin työkyvyttömät hoidettiin ilman työvelvollisuutta, mutta työhön edes osittain kykenevien oli siihen osallistuttava apua saadakseen. Valtion säätelemässä vaivaishoidossa työntekoa alettiin käyt-

tää entistä selvemmin ja avoimemmin moraalisen kasvatuksen, sosiaalisen kontrollin ja rankaisun välineenä. Irtolaisuuden määrittely uusiutui 1800-luvun puolivälin jälkeen, jolloin työttömyyden ja irtolaisuuden yhtäläisyys katkaistiin. (Jaakkola 1992, 8, 17.)

Vaikeasti työllistyvien kohtelun taustalla vaikuttavat sosiaalipoliittiset ajattelutavat ovat muuttuneet, mutta kautta aikojen yhteiskunnallisen avun saajia on kontrolloitu. Suomalaisen yhteiskunnan työttömyydenhoito kehittyi 1900-luvun aikana satunnaisesti järjestetyistä köyhäinhoidollisista hätäaputoista 1960-luvun aktiivisen työvoimapolitiikan kautta 1990-luvun työttömiä aktivoimaan pyrkiväksi työvoimapolitiikaksi. Työttömälle tämä kehitys on merkinnyt pääsemistä osalliseksi yhä kattavammasta tuki- ja huolenpitojärjestelmästä, mutta samalla se on merkinnyt viranomaisten yhä näkyvämpää puutumista työttömien elämään. 1900-luvun alussa köyhäinhoito pystyi kontrolloimaan avunsaajia työhallintoa tehokkaammin, sillä köyhäinhoidossa kontrolli ulotettiin työttömien moraaliin ja asenteisiin saakka. Työhallinnon apuun kontrolli sisältyi jo lähtökohtaisesti, sillä avunanto toteutettiin työosoituksella. Vielä 1900-luvun alkupuolella yhteiskunnalta apua saaviin työttömiin kohdistuva kontrolli oli hyvin suoraa ja näkyvää, mutta 1970-luvulla työttömien valvonnasta haluttiin päästä eroon. Vuosisadan lopulla työttömien kontrolli lisääntyi jälleen, mutta valvonta muuttui epäsuoremmaksi. 1990-luvun lopun toimenpide-ehtotuksien toteamukseen pitkäaikaistyöttömien auttamisesta takaisin työmarkkinoille sisältyy piilevänä ajatus siitä, että yhteiskunta tietää yksilön parhaan ja sitä tavoiteltaessa aktivointiin voi liittyä pakotteitakin. Toimenpiteillä pyritään vaikuttamaan työttömän käyttäytymiseen perustelemalla tätä yksilön parhaalla, kun vuosisadan alun perusteluna oli yhteisön paras. (Blomgren 2003, 87–89.)

Periaatteesta, jonka mukaan yhteiskunnan tukea toimeentuloon on mahdollista saada vain viranomaisten tarveharkinnan perusteella alistumalla yhteiskunnalliselle valvonnalle, ei ole luovuttu 2000-luvun alussakaan. Työn on nähty ja nähdään olevan parasta sosiaaliturvaa. Sosiaaliturvan ei pidä estää palkkatyön hakemista, vaan sen on kannustettava omatoimiseen työnhakuun, mikä käytännössä tarkoittaa sosiaaliturvan ehtojen kiristämistä. (Kalela 2002, 372–373.) Kari Vähätalo (1998, 5) on kiinnittänyt huomiota työttömyydestä julkisuudessa käydyn keskustelun moralistiseen sävyyn ja yleisen tiedontason pinnallisuuteen, suppeuteen ja virheellisyyteen työttömien asemasta ja käyttäytymisestä siitä huolimatta, että tutkimusten antama kuva työttömistä ja työttömyydestä elämänvaiheena on toisenlainen. Työttömyyden pitkittyminen merkitsee työttömälle joutumista erilaisten tarveharkintaprosessien verkoston pelinappulaksi. Työttö-

män elämästä ryhtyvät päättämään työvoima- ja sosiaaliviranomaiset omien hallinnollisten päämääriensä ja arvostustensa pohjalta. Työttömyyden pitkittyminen johtaa helposti itsenäisen ja aktiivisen yksilön muuttumiseen työvoima- ja sosiaalitoimen ammattiauttajien koneiston sopeuttamaksi ja passivoimaksi asiakaskohteeksi. (Vähätalo 1998, 93.) Viranomaisjärjestelmien tehtävänä on ihmisten hädän lievittäminen, auttaminen ja parantaminen, mutta tätä tehtävää hoitaessaan ne harjoittavat normaalitavalla valtaa muovaten yksilöitä viranomaiskoneiston haluamaan suuntaan (Foucault 1980, 350). Työttömien erottelu palvelujärjestelmässä työllistettävyyden perusteella merkitsee työttömien joutumista asioimaan palveluissa, joissa viranomaiset pitävät itseään työttömien elämän asiantuntijoita. Työttömien itsemääräämisoikeus katoaa muiden päättäessä heidän asioistaan. (Karjalainen 2008, 118.)

Työttömiä aktivoimaan pyrkivän politiikan malli on rantautunut Yhdysvalloista Eurooppaan, missä viimesijaisten sosiaalietuuksien ehdollisuutta ja asiakkaiden velvollisuutta hakeutua töihin on alettu kutsua aktivoinniksi tai aktiiviksi sosiaalipolitiikaksi (Karjalainen & Lahti 2005, 273). Aktivointipolitiikalla tähdätään itsestään huolta pitäviin, mielellään palkkatyön kautta yhteiskuntaan kiinnittyneisiin, vastuullisiin kansalaisiin (Juhila 2008, 54). Aktiivisuusopin taustalta löytyy sosiaaliriippuvuusdiskurssi ja huoli sosiaalipolitiikan kustannuksista, työllisyydestä ja työttömien ammatillisista ja moraalisisista työvalmiuksista. Etenkin anglosaksisessa diskurssissa työtä on pidetty yksilöä korjaavana ja kohentavana mekanismina, joka palauttaa myös yksilön itsekunnioituksen ja sosiaalisen arvostuksen. Suomessa on 1990-luvulta lähtien toteutettu joukko uudistuksia, joilla on pyritty sosiaalietuuksien aktiivisempaan käyttöön tai vastikkeellisuuteen, näihin kuuluvat muun muassa työmarkkinatuen käyttöönotto, toimeentulotuen sanktiot, kuntouttava työtoiminta, sekä työvoiman palvelukeskusten perustaminen. Sosiaaliturvan vastikkeellistamista on arvosteltu muun muassa rakenteellisten ongelmien yksilöllistämisestä, tulojen uudelleenjaon ja tasa-arvon vaihtamisesta inkluusiopolitiikkaan sekä työttömien velvoittamisesta epämielekkääseen korviketyöhön. Suomalaista aktivointipolitiikka ei kuitenkaan voi pitää yhtä tylynä kuin amerikkalaista työvelvollisuuspolitiikkaa (*workfare*). Työttömien aktivointia ja sosiaaliturvan vastikkeellisuutta voidaan pitää paitsi asiakkaiden hylkäämisenä, myös asiakkaiden valtaistamisena, kun työttömille tarjotaan lisää palveluja ja tukea heidän pyrkiessään sijoittumaan työmarkkinoille ja rakentamaan elämäänsä uudella tavalla. (Julkunen 2008, 195–197, 206.)

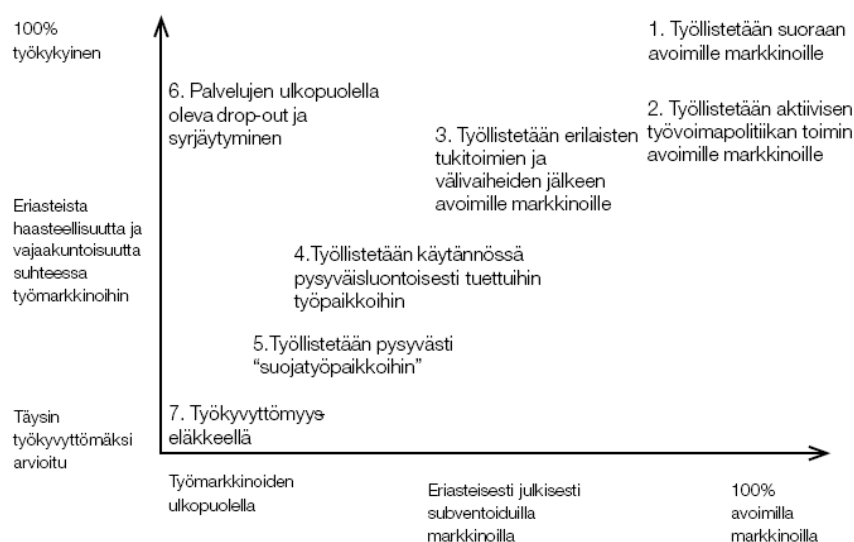
2.3 Työttömien kuntoutus

Hyvinvointipalveluiden asiakkaiden ei lähtökohtaisesti ajatella saavuttavan ihannekan-salaisen kriteereitä helposti, mutta niitä kohti pyrkimistä arvioinnin ja kuntoutuksen avulla pidetään välttämättömänä. Uusliberalistisen aatteen mukainen kilpailukyvyyn ja kannustamisen korostaminen sekä aktiivisen ja vastuullisen kansalaisen ihanne aikaan-saa sosiaalisten ongelmien, kuten köyhyyden, työttömyyden tai päihdeongelman jäsen-tämisen yksilötasolla. Ongelmia pyritään ratkaisemaan yksilölähtöisin menetelmin yksi-löllisiä suunnitelmia tekemällä, kannustamalla, aktivoimalla ja suunnitelmien toteutta-miseen velvoittamalla. Yksilö- ja ominaisuuslähtöisen ajattelun mukaisesti 2000-luvulla moniin asiakaskategorioihin on liitetty ”kaikkein vaikeimmin” -leima: vaikeimmin työl-listettävät, kaikkein vaikeimmat nuoret, vaikeimmin hoidettavat päihdeongelmaiset. Vaikeuden alkuperä paikannetaan yksittäisiin asiakkaisiin ja näiden hankaliin luonteen-piirteisiin tai toimintatapoihin. Puhe vaikeimmista tapauksista on syntynyt aidosta huo-lesta ja tarpeesta kehittää intensiivisempiä ja tehokkaampia tukimuotoja niille asiakkail-le, joita olemassa olevat palvelut eivät näytä auttavan, mutta palvelujärjestelmässä vai-keiksi määritellyt asiakkaat putoavat helposti kaikkien hyvinvointivaltion turvaverkko-jen läpi palvelujärjestelmän ulkopuolelle. (Juhila 2008, 55, 58–59.)

Työnhakija-asiakkaiden muututtua ammatillisesti haasteellisemmiksi työttömien kanssa työskentely esimerkiksi työ- ja elinkeinotoimistoissa on alkanut muistuttaa sosiaalityötä, jolloin ongelmaksi saattaa muodostua toimijoiden ammatillisen osaamisen taso ja val-mius vastata asiakkaiden palvelutarpeiden sisällöllisiin haasteisiin. Työhallinnossa työ-voimapoliittisten koulutustoimenpiteiden ja työnhakija-asiakkaiden fyysisen ja psyykki-sen työkykyisyyden ylläpitämis- ja parantamistoimenpiteiden tavoitteena on pidetty ammatillisesti osaavan työvoiman saatavuuden turvaamista. Kuitenkaan pelkästään työllistämiseen tähtäävät toimenpiteet eivät kaikkien työttömien kohdalla ole riittäviä. Työmarkkinoiden rakennemuutoksen johdosta ja ikääntyneiden työttömien paikoilleen juuttuneiden elämäntilanteiden laukaisemiseksi on ryhdytty kehittämään aiempaa yksi-löllisempiä, muuttuneeseen työelämään valmentavia ja ohjaavia toimenpidekokonai-suuksia. (Hietaniemi 2004, 4, 87.)

Heikossa työmarkkina-asemassa oleva on käsitteenä moniulotteinen, sillä sen piiriin voidaan lukea hyvin eri perusteilla ihmisryhmiä, joiden työllistymisessä on ongelmia. Vajaakuntoiset, alentuneesti työkykyiset ja osatyökykyiset ovat heikossa työmarkkina-

asemassa, mutta myös esimerkiksi nuoret, joilla on vaikea saada ensimmäistä työpaikkaa, ovat heikossa työmarkkina asemassa olematta kuitenkaan vajaakuntoisia. Yleisten työmarkkinatilanteiden muuttuessa eri asiakasryhmien mahdollisuudet sekä motivaatio ja asennetekijät todentuvat kulloisenkin tarjonnan, kysynnän ja palveluiden mukaan. (Arnkil & Spangar & Jokinen 2012, 11, 17.) Vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työllistymistä edistävien palveluiden ja strategioiden kehittämisen perusongelmana on palvelujärjestelmien kyky vastata eri tavalla heikossa työmarkkina-asemassa olevien tilanteiden parantamiseen. Niukkojen resurssien, toiminnan hajanaisuuden ja sektoroituneen palvelujärjestelmän johdosta asiakkaita ei kyetä riittävästi tukemaan. Sosiaali-, koulutus-, työvoima- ja kuntoutuspalvelujärjestelmän kehittämisen haasteena on intensiivisen asiakastyön ja eri tahojen yhteistyön vahvistaminen elämänhallinnan ja työmarkkinoille kiinnittymisen vaikeuksia kokevien ihmisten työllistymisen tukemisessa. (Syrjä ym. 2006, 53.)

Kuvio 1. Eri asiakasryhmien paikantuminen työkunto- ja työmarkkinaulottuvuuksilla. (Arnkil ym. 2012, 16.)

Robert Arnkil, Timo Spangar ja Esa Jokinen ovat paikantaneet eri asiakasryhmien työelämään sijoittumismahdollisuuksia eräänlaisena liukuvana jatkumona työkunto- ja työmarkkinaulottuvuuksilla (kuvio 1). 100 % työkykyiset voivat työllistyä avoimille työmarkkinoille ilman mitään tukitoimenpiteitä, ja melkein yhtä hyvässä asemassa ovat lähes täysin työkykyiset asiakkaat, jotka voivat työllistyä aktiivisen työvoimapolitiikan keinoin, eli lyhyen työttömyyden tai koulutuksen jälkeen suoraan avoimille työmarkkinoille. Haasteellisempia asiakasryhmiä ovat ne, joiden työkunto on alentunut ja jotka joutuvat ponnistelemaan tuetuilta työmarkkinoilta kohti avoimia työmarkkinoita tai jot-

ka käytännössä sijoittuvat pysyväisluontoisesti tuettuihin tai suojatyöpaikkoihin. Kokonaan työmarkkinoiden ulkopuolelle jäävät työkyvyttömyyseläkkeellä olevat sekä palveluiden ulkopuolella joko omasta tahdostaan tai syrjäytymisen vuoksi olevat ihmiset. (Arnkil ym. 2012, 15–16.)

Kuntoutuksen avulla pyritään saamaan kuntoutujat – vammaiset, toimintarajoitteiset, vajaakuntoiset, pitkäaikaistyöttömät, huono-osaiset – integroitumaan sosiaalisen yhteisön jäsenyyteen (Järvikoski & Härkäpää 1995, 12). Työelämästä syrjään ajautuneet tarvitsevat monenlaista kuntoutuksellista tukea voidakseen selviytyä eriarvoistuvassa ja yksilön suoriutumista painottavassa kilpailuyhteiskunnassa. Vaikeasti työllistyvät asiakkaat jäävät helposti marginaaliin kuntoutusjärjestelmässä, sillä kuntoutuksen vaikutusdiskurssi vaatii helposti osoitettavia näyttöjä kuntoutustoimenpiteiden tuloksellisuudesta. Vajaakuntoisuuden, työkyvyn olennaisen heikentymän tai työkyvyttömyyden uhkan ehtojen soveltaminen ei-työsuhteessa oleviin työttömiin lisää valikoivuutta palvelujärjestelmään pääsyssä. (Karjalainen 2011, 89, 91.) Interventioiden oikea-aikaisuus on olennainen tekijä pitkäaikaistyöttömien kuntoutuksessa, jossa on kavennettava viimeisimpien työelämäkontaktien ja nykytilanteen välistä kuilua monen samanaikaisen intervention avulla. Pitkäaikaistyöttömien kuntoutus käynnistyy kuitenkin usein vasta pitkien työttömyysaikojen jälkeen, vaikka identiteettityötä vahvistavia ja urataitoja laajentavia valmiuksia tarvittaisiin heti työttömyyden alkaessa, jotta työttömyys ei ehtisi tunkeutua syvälle ihmisen elämään. (Karjalainen 2004, 16.)

Ammatillista kuntoutusta voidaan toteuttaa kahden perusstrategian mukaisesti. Työvoiman tarjontaan pyritään vaikuttamaan silloin, kun ammatillisessa kuntoutuksessa keskittään asiakkaan työkyvyn, työkuoron ja osaamisen parantamiseen esimerkiksi valmennuksella ja koulutuksella. Työvoiman kysyntään vaikuttaessa työmarkkinoille pyritään luomaan olosuhteita, jotka edistävät ammatillisessa kuntoutuksessa olevien kiinnostavuutta työnantajien keskuudessa. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 195–196; Järvikoski & Vaara & Härkäpää & Juopperi & Matinmikko 2011, 107.) Ammatillisen kuntoutuksen toimenpiteitä ovat kuntoutustarveselvitys tai -tutkimus, työkykyarvio, työ- tai koulutuskokeilu, ammatillinen koulutus, apuvälineet ja työhönvalmennus, joita käytetään kuitenkin hyvin harvoin pitkäaikaistyöttömien kohdalla. Pitkäaikaistyöttömät kiertävät tyypillisesti tavanomaisissa työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä eli työelämävalmennuksessa, palkkatuetussa työssä tai työnhakukursseilla, mutta pääsevät vain satunnaisesti työkykyarvioon ja ammatillisen kuntoutuksen toimenpiteisiin. Kuntoutusjärjestelmä

syrjäyttää näin itse heikkoja hakijoita, vaikka sen tulisi kehittää uusia menetelmiä vastaamaan pitkäaikaistyöttömien ammatillisen kehittymisen tarpeisiin. Pitkäaikaistyöttömille kehitettyä kuntouttavaa työtoimintaa ja työllisyshankkeiden toteuttamaa kuntoutusta pidetään eräänlaisena ei-institutionaalisenä kuntoutuksena, sillä sosiaalisesti painottunutta kuntoutusta ei tunnisteta ja legitimoida virallisen kuntoutusjärjestelmän piirissä huolimatta siitä, että se tarjoaa vaikeassa elämäntilanteessa oleville työttömille näiden tarvitsemat kuntoutuspalvelut. (Karjalainen 2011, 97–100.)

Sosiaalisen työllistämisen käsitettä käytetään yleiskäsitteenä heikossa työmarkkina-asemassa olevia henkilöitä työllistäville ja työttömien työllistymismahdollisuuksia ja toimintakykyä parantaville tai ylläpitäville erityistyöllistämisen yksiköille ja työllistymistä tukeville hankkeille (Ylipaavalniemi & Sariola & Marniemi & Pekkala 2005, 8). Osa työttömille työllistymispalveluja, muun muassa työvalmennusta, tarjoavista yksiköistä profiloi itsensä välityömarkkinatoimijoiksi, jotka tietoisesti kertovat tarjoavansa työtoimintaa sellaisille henkilöille, joilla ei ole realistisia edellytyksiä työllistyä avoimille työmarkkinoille, vaikka tämän realismisuuden määrittelijää esimerkiksi Anne-Mari Ollikainen (2009, 24) peräänkuuluttaa. Välityömarkkinat sijaitsevat työttömyyden ja avointen työmarkkinoiden välissä. Yhteiskunta tukee välityömarkkinoille sijoittuvien henkilöiden palkkakustannuksia, toisin kuin avoimilla työmarkkinoilla työskentelevien. Työmahdollisuuksien lisäksi välityömarkkinoilla tarjotaan kohderyhmälle työhön sijoittumista ja työssä selviytymistä tukevia palveluja. Aktiivisten työmarkkinatoimenpiteiden tarkoituksena on työllistettyjen osaamista ja ammattitaitoa parantamalla nostaa näiden työmarkkinakelpoisuutta ja siten edistää avoimille työmarkkinoille sijoittumista. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011c.)

Julkisissa työvoimapalveluissa tapahtuneet muutokset ja täydentävien palveluiden kehittäminen ovat olleet 2000-luvulla työvoimapolitiikan keskeisiä kehittämislinjauksia. Työvoiman palvelukeskusten perustaminen ja työllisyshankkeissa kehitetyt vastaavat toimintamallit pyrkivät yhdistämään ammatilliseen ja sosiaaliseen syrjäytymiseen liittyvien ongelmien samanaikaisen ratkaisemisen. Kaikkien valtakunnallisten linjausten tavoitteena on saada työnhakijat pysymään aktiivisina, jolloin työvoimapoliittisten keinojen avulla pystytään tarjoamaan työnhakijoille väyliä avoimille työmarkkinoille. Työllisyshankkeissa pyritään erityisesti parantamaan työnhakijoiden työnhakuvalmiuksia ja elämänhallintaa. Keskeisenä tavoitteena niissä on työttömien aktivointi työelämään, kannustaminen, syrjäytymisen ehkäisy sekä kokonaisvaltainen psyykinen, fyysinen ja

sosiaalinen kuntoutus. (Aro & von Hertzen & Jalava & Virtanen & Niittyniemi 2007, 36, 85.) Kuntouttavan työtoiminnan järjestämiseen kuntia velvoitetaan lainsäädännöllä (189/2001). Kuntouttava työtoiminta on viimesijainen palvelu suhteessa työ- ja elinkeinopalveluihin ja sen tehtävänä on aktivoida siihen osallistuvia takaisin työelämään. Pitkän työttömyyden jälkeen kuntouttava työtoiminta on kuitenkin käytännössä usein ensisijainen palvelu, jonka avulla henkilö kuntoutuu ja totuttelee työelämään. (Karjalainen 2011, 95–96.) Irrallisena valmennusvaiheena toteutettavassa ammatillisessa kuntoutuksessa tuetaan ja kehitetään kuntoutujan työelämävalmiuksia sinänsä, mutta varsinainen työllistymistavoite jää helposti sivuosaan. Kuntoutustoimenpiteiden, määräaikaisten palkkatukityöjaksojen ja passiivisten työttömyysjaksojen vuorotellessa työtön ajautuu kiertämään kehää, josta ponnistautuminen pysyvään työllistymiseen on vaikeaa. (Järviskoski ym. 2011, 108.)

Yhdysvalloissa 1980-luvulla alun perin vaikeasti vammaisten henkilöiden työllistymisen edistämiseksi kehitetyn tuetun työllistymisen (*supported employment*) toimintamallin lähtökohtana on, että työllistyjä vahvistaa valmiuksiaan ja taitojaan työtehtävien avulla työssä ollessaan. Tuetun työllistymisen tavoitteena ei siten ole työllistyvän valmiuksien parantaminen potentiaalista tulevaa työpaikkaa varten, vaan työhön sijoittuminen jo prosessin alussa ja valmennus- ja kuntoutustoimenpiteiden toteutuminen työssä ollessa. Tuetussa työllistymisessä työllistyvä henkilö solmii työnantajan kanssa normaalin, toistaiseksi voimassa olevan työsopimuksen ja saa työstään työehtosopimuksen mukaisen palkan. (Härkäpää & Ala-Kauhaluoma & Hyvärinen & Kokko & Narumo 2000, 19, 21, 26–27, 52.) Muissa Pohjoismaissa, Iso-Britanniassa ja useissa Keski-Euroopan maissa kasvava trendi onkin integroida vajaakuntoisuuden tai muun syyn vuoksi heikossa työmarkkina-asemassa olevat mahdollisimman nopeasti normaaliin työelämään ja luopua pysyvistä suojatyöpaikkojen tyyppisistä järjestelmistä pyrittäessä siirtymään aktiiviseen työvoimapolitiikkaan. Pyrkimys kiinnittää vajaakuntoiset normaaliin työelämään liittyy yleistyvään käsitykseen vajaakuntoisista oman elämänsä subjekteina huolen, avun ja kontrollin tarpeessa olevien objektien sijaan, sekä huoleen työmarkkinoiden jakautumisesta kahtia normaaleihin työmarkkinoihin ja tuettuihin työmarkkinoihin, joilla työehdot, palkat, sisällöt ja etenemismahdollisuudet ovat huonommat, ja jotka lisäksi vääristävät kilpailua. (Arnkil ym. 2012, 14, 20.)

2.4 Työttömyys tutkimusten valossa

Työttömyyttä on tutkittu vuosikymmenten ajan monesta eri näkökulmasta eri tieteenaloilla. Klassisena työttömyystutkimuksena voidaan pitää Marie Jahodan, Paul F. Lazarsfeldin ja Hans Zeiselin 1930-luvun syvän laman aikana Itävallassa Marienthalin kylässä tekemää tutkimusta. Tutkimuksen yksi päähavainnoista oli, että pitkittyvä työttömyys johtaa apatiaan, jonka seurauksena ihminen ei enää kykene käyttämään hyväksi jäljellä olevia mahdollisuuksiaan. Marienthal-tutkimuksen mukaan työttömät asennoituivat neljällä eri tavalla tilanteeseensa. Tutkijat nimesivät alistuneisuudeksi (*resignation*) elämänasenteen, jota kuvasi ajelehtiminen välinpitämättömästi eteenpäin odottamatta tilanteen muuttumista. Aktiivisuus, toivo ja tulevaisuudensuunnitelmat sekä keskeytymätön työnetsintä oli murtumattomien (*unbroken*) tapa asennoitua työttömyyteen. Epätoivo, masentuneisuus, toivottomuus ja tunne kaikkien ponnistelujen turhuudesta luonnehtivat puolestaan toivottomien (*in despair*) kategoriaan kuuluneiden kokemuksia työttömän todellisuudesta. Apaattisille (*apathetic*) oli tyypillistä passiivisuus, suunnittelemattomuus ja kaiken yrityksen ja ponnistelujen puuttuminen. Kaikista työttömistä marienthalilaisperheistä kuului alistuneisiin 70, murtumattomiin 23, apaattisiin 5 ja toivottomiin 2 prosenttia. (Jahoda ym. 1971, vii, 52–56.) Jahoda havaitsi myöhemmässä tutkimuksessaan (1982) tarpeiden tukahduttamisesta seuraavan alistuneisuuden ja apatian olevan harvinaisempaa 1980-luvulla työttömien keskuudessa kuin 1930-luvulla, mutta ne olivat silti edelleen monien tapa reagoida työttömyyteen.

Yksi tunnetuimmista suomalaisista työttömyystutkimuksista on Matti Kortteisen ja Hannu Tuomikosken 1990-luvulla työttömänä olleiden pitkäaikaistyöttömien selviytymistä käsittelevä tutkimus, jonka aineistona käytettiin työttömien kirjoituskilpailuun osallistuneiden tekstejä, kyselytutkimuksia ja väestötöksen seuranta-aineistoa. Tutkimuksen kvantitatiivisen aineiston perusteella työttömyydellä havaittiin olevan yhteys sekä psyykkiseen että somaattiseen sairastavuuteen, mitä työttömyyden pitkittyminen vielä vahvisti. Työttömien huonoon taloudelliseen toimeentuloon liittyviä kokemuksia yhdistää Kortteisen ja Tuomikosken aineistossa kokemusten alentavuus. Sosioekonomisen aseman laskeminen ja köyhtyminen, työmarkkinoilla torjutuksi tuleminen, etuusriippuvaisuus ja valvonnan kohteeksi joutuminen on alentava kokemus työttömille. Tutkimuksen julkaisuaikanaan 1990-luvun lopulla huono-osaisuuden kasautuminen ei koskenut kaikkia työttömiä, ainoastaan pitkäaikaistyöttömien vähemmistöä. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 22, 52–53, 110, 179.)

Työttömyyteen liittyvistä ongelmista taloudelliset ongelmat nousivat keskeiseen rooliin myös Heikki Ervastin tutkimuksessa 2000-luvun alkupuolella. Etenkin yksinäiset, yksinhuoltajat, nuoret ja pitkäaikaistyöttömät olivat taloudellisesti tiukoilla. Taloudellisten vaikeuksien merkitys korostui lisäksi siten, että ne laukaisivat muita ongelmia, kuten itsetunnon laskua ja häpeän kokemuksia ja heikensivät koettua hyvinvointia. Uudelleen työllistymiseen taloudellisten ongelmien ei havaittu juurikaan vaikuttavan tai lisäävän aktiivisuutta työnhaussa tai työllistymishalukkuutta. Työttömien työmotivaatio ei nouse Ervastin tulkinnan mukaan työttömien toimeentuloa heikentämällä, sillä työmotivaatio ei riipu pelkästään rahasta. Työttömien toimeentulon merkittävällä heikentämisellä lisätäisiin vain sosiaalisia ja psyykkisiä ongelmia, sillä työttömyysetuuksien pienentäminen nöyryyttäisi ihmisiä entistä enemmän. (Ervasti 2003, 145–147.)

Maarit Toivasen 1990-luvun lopulla tekemässä haastattelututkimuksessa työttömyyteen liittyvinä epäkohtina aktiivisesti työtä hakevat työttömät mainitsivat velat, yksinäisyyden, työkeskeisen kulttuurin, työttömyys- ja sosiaaliturvan leikkaamispuheet sekä työttömien leimaamisen työhaluttomiksi palkansaajien siivellä eläjiksi. Moni työtön tunsi jonkinlaista syyllisyyttä tai häpeää työttömyydestään, mihin vaikutti yleinen työttömyyteen suhtautuminen ikään kuin se olisi rangaistava teko, johon syyllinen on aina työtön itse. Ylivoimaisesti suurimmaksi työllistymisen esteeksi haastatteluissa nousi sopivan työn kertakaikkinen puuttuminen, minkä jälkeen muina suurina esteinä mainittiin ikä, koulutuksen puute tai sen vanhentuneisuus tai työttömyys sinänsä – jo lyhytkin työttömyys vähensi mahdollisuuksia päästä edes työpaikkahaastatteluun. Työttömyysajan piteneminen vaikutti negatiivisesti myös hyvin koulutettujen työllistymiseen, eivätkä työnantajat antaneet paljon painoa työttömyyden syyllisyydelle, vaan näyttivät uskovan lähtökohtaisesti työttömyyden passivoivaan vaikutukseen ja itse aiheutettuun työttömyyteen kaikkien työttömien kohdalla. Vähäinenkin terveysongelma tai sellaisen mahdollisuus muutti jatkokeskustelujen sävyä työpaikkahaastatteluissa ja karsintakriteereiksi nousi yleisesti sellaisia henkilökohtaisia ominaisuuksia kuin ulkonäkö ja esiintymistaidot, joilla ei ollut mitään tekemistä työssä tarvittavien tietojen ja taitojen kanssa. (Toivanen 1998, 5–13.)

Myös Simo Ahon ym. (2003) työttömyysongelman rakennetta, työllistymisen esteitä ja työllistymistä edistäviä seikkoja selvittäneessä tutkimuksessa työllistymisen esteiksi nousivat ikä, koulutuksen ja työkokemuksen puute, terveysongelmat ja työvoiman al-

hainen kysyntä. Työnsaantia haittasivat lisäksi kansalaisuus, halukkuus siirtyä eläkkeelle ja perhesyyt sekä yksittäistapauksissa sukupuoli tai varattomuus. Suurin osa työllistyneistä katsoi aiemman työkokemuksen, henkilökohtaisten ominaisuuksiensa sekä perus- ja ammattikoulutuksen auttaneen työllistymisessä vajaan puolen uskoessa aktiivisen työnhaun sekä sen, että työnantaja tunsivat heidät entuudestaan, vaikuttaneen heidän työnsaantiinsa. Uuden ammatin hankkimisen ja erilaisten koulutusvaihtoehtojen lisäksi työttömät pitivät tärkeinä työllistymistä edistävinä tekijöinä tukityötä, aktiivisempaa työnhakua sekä terveydenhoidollisia toimia ja kuntoutusta. (Aho ym. 2003, 45, 49–51, 56, 61.)

Työttömien työkyvystä esitetään erilaisia arvioita. Pasi Holm, Jukka Jalava ja Pekka Ylöstalo mittasivat työttömien työkykyä Työterveyslaitoksen kehittämän työkykyindeksin avulla arvioidakseen hyvän, tyydyttävän ja heikohkon työkyvyn omaavien työttömien osuutta ja aktiivisten työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutusta työttömien työkykyyn. Noin 60 % työttömistä työkyky oli tutkimuksen mukaan erinomainen tai hyvä, ja alle viidenneksellä heikko. Suurimmalla osalla työttömistä työkyky oli siten yhtä hyvä kuin työssä olevilla, eikä Suomen korkeaa työttömyyttä voida näin ollen selittää työttömien huonolla työkyvyllä, vaan työttömyyden keskeisenä syynä näyttäisi olevan työvoiman kysynnän vähäisyys. Aktiivisen työvoimapolitiittisten toimenpiteiden todettiin vaikuttavan positiivisesti työttömien työkykyyn ja estävän syrjäytymistä työmarkkinoilta. (Holm ym. 2006, 4–6.)

Tuija Kotiranta on kiinnittänyt työttömien aktivointipolitiikkaa ja siihen liittyviä prosesseja ilmiönä ja käsitteellisellä tasolla tarkastelevassa väitöstudiumuksessaan huomiota työttömyyden medikalisointiin, mikä johtuu hänen mukaansa siitä, että Suomessa työttömyyteen liittyy näkemys aktivointitoimenpiteistä ja kuntoutuksesta. Yritys aktivoida työttömiä erilaisin kuntoutustoimenpitein työmarkkinoille silloin, kun töitä ei yksinkertaisesti ole kaikille, ei näyttäydy työttömien kannalta kovin rationaalisenä toimintana. Kotiranta painottaa aktivoinnin olevan kaikkien oikeus, ei velvollisuus. Kuntoutuskontekstin liittäminen työttömien aktivointiin yhdistää työttömyyden suoraan vajaakuntoisuuden ja sairauteen. Työttömät voivat olla sairaita, vajaakuntoisia, osatyökykyisiä ja kuntoutuksen tarpeessa olevia, kuten monet työttömät ovatkin, mutta työttömyyden medikalisointi kuntoutuksen kautta on Kotirannan mukaan väärin. Kun kuntoutus määritellään yhteiskuntatieteellisen ajattelun kautta, työttömien aktivointia voidaan tarkastella kuntoutuksen käsittein, mutta kuntoutuksen yhdistäminen vain terveys-sairaus-

vajaakuntoisuus-kontekstiin yksilöllistää työttömyyden henkilökohtaiseksi ja medikalisoituneeksi ilmiöksi. (Kotiranta 2008, 22–23,125.)

Työttömille tarjolla olevia palveluja toimijoille ja palveluille osoitetun luottamuksen näkökulmasta lisensiaatintutkimuksessaan tarkastellut Eila Hietaniemi katsoo luottamuksuhteen synnyssä ja työttömän elämäntilanteen hallinnassa vaikuttavan sen, miten laadukkaasti ja asiakaslähtöisesti tarjolla olevat palvelut vastaavat palvelutoimintaan kohdistettuihin odotuksiin. Tutkimukseen osallistuneista työttömistä (N=377) julkispalveluihin luotti vajaa kolmasosa ja muihin palveluihin neljäsosa vastaajista. Kritiikkiä työhallinnon, Kansaneläkelaitoksen ja kuntien sosiaalitoimen palveluja kohtaan esitettiin muun muassa tiedottamiskäytännöistä, annettujen tietojen luotettavuudesta ja työttömien asiakkaiden kohtelusta. Työllisyys Hankkeisiin osallistuneista hieman yli puolet arvioi hankkeisiin osallistumisen vaikuttaneen kielteisesti heidän työllistymiseensä. Hankkeiden sisällöistä ja toteutuksesta vastaajilla oli sekä myönteisiä että kielteisiä näkemyksiä. Pettyneitä oltiin työllisyyskursseille asetettujen ennakko-odotusten ja tavoitteiden vastaamattomuuteen toteutuksen kanssa. Erityisesti projektitoimijoiden ammatillista osaamista työttömät pitivät riittämättömänä. Projektitoimenpiteisiin tyytyväiset kertoivat yleisen jaksamisensa, aktiivisuutensa sekä itsetuntonsa kohentuneen hankkeeseen osallistumisen aikana. Myönteisenä pidettiin myös työkunnan kartoittamista ja työllistymismahdollisuuksien lisääntymistä. (Hietaniemi 2004, 68, 70, 73–76, 79–80, 84, 86, 97.)

Kari Hietala toteaa työllistämistukien käyttöä yrityksissä ja kunnissa selvittäneessä tutkimuksessaan, että työttömien työllistymistä edistää mikrotasolla näiden ammattitaitoa lisäävä koulutus ja sitä tukeva työharjoittelu ja tukityö, työttömien rekrytoinnin tekeminen edullisemmaksi ja joustavammaksi yrityksille sekä tiedon lisääminen työttömien rekrytoinnin eri vaihtoehtoista. Tärkeää olisi myös työttömien työmotivaation lisääminen ja työnantajien valmius erottaa motivoituneet työnhakijat kaikkien työttömien työnhakijoiden joukosta. Mitään yleistä syrjintää tai ennakkoluuloja työttömiä kohtaan ei yrityksissä havaittu olevan työnantajien antaessa enemmistölle tukityöllistetyistä myönteisen arvion. (Hietala 2005, 42, 45, 52.) Mika Ala-Kauhaluoman ja Kristiina Härkäpään tutkimuksessa yksityisellä palvelusektorilla toimivien yrittäjien käsityksistä ammattikouluttamattomien nuorten, pitkäaikaistyöttömien, maahanmuuttajien, vajaakuntoisten ja kehitysvammaisten työllistämistä havaittiin samoin työnantajien suhtautuvan heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllistämiseen pääsääntöisesti myönteises-

ti, vaikkakin halukkuudessa työllistää eri ryhmiin kuuluvia oli ryhmäkohtaista vaihtelua. Työnantajien asenteet, ennakkoluulot ja valmius työllistää heikossa työmarkkina-
asemassa olevia henkilöitä muotoutuivat omakohtaisen kokemuksen perusteella. Työn-
antajien arviot työntekijöiden työstä suoriutumisesta, erityisjärjestelyjen tarpeesta sekä
työkyvyttömyyden riskistä olivat myönteisempiä niillä yrittäjillä, jotka olivat palkanneet
heikossa työmarkkina-asemassa olevan henkilön tutkimusta edeltäneen vuoden aikana.
(Ala-Kauhaluoma & Härkäpää, 2006, 43–44, 47, 72–73.)

3 Stigmatisointi ja leimautuminen

3.1 Stigma ja lähikäsitteet

Stigma on sosiaalinen merkki, joka liitetään jollakin tavalla erilaisiin ihmisiin tai ihmisryhmiin ja stigmatisointia seuraa usein syrjintä (Mattila 1996, 128–129). Sosiaalipsykologisessa kirjallisuudessa stigma liitetään tilanteisiin, joissa yksilö ei saavuta täyttä sosiaalista hyväksyntää yhteisössään. Stigma-käsitteellä on alun perin antiikin Kreikassa viitattu ihmiskehossa näkyvissä oleviin merkkeihin, joiden tarkoituksena on ollut viestittää merkkien kantajan moraalisen statuksen epätavallisuudesta. Stigmamerkit leikattiin tai poltettiin kehoon tuomaan esiin, että tällaista rituaalisesti tahraantunutta ihmistä, esimerkiksi orjaa, rikollista tai maanpetturia, tuli vältellä. Myöhemmin kristittyinä aikoina stigma-käsite sai kaksi uutta metaforaa. Ensiksi sillä viitattiin pyhän armon johdosta ihmisen kehoon ilmaantuneisiin merkkeihin ja toiseksi näiden merkkien lääketieteelliseen selitykseen eli merkkien syntymiseen jonkin fyysisen sairauden perusteella. Nykyisin käsitteellä viitataan ihmisen tilanteen häpeällisyyteen, johon ei välttämättä liity ulkoapäin havaittavissa olevia merkkejä. (Goffman 1986, 1–2.)

Stigman käsite on ilmeisen universaali. Kaikissa yhteisöissä on normeja ja arvoja, joiden puitteissa yhteisön jäsenten hyväksytyt ominaisuudet ja käytöstavat määritellään. Lisäksi jokaisessa yhteisössä on sosiaalisen kontrollin mekanismeja, joilla taataan se, että yhteisön jäsenten enemmistö mukautuu näihin normeihin. Mukautumattomille ja kulttuuristen tabujen rikkojille yhteisöissä on sanktioita. Käsitteen universaalisuudesta huolimatta käsitykset siitä, mihin stigma perustuu, vaihtelevat yhteisöstä toiseen, mikä johtuu erilaisista kulttuurisista normeista, arvoista ja rakenteista. (Becker & Arnold 1986, 40.) Erving Goffman on erottanut kolme erilaista stigmatyyppiä. Stigma voi viitata fyysiseen epämuodostumaan tai ihmisen luonteeseen liittyviin vikoihin kuten heikkoon tahtoon, hallitsemattomiin intohimoihin, tiukkoihin uskomuksiin tai epärehellisyyteen. Luonteenpiirteisiin liittyvä stigma päätellään tunnettujen tosiasioiden, esimerkiksi mielenterveyden häiriön, addiktion, työttömyyden tai poliittisen radikaalisuuden perusteella. Kolmas stigmatyyppi liittyy etniseen alkuperään eli rotuun, kansallisuuteen ja uskontoon. (Goffman 1986, 4.)

Stigma on muiden käsitteiden tavoin abstraktio, mistä johtuen stigmaa ei pystytä tunnistamaan mittaamatta. Stigmat ovat kollektiivisia laadultaan ja jokaisessa sosiaalisessa yhteisössä on todennäköisesti vahva konsensus stigmoina pidetyistä ominaisuuksista. Konsensus ei kuitenkaan yleensä ole täydellinen, ja joudutaankin kysymään riittääkö niukan 51 % enemmistön mielipide normin määrittämiseen. Stigmat liittyvät ennen kaikkea alempiarvoisiksi määriteltyjen henkilöiden ominaisuuksiin lähtökohtana ideaalihenkilön ominaisuudet. (Stafford & Scott 1986, 84–85, 90.) Vaikutuksiltaan stigma edustaa eräänlaista kuolemaa – sosiaalista kuolemaa. Ei-stigmatisoituneet ihmiset kohdelevat leimattuja ihmisiä usein kuin nämä olisivat näkymättömiä, kuolleita tai eivät olisi lainkaan olemassa. (Coleman 1986, 226–227.) Kulttuuriset käsitykset stigmoista ja tavoista vastata niihin vahvistuvat sukupolvittaisella siirtymällä sosiaalisen oppimisen tai sosiaalistumisen kautta. Mikään yksittäisen ihmisen ominaisuus ei itsessään aiheuta stigmaa, vaan ihminen määritetään stigmatisoituneeksi vain tietyn kulttuurin ja historiallisen tapahtuman tai taloudellisen, sosiaalisen tai poliittisen tilanteen kontekstissa. (Ainlay & Coleman & Becker 1986, 4.)

Leimaamisteoria (*labelling theory*) väittää, että ihmiset ovat poikkeavia, koska heidät on leimattu poikkeaviksi. Teorian mukaan leimaaminen on kriittinen tekijä siinä prosessissa, joka erottaa henkilön muusta yhteiskunnasta, ja teoria on vaikuttanut siihen, että on ryhdytty arvioimaan palvelusektorin roolia muusta yhteiskunnasta poikkeavien merkitsemisessä. Julkisten palveluiden rakenne on byrokraattinen ja rationalisoidut palvelut vaativat asiakkaiden luokittelua. (Spicker 1984, 51–52, 114.) Ihmisten luokitteluun tiettyihin kategorioihin on eron tekemistä, kulttuurista luokittelua, jolle on tyypillistä erojen yksinkertaistaminen ja stereotyyppisen ihmiskuvan luominen. Stereotypiat perustuvat vastakohtaisuuksille: nainen ja mies, työllinen ja työtön. (Juhila 2004, 23–24.) Stereotypiat ovat vaikuttamassa monella tavalla tiedon prosessointiin stigmatisoituneista yksilöistä. Ne voivat vaikuttaa muun muassa siihen, mitä kohdattaessa huomataan, kuinka moniselitteistä informaatiota arvioidaan ja kuinka tapahtuma tai henkilö muistetaan. (Crocker & Lutsky 1986, 112.)

Ihmisten leimaamisen on katsottu olevan myös sosiaalisen legitimaation väline, jota tarvitaan erottamaan ne henkilöt, joiden ei katsota ansaitsevan ryhmän jäsenyyttä. Leima voi olla julkinen, ihmisten välinen tai ihmisen itse itseensä kohdistama. (Korkeila & Joutsenniemi & Sailas & Oksanen 2011, 9.) Leimaamista on pidetty psykologisen sosiaalisen kontrollin äärimuotona, siis pysyvänä, negatiivisena psykologisena sanktiona, ja

stigmaa nyky-yhteiskunnan sosiaalisen kontrollin päämuotona (Page 1984, 146–147). Esimerkiksi työttömille määrättävät karenssit voidaan nähdä keinoiksi saada ihmiset töihin ja varoitukseksi työpaikasta irtisanoutumista harkitseville, jos uskotaan ihmisten tarkoituksella välttelevän työntekoa (Spicker 1984, 84). Muodollisen leimaamisen vaikutuksista on käyty keskustelua sosiaalipolitiikassa, sillä hyvinvointipalveluiden käyttäjien luokittelu yleisellä (potilas, asiakas, etuudensaaja) tai erityisellä (koditon, mielen-terveysongelmainen, heikkolahjainen) tavalla on yleistä ja eräitä näistä luokitteluista voidaan olettaa käytettävän psykologisen sosiaalisen kontrollin tarkoituksessa (Page 1984, 38, 152).

Kun leima on kerran liitetty ihmiseen, henkilön on äärimmäisen vaikea murtautua ulos poikkeavan roolistaan (Gove 1980, 12). Keskeinen tekijä poikkeavuudessa on, että se on yhteisön luomaa. Sosiaaliset ryhmät luovat poikkeavuutta tekemällä sääntöjä, joiden rikkominen synnyttää poikkeavuutta, ja liittämällä nämä säännöt tietynlaisiin ihmisiin nämä leimataan ulkopuolisiksi. Tästä näkökulmasta poikkeavuus ei liity henkilön tekemän teon ominaislaatuun, vaan on seurausta toisten määrittämistä säännöistä ja sanktioista näitä sääntöjä rikkovalle. Leimattujen poikkeavien ryhmään kuuluville on yhteistä saatu leima ja kokemus ulkopuoliseksi leimautumisesta. (Becker 1963, 8–10.) Kriittinen tekijä poikkeavuuden tutkimuksessa ei ole yksilö, vaan sosiaalinen yhteisö, joka määrittelee leimataanko yksittäinen tai toistuva käyttäytymistapa poikkeavaksi vai ei. Poikkeava piirre voi määrittää pysyvästi henkilön asemaa yhteiskunnassa yhteisön huomioidessa vain muutaman käyttäytymispiirteen ja päättäessä niiden heijastavan ihmisen todellista luonnetta. (Erikson 1964, 11.)

Uudemman tulkinnan stigmasta ja leimautumisesta ovat 2000-luvulla tehneet Bruce G. Link ja Jo C. Phelan, jotka määrittelevät stigman osatekijöidensä, eli leimautumisen, stereotyyppittelyn, erottelun, statuksen menettämisen ja syrjinnän summaksi. Stigma syntyy näiden toisiinsa liittyvien osatekijöiden yhteisvaikutuksesta ja stigmatisointiin yhdistyy sosiaalinen, taloudellinen ja poliittinen vallankäyttö, sillä leimaaminen vaatii valtaa. Valtaapitävillä ryhmillä on monia tapoja syrjiä stigmatisoituneisiin ryhmiin kuuluvia. Ääriesimerkkinä tästä voidaan pitää natsien valta-asemaa Saksassa, minkä perusteella he pystyivät leimaamaan juutalaiset äärimmäisen tuhoisin seurauksin toisen maailmansodan aikana. Koska inhimilliset eroavaisuudet synnytetään sosiaalisen valinnan kautta, Link ja Phelan korostavat käyttävänsä leima-käsitettä ominaisuus- tai merkkikäsitteiden sijaan. Leima ei ole ihmisessä, vaan se liitetään häneen. Negatiivisen leiman

ja stereotyyppittelyn lähes välittömänä seurauksena on ihmisen sijoittaminen statukseltaan alhaiseen asemaan. Leimattuun henkilöön liitetään ei-toivottuja ominaisuuksia, jotka vähentävät hänen statustaan leimaajan silmissä. Monimuotoisena ja monenlaisia seurauksia aiheuttavana ilmiönä leimautuminen ja alhainen asema statushierarkiassa vaikuttavat heikentävästi ihmisen mahdollisuuksiin monilla eri elämänalueilla, niin työhön ja asumiseen kuin sosiaalisiin suhteisiin ja psyykkiseen hyvinvointiinkin. Leimauksen mekanismien voittaminen vaatii interventioita, joilla joko pystytään vaikuttamaan asenteisiin ja käsityksiin tai muuttamaan valtasuhteita, joille perustuu valtaapitävien ryhmien mahdollisuus toimia asenteidensa ja uskomustensa mukaisesti. (Link & Phelan 2001, 363, 367–372, 375–381.)

3.2 Negatiivinen leima osana elämää

Erilaiset luokittelut kuuluvat arkielämään. Toiset luokat ovat haluttuja, kuten lahjakas tai musikaalinen, mutta toisia, kuten sopeutumaton, lukihäiriöinen tai kehitysvammainen, pyritään välttämään. Ongelmien nimeäminen voi toisinaan auttaa löytämään niihin ratkaisuja, mutta luokittelua seuraa leimautuminen, joka voi olla positiivista tai negatiivista. Pahimmillaan diagnosointi ja esimerkiksi käyttäytymisongelmien nimeäminen voi johtaa ihmisen syrjäytymiseen itseään toteuttavana ennusteena. (Kuorelahti 1998, 123, 134.) Ongelmaryhmistä puhuminen on yhteiskuntalähtöistä, sillä poikkeavuus on yhteiskunnalle ongelma ja ongelman aiheuttajat toiminnan kohteita. Yhteiskunnan intressinä on kautta aikojen ollut erilaisten ja poikkeavien yksilöiden eristäminen, sopeuttaminen, samanlaistaminen, velvoittaminen, suojeleminen tai työllistäminen. (Nygård 2001, 11–12.) Ongelmallisten elämäntilanteiden yleistyminen ei ole parantanut ongelmankantajien asemaa, sillä yhteiskunta tuottaa kunakin aikana omat toisensa, joille siirretään vastuu ongelmistaan. Julkinen merkitseminen on muuttunut aiempaa paljaammaksi ja rajummaksi yksityisyyden ja koskemattomuuden periaatteiden rapistuttua. Omasta elämästään vastuutettuina ja vailla suojaa ihmiset joutuvat ulossuljettuina kantamaan tänäänkin epäonnistuneen ja vaikean yksilön leimaa. (Pohjola 2009, 79.)

Yhteisöissä esiintyy itsestäänselvyyksinä pidettyjä näkemyksiä, joiden perusteella muista erilaisia ihmisryhmiä leimataan. Arvottomuus ja väheksyntä perustuvat tällaisille kulttuurin kautta luoduille näkemyksille. (Nurmi-Koikkalainen 2006, 175.) Stigmatointia on mahdoton ohjata, koska stigman pohjana ovat inhimilliset erot, minkä vuok-

si mistä tahansa ominaisuudesta voi tulla stigma. Kukaan ei pysty ennustamaan saako hän stigman ja milloin, tai milloin yhteisön normien muuttuminen tekee jostakin ihmisen piirteestä stigman aiheuttajan. Koska stigmat vaihtelevat kulttuurin ja historiallisen aikakauden mukaan, on pelkkä sattuma syntykö ei-stigmatisoituneeseen vai vahvasti leimautuneeseen ryhmään. Joihinkin stigmakategorioihin kuuluvat ihmiset, esimerkiksi fyysisesti vammaiset, etnisiin ryhmiin kuuluvat ja köyhät, eivät voi muuttaa tai peittää stigmojaan helposti. He tuntevat siten olevansa pysyvästi leimattuja siinä kontekstissa, jossa heidän eroavaisuutensa on ei-toivottua ja siinä sosiaalisessa ympäristössä, josta heidän on vaikea irtautua. (Coleman 1986, 213–215, 226.)

Ihmiset pitävät oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa tutkimustenkin mukaan tärkeinä ja tavoiteltavina asioina, mutta asenteiden lähemmässä tarkastelussa on paljastunut, että näiden arvojen ei katsotakaan koskevan aivan kaikkia ihmisiä, vaan oikeudenmukaista kohtelua odotetaan läheisille, tutuille ja itsen kanssa samanlaisille ihmisille (Nurmi-Koikkalainen 2006, 174). Leimatuilla ihmisillä ei ole identtistä sosiaalista asemaa, vaan ryhmien väliset eroavaisuudet ovat huomattavia. Esimerkiksi vammaisilla ja vanhuksilla on yleensä korkeampi status kuin työttömällä miehillä tai au-äideillä, vaikka he samanaikaisesti ovat alemmassa asemassa suhteessa muuhun yhteiskuntaan. Leimattuja ihmisiä hyljeksitään matalan statuksen vuoksi, mutta myös muista syistä – ennakkoluulojen tai koska he rikkovat odotuksiamme järjestäytyneestä yhteiskunnasta. (Spicker 1984, 174.)

Vaikka yhden stigmatisoituneen ryhmän yleistäminen toisiin on parhaimmillaankin riskialtista, on olemassa tiettyjä sosiaalisia kokemuksia ja psykologisia tekijöitä, jotka muodostavat stigmatisoitumisprosessin ytimen ja ovat siksi yhteisiä erityyppisille stigmoille. Stigmoilla on syvälinen, pääasiassa negatiivinen vaikutus niitä kantavien ihmisten sosiaalisiin suhteisiin. Stigma häiritsee sosiaalisten suhteiden kehittymistä jossakin määrin toisten stigmatisoituneiden kanssa, mutta etenkin ei-stigmatisoituneiden kanssa, ja voi aiheuttaa vaikeuksia olemassa olevissa ihmissuhteissa. Ongelman ydin on ei-stigmatisoituneiden asenteissa ja käyttäytymisessä, mihin liittyen on tunnistettu stigmatisoitumisen kokemuksen perusteella kolme tekijää, joilla voidaan katsoa olevan vaikutusta sosiaalisiin suhteisiin. Ensimmäinen tekijä on moraalisuus: stigmatisoituneiden katsotaan usein olevan moraalisesti vastuussa olosuhteistaan huolimatta siitä, miten tilanne on syntynyt. Tähän liittyvä tekijä on eristetty asema. Stigmatisoituneet ihmiset on perinteisesti pyritty eristämään muusta yhteiskunnasta ja toisistaan, mikä tekee vuoro-

vaikutuksen ryhmän sisä- ja ulkopuolella vaikeaksi. Kolmas tekijä on ambivalenttisuus, joka luonnehtii paitsi monien ei-stigmatisoituneiden asenteita stigmatisoituneita kohtaan, myös joidenkin yleisen mielipiteen omasta stigmastaan sisäistäneiden stigmatisoituneiden asenteita. (Gibbons 1986, 124, 143.)

Ihminen, jolla on stigma, tulee nopeasti tietoiseksi siitä tavasta, jolla muut häneen suhtautuvat. Vaikka stigmatisoituneesta statuksesta saa pääasiassa muistutuksen henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa toisten kanssa, kulttuuriset asenteet tulevat esiin muutenkin kautta. Media on avainasemassa viestittämässä kulttuurisista arvoista, ja sen kautta leviää jatkuvasti sanomaa monista stigmoista, esimerkiksi vanhana, vammaisena tai köyhänä olemisesta. (Becker & Arnold 1986, 48.) Etenkin lasten ja nuorten persoonallisuuden kehitystä voi vaurioittaa kokemus rakkautettoman, epäkunnioittavan tai epäarvostavan asennoitumisen kohteena olemisesta. Aikuisillakin tämänkaltainen negatiivinen asennoituminen aiheuttaa sen kohteissa herkästi vihaa, masennusta tai kyynisyyttä. Ihmiselle voi olla musertava kokemus havaita, että hän ei pysty löytämään paikkaansa yhteiskunnasta persoonana, jolla voisi olla jotakin positiivista annettavaa yhteisiin päämääriin, eikä mahdollisuutta osoittaa, että hän voi tehdä jotakin arvontoa ansaitsevaa. Tämän ongelman keskiössä on yhteisöllisesti ja yhteiskunnallisesti arvokkaan toiminnan samaistaminen länsimaissa yleensä palkkatyöhön, jonka ulkopuolinen toiminta leimataan helposti harmittomaksi harrastustoiminnaksi tai huviksi. Ongelma koskettaa etenkin pitkäaikaistyöttömiä, vammaisia ja eläkeläisiä, jotka työyhteiskunta sulkee ulkopuolelleen huolimatta siitä, että heillä olisi kykyä ja halua osallistua johonkin mielekkääseen ja yhteisössä arvostettuun toimintaan. (Ikäheimo 2008, 24, 27.)

Yhteisön epävirallisen leimaamisen lisäksi yhteiskunnan palvelujärjestelmässään esiintyy asiakkaisiin liittyvää leimaamista (Page 1984, 11). Esimerkiksi psykiatrisen hoitohenkilökunnan on todettu suhtautuvan pessimistisemmin potilaidensa kuntoutumiseen kuin väestö keskimäärin suhtautuu. Ammatillaiset haluavat tehdä työnsä hyvin ja he suhtautuvat asiakkaisiinsa tavallisesti suopeasti pyrkimyksenä asiakkaiden auttaminen, mutta ammattilaisten leimaavat asenteet voivat johtaa asiakkaiden tahdon huomiotta jättämiseen. Sosiaali- ja terveydenhuollon kokemusasiantuntijat ovat kuvanneet palvelujärjestelmässä tapahtuvaa dehumanisaatiota, jossa asiakkaan ihmisyyys korvautuu diagnoosilla. Tällöin asiakkaan ääni jää kuulematta ja kaikki hänen ongelmansa toimeentulovaikeuksista ihmissuhdeongelmiin muuttuvat diagnosoidun vaivan oireiksi. (Sailas

2011, 42.) Ongelmien medikalisointi yksiulotteistaa elämää ja antaa auktoriteettiassessa oleville ammattilaisille valtaa asiakkaan yli (Lindqvist 1991, 58).

Palvelujärjestelmässä vaikeina pidettyjen ongelmien koettu vaikeus siirtyy helposti suhtautumistapaan ongelman piirissä oleviin ihmisiin. Ahdistavissa ja vaikeissa tilanteissa elävät ihmiset luokitellaan vaikeiksi asiakkaiksi, joiden kohtaaminen mielletään tavallista hankalammaksi. (Pohjola 2009, 77.) Asiakkaan vähäinen arvostaminen, hänen ongelmiensa vähättely tai liiallinen monimutkaistaminen synnyttävät marginalisaatiota. Marginalisoitunut ihminen tai ryhmä siirretään ihmisyyteen liittyvän yhteisöllisyyden kehän ulkopuolelle. Hän ei enää ole meitä, vaan heitä, kohteita. (Nurmi-Koikkalainen 2006, 176.)

3.3 Työttömyys leimana

Työyhteiskunnassa työllä tarkoitetaan yleensä ansiotyötä ja työelämään osallistumista. Ihmisten elintaso, sosiaalinen status sekä institutionalisoituneet normit ja arvot perustuvat ansiotyöhön osallistumiseen. Työmarkkinoilla toimiminen on merkki ihmisen yhteiskuntakelpoisuudesta palkkatyön tuottaessa paitsi toimeentulon, myös sosiaalisen aseman ja sen mukaisen identiteetin. (Hietaniemi 2004, 22.) Ihmisen arvon määrittäessä työelämän kriteerien perusteella työttömistä tulee toisen luokan kansalaisia (Pohjola 1999, 33). Pitkäaikaistyöttömien joukkoon kuuluminen merkitsee yksilölle tietoa omasta asemasta yhteiskunnallisessa järjestyksessä. Yhteiskunnan yksilöllistymisen myötä yhteisöllinen kontrolli on vaihtunut yksilöiden itsekontrolliin ja kyvykkyyden korostamiseen, mikä on omiaan herättämään epäonnistujissa syyllisyyden ja häpeän tunteita. Pitkäaikaistyötön joutuu ottamaan harteilleen modernisoituvan yhteiskunnan sosiaaliset seuraukset huolimatta siitä, että ne eivät ole hänen aiheuttamiaan. (Karjalainen & Lahti 2005, 283–284.)

Täystyöllisyyden nimeen vannovassa yhteiskunnassa jokainen kansalainen paikantuu tiettyyn palkkatyöyhteiskunnan tuottamaan kategoriaan, esimerkiksi työlliseksi, työttömäksi tai työkyvyttömäksi, ja samalla määrittyvät kunkin kategorian sosiaaliset, taloudelliset, toiminnalliset ja kulttuuriset rajat (Suikkanen & Linnakangas 1999, 116). Yksilön legitimointi työttömäksi tapahtuu viranomaiskäytännöissä. Asioiden ja ihmisten luokittelu on yhteiskunnallinen käytäntö, jolla pyritään hallitsemaan ja järjestämään

asioita, mutta myös hallinnoimaan yhteiskunnallista erilaisuutta. Sosiaaliturvaetuuksien ja tiettyjen palveluiden saatavuus tarjoutuu asiakkaille kategorioihin kuulumisen kautta tiettyyn kategoriaan kuulumisen tuottaessa ja muovatessa yksilön sosiaalista identiteettiä. Pitkäaikaistyöttömän kategoriaan kuuluminen tarkoittaa työorientoituneessa yhteiskunnassa merkityksi tulemista. Toistuvat käynnit viranomaisten luona uusintavat ja vahvistavat asiakkaan työttömäksi leimautunutta identiteettiä. Kategoriaan sijoittaminen on työttömälle eräänlainen sosiaalinen diagnoosi, joka avaa pääsyn tiettyihin, intensiteettitään työttömyyden pitkittyessä kasvaviin tukitoimiin ja palveluihin. (Karjalainen & Lahti 2005, 276–277, 280.)

Asiakkaiden lähtökohtainen erilaisuus edellyttää heidän nimeämistään toimeentulotuen-saajiksi, pitkäaikaistyöttömiksi, päihdeongelmaisiksi, yksinhuoltajiksi ja niin edelleen. Tämän nimeämisen jälkeen asiakkaat eivät enää kuulu tavallisiin ihmisiin, vaan muodostavat oman, muista laadullisesti poikkeavan ryhmänsä. Samalla yksilöistä tulee heihin liitetyn viiteryhmän edustajia ja heihin liitetään leima, jonka avulla heidät tunnustetaan ja heidän palvelutarpeensa nimetään. Järjestelmän kannalta ihmisten luokittelu on rationaalista, sillä sosiaaliseen järjestykseen kuuluvat nimikkeet ja ryhmittelyt. Luokittelemisesta tulee ongelma silloin, kun sen avulla vedetään ylittämättömiä rajoja ja eriarvoisuutta ihmisten välille, ja kun se rajoittaa näkökulmaa asiakkaaseen ja tämän tilanteeseen haettuihin ratkaisuihin. Kokonaisvaltaisena, rakenteellisena mitätöintinä voidaan pitää yhteiskunnan palvelujärjestelmässä eläviä ajatuksia joidenkin asiakasryhmien tai tietynlaisten asiakkaiden toivottomuudesta. Näihin asiakkaisiin panostamista pidetään turhana resurssien tuhlaamisena. Rakenteellisesta asiakasryhmittäistä mitätöintiä edustaa esimerkiksi työttömyyteen liittyvä keskustelu siitä, että joka kymmenes työtön ei ole työhallinnon keinoin autettavissa. Näitä asiakkaita ei ole kuitenkaan missä palvelujärjestelmissä todettu työkyvyttömiksi, eikä näille ole tarjolla muunlaisia palveluja. Tilanteeseen ei pyritä vaikuttamaan kehittämällä uudenlaisia työvälineitä, vaan nimeämällä nämä asiakkaat toivottomiksi tapauksiksi ja siirtämällä laaja ihmisryhmä palveluiden marginaaliin. Keskenään hyvin erilaiset ja erilaisissa tilanteissa olevat ihmiset yhteen ryhmään toistensa kaltaisiksi niputtamalla ja kollektiivisesti negatiivisella leimalla merkitsemällä nämä ihmiset mitätöidään pysyvään toiseuteen toivottomuuden leimalla. (Pohjola 2002, 50–51, 57.)

Kun työttömistä puhutaan passiivikansalaisina, työttömyys yksilöllistyy ja työttömyyttä aletaan selittää yksilötasolla työttömän passiivisuutena, jota täytyy muuttaa erilaisilla

aktivointitoimenpiteillä. Yksilölähtöiseen prosessiin viittaava työstä syrjäytyminen on ennemminkin työmarkkinoilla tapahtuvan syrjinnän tuote, ja perustuu tyypillisesti yleistyksille työtä vailla olevien ominaispiirteistä, jolloin esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyydestä tulee itseään ruokkiva leima ja sairaudesta automaattinen uhka työkyvyille. (Pohjola 1999, 33, 59–60.) Heikkoon työmarkkina-asemaan määritellyt henkilöt nähdään homogeenisena massana, jolle ei tuotantovajeisena ole sijaa työmarkkinoilla. Entisajan vaivaiset ja hoidokit ovat vaihtuneet vähemmän leimaaviksi nimityksiksi, mutta ihmisiä lokeroivan erityistoiminnan taustalla piileskelevät arvot eivät juuri ole muuttuneet nykyaikaan tultaessa. Arjen käytännöissä elää lukemattomia asenteellisia ennakkoluuloja, joiden pohjalta ihmiset voidaan leimaavan diagnoosin perusteella nähdä kyvyttöminä, haluttomina ja toivottomina tapauksina. (Ollikainen 2009, 11–12, 71.)

Rakennemuutoksen vuoksi työmarkkinoilta ulos joutuneen on vaikea palata takaisin työmarkkinoille edes työttömyyden vähetessä yleisellä tasolla, mihin voidaan olettaa vaikuttavan niin työmarkkinoiden kuin työttömien itsensäkin jäykkyyden ja joustamattomuuden sekä erilaisten leimautumisen mekanismien, jotka aiheuttavat syrjintää työmarkkinoilla. Vaikeimmin työmarkkinoille sijoittuivat jo 1990-luvun loppuvuosina ne pitkäaikaistyöttömät, joiden työmarkkinoilta syrjäytymisen taustalla olivat työttömän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyvät syrjintätekijät tai niihin liittyvä leima. Vähiten leimautuneet ryhmät, kuten nuoret tai lastenhoidon vuoksi työmarkkinoilta pitkään poissaolleet naiset pystyvät hyödyntämään parhaiten esimerkiksi tukityöllistämisen tarjoamia mahdollisuuksia. Henkilökohtaisista ongelmista kärsivien pitkäaikaistyöttömien asema on vaikein, sillä sekä henkilön omaan sisäiseen elämänhallintaan liittyvä työrajoite että rajoitteen saama negatiivinen, ulkoiseen elämänhallintaan liittyvä leima heikentävät ihmisen mahdollisuutta sijoittua työmarkkinoille. (Vähätalo 1998, 104–105.)

Antti Saloniemi ja Pekka Virtanen ovat kiinnittäneet huomiota vain yhdelle tietylle asiakasryhmälle, esimerkiksi työttömille suunnattujen palveluiden mahdolliseen leimaavuuteen. Ainoastaan työttömille tarjolla olevat palvelut voivat tuottaa myös uudenlaista asiakkuutta, jossa työttömyyssiilon yhteiskunnallis-taloudellinen perusta hämärtyy. Työttömyysongelma paikantuu tällöin yksilöön, mistä seuraa terveydenhoidon piirissä tyypillisen ongelmien medikalisoinnin siirtyminen työllistämispalveluihin. Vaarana on työttömyyden yleistäminen ja yksinkertaistaminen: toisaalta työttömyyden ja hyvinvoinnin vuorovaikutus abstrahoidaan, jolloin esimerkiksi tietyistä irtisanotuista työntekijöistä tehdyt johtopäätökset yleistetään koskemaan kaikkia työttömiä, ja toisaalta

työttömyys muuttuu kaikki muut ihmisen ominaisuudet ylittäväksi määreeksi. Pahimmillaan abstrakti puhe työttömistä, ongelmista ja ratkaisuista synnyttää uusia stigmoja palkkatyön ulkopuolelle joutuneille ihmisille. (Saloniemi & Virtanen 1999, 199–202.)

Julkinen työttömyyskeskustelu voi olla jo itsessään syrjäyttävää puhuessaan työttömyyden kovasta ytimestä, mikä vahvistaa vaikutelmaa ei-edistettävissä olevasta ihmisryhmästä. Yhteiskunta odottaa työttömiltä ja huono-osaisilta tietynlaisen roolin ja hyväksytyjen käyttäytymiskaavojen omaksumista. Veroja maksavien kansalaisten näkökulmasta sosiaalinen tulonsiirtojärjestelmä saatetaan mieltää epäoikeudenmukaiseksi ja sosiaalipolitiikan koetaan edistävän tätä epäoikeudenmukaisuutta lisätessään ansiotyössä olevien taloudellista rasitetta. Tasavertaisuuslähtökohtaan perustuen yhteiskunta näkee oikeudekseen vaatia työttömältä aktiivista toimintaa vastikkeeksi saamastaan työttömyysetuudesta. Työttömän yhteiskunnallinen vastuu ja velvollisuus on oman työmarkkinakelpoisuutensa kehittäminen ja aktiivinen työnhaku, minkä vastineeksi myös työttömällä on oikeus odottaa ymmärtäväistä ja humaania suhtautumista leimaamisen, valvonnan ja nöyryyttämisen sijaan. (Hietaniemi 2004, 24, 90, 97–98.)

3.4 Leimautuminen tutkimuksissa

Työttömyyden tavoin myös stigmatisointi ja leimautuminen ovat olleet tutkijoiden mielenkiinnon kohteena eri tieteenaloilla. Esimerkiksi historiatieteessä on tehty tutkimuksia historiallisesti leimatuista ryhmistä, vaikka näitä tutkimuksia ei juuri tunneta muiden tieteenalojen piirissä. Historia on ollut lähes yksinomaan voittajien historiaa, mutta 1970-luvulta lähtien on ryhdytty tuomaan esiin myös toisenlaista sosiaalishistoriaa, kun huomio on siirtynyt perinteisen historiankirjoituksen keskipisteenä olleista kuninkaista, kenraaleista, ryöväriparoneista ja piispoista sellaisiin leimattuihin ihmisryhmiin kuin kerjäläiset, rikolliset, homoseksuaalit, kerrettiläiset ja mielisairaats. Stigmaa ei historiatutkimuksissa voida kuitenkaan aina välttämättä erottaa historiadiskurssin rakenteesta. (Solomon 1986, 59–62.)

Mielenterveysongelmiin liittyvää stigmatutkimusta on tehty Suomessa 1960-luvulta lähtien. Pisin perinne on tutkimuksilla, joissa on selvitetty mielenterveysongelmaisiin asennoitumista. Näiden tutkimusten avulla on saatu tietoa siitä, miten leimaavia asentei-

ta esiintyy eri väestöryhmissä ja mitkä tekijät vaikuttavat näihin asenteisiin. Toinen tutkimussuuntaus on keskittynyt mielenterveyskuntoutujien syrjintä-, häpeä- ja toiseuden kokemuksiin sekä itsensä leimaamiseen. Näissä tutkimuksissa huomiota on kiinnitetty palveluiden leimaavuuteen, itsensä leimaamisen mekanismeihin ja leimautumiskokemusten yleisyyteen kuntoutujien keskuudessa. Kolmannessa tutkimussuuntauksessa on kartoitettu tiettyjen ryhmien, esimerkiksi opiskelijoiden tai terveydenhuollon ammattilaisten asenteita mielenterveyskuntoutujia kohtaan. Mielenterveysongelmiin liittyvää leimaamista havaittiin esiintyvän näissä tutkimuksissa, mutta etenkin nuorempien asennoituminen on muuttumassa myönteisemmäksi, kun tietoisuus leimautumisesta ja sen vaikutuksista on lisääntynyt. (Aromaa & Wahlbeck 2011, 73–74.)

Sveitsissä valmistui joitakin vuosia sitten tutkimus, jossa vertailtiin stigman kolmen eri ulottuvuuden, eli toisten kielteisten asenteiden, mielenterveyshäiriön aiheuttamasta leimasta johtuvan negatiivisen kokemuksen ja coping-strategian vaikutusta mielenterveyspotilaiden sosiaalisiin verkostoihin ja havaittuun sosiaaliseen tukeen sairauden keston perusteella kahdessa erilaisessa ryhmässä. Tutkimuksessa löytyi heikko korrelaatio näiden kolmen leimautumistekijän ja sosiaalisen tuen ja verkostojen välillä, mutta yksikään tekijä ei ennustanut sosiaalisten suhteiden tai tuen määrää kummassakaan tutkimusryhmässä. Sosiaalisten suhteiden määrässä ei ollut eroa ryhmien välillä. Molemmissa ryhmässä sosiaalisten roolien määrä oli kasvanut vuoden päästä sairaalajakson päättymisestä. Sosiaalisella tuella oli yhteys leimautumiskokemukseen vähemmän aikaa sairastaneilla: mitä enemmän sosiaalista tukea sairaalassaoloaikana sai, sitä vähemmän ajatteli ihmisten hyljeksivän mielenterveysongelmaisia. (Mueller & Nordt & Lauber & Ruesch & Meyer & Roessler 2006, 41, 44–46.)

Robert Pagen 1980-luvulla sosiaalipoliittisista stigmatutkimuksista tekemän tutkimusyhteenvedon mukaan stigman ja hyvinvointietuuksien välistä suhdetta käsittelevien tutkimusten aiheet jakautuivat stigman vaikutukseen tarveharkintaisten etuuksien hakijamäärissä, sosiaalitoimen asiakkuuden aiheuttamiin stigmakokemuksiin sekä julkisiin asenteisiin sosiaalipalveluja, köyhiä ja sosiaalietuuksiensaajia kohtaan. Tarveharkintaisia sosiaalietuuksia käyttäneisiin asiakkaisiin kohdistuneet tutkimukset osoittivat, että pelkkä etuuksien hakuprosessi tai etuuksiin turvautuminen voi aiheuttaa tunteen stigmasta. Useat tutkimukset osoittivat myös viranomaisen käyttäytymisen ja epäsuopean asenteen voivan aiheuttaa leimautumiskokemuksen asiakkaissa. (Page 1984, 41–42, 54–55.)

Kaksikymmentä vuotta myöhemmin Anna Metteri on kuvannut palvelu- ja etuusjärjestelmän asiakkaalle syntyvää kohtuuttomuuden kokemusta eräänlaiseksi prosessiksi, jossa ihmisen käsitys itsestään muuttuu sen perusteella, minkälaista itseään koskevaa sosiaalista tietoa hän saa vuorovaikutuksen osapuolena. Työntekijän käsitys asiakkaasta heijastuu vuorovaikutussuhteeseen ja vaikuttaa asiakkaan identiteetin muotoutumiseen tässä asiakassuhteessa. Kohtuuttomuuden kokemukseen liittyy usein kokemus ihmisarvon menettämisestä, jolloin asiakkaasta voi tuntua, etteivät viranomaiset pidä häntä enää auttamisen arvoisena ja siirtävät hänet yhteiskunnan ulkopuolelle, tarpeettomien ihmisten luokkaan. Kouluttautuneiden ammattilaisten ammattietiikka vaatisi omien asenteiden tietoista häivyttämistä suhtautumisessa asiakkaisiin, mutta leimaava ja paikalliseen tuntemiseen perustuva asiakkaiden arviointi ja siihen perustuva palveluiden ja etuuksien epääminen on Metterin mukaan todellisuutta myös 2000-luvun suomalaisessa hyvinvointijärjestelmässä sekä valtion että kuntien organisaatioissa. Esimerkiksi sosiaalityö on muuttunut niin vahvasti kontrolli- ja byrokratiatyön luonteiseksi, että asiakkaan tukeminen on kadonnut ja auttamistyön etiikka, jokaisen ihmisen ihmisarvon tunnustaminen, kunnioittava kohtelu ja ihmisestä välittäminen on hävinnyt. Yhteiskunnallinen solidaarisuus ei enää toteudu kaikkien kansalaisten kohdalla, vaan apua tarvitsevat ihmiset jätetään sitä ilman joissakin tilanteissa. Tällaista ihmisten heitteillejättöä tapahtuu paikallisen politiikan tarkoituksellisena menettelynä esimerkiksi silloin, kun ihmisen arvioidaan olevan itse syyppää tilanteeseensa tai ihmiseen sijoittamista ei nähdä tuottavana toimintana. Useimmiten tämä tapahtuu kuitenkin hyvinvointipolitiikan ja viranomaiskäytäntöjen tarkoittamattomana seurauksena. (Metteri 2004, 62, 64, 70, 87–88, 95, 129, 146.)

Outi Välimaa on tarkastellut työttömyyteen liittyvää leimautumista haastatteleamalla sekä aktivointiprojektiin osallistuneita pitkäaikaistyöttömiä, että työttömiä ohjanneita sosiaalitoimen, työ- ja elinkeinotoimen, hankkeen sekä työpajan ja työttömien yhdistyksen työntekijöitä väitöstutkimuksessaan, jonka aiheena oli puheentutkimuksen mahdollisuus tuoda julki sosiaalisia ongelmia. Välimaan aineistossa tulee selvästi esiin se, että palkkatyötä korostavassa yhteiskunnassa pitkäaikaistyöttömyys rakentuu kulttuurisesti leimatuksi, sillä hän havaitsi leimatun pitkäaikaistyöttömän kategorian olevan ikään kuin näkymättömänä läsnä kaikissa tekemissään haastatteluissa. Yksilön omaa vastuuta korostava, 2000-luvun alussa yleistynyt uusliberalistinen ideologia työttömien aktivointipyrkimyksiin liittyy Välimaan mukaan passiivisuuden leiman erityisesti niihin työt-

tömiin, jotka eivät erilaisista aktivointitoimenpiteistä huolimatta onnistu työllistymään palkkatyöhön. Työttömyyteen usein liitettävä stereotyyppinen, negatiivinen leima yleistää helposti kaikki pitkäaikaistyöttömät sosiaalietuuksilla eläviksi laiskureiksi, jolloin kaikki työttömät joutuvat tavallaan vastaamaan joihinkin yksittäisiin työttömiin liittyvistä ominaisuuksista. Välimaa tulkitsee sekä pitkäaikaistyöttömien asiakkaiden että heitä ohjaavien työtekijöiden puhuvan yhteneväisesti, ikään kuin toistensa liittolaisina, tätä vallalla olevaa ajattelutapaa vastaan. Asiakkaat ja työntekijät puolustavat, selittävät ja oikeuttavat samalla tavalla pitkään jatkunutta työttömyyttä purkaen työttömyyteen kulttuurisesti ja yhteiskuntapoliittisesti liitettyä negatiivista leimaa. (Välimaa 2011, 18, 20, 41, 86, 150, 201, 208, 216.)

Matthew Colen tutkimuksessa työnvälitystoiminnasta Iso-Britanniassa asiakkaan leimautumisen kokemus suhteutuu 2000-luvulla vielä aiempaa voimakkaammin asiakkaan taloudellisiin realiteetteihin. Cole pitää työnvälitystoimistoja (*Jobcentre*, *Jobcentre Plus*) institutionaalisina tiloina, joissa työttömyyden kokemukselle olennaiset valtasuhteet näyttäytyvät. Näissä valtasuhteissa on aikojen kuluessa tapahtunut muutos, kun avoimesta ja kollektiivisesta työttömäksi leimautumisesta on siirrytty kohti yksilöllisempiä ja vaihtelevampia tapoja olla työtön. Työmarkkinoilla epäonnistuneen moraalinen stigma on kuitenkin edelleen olemassa ja jopa aiempaa selvempänä ja monimutkaisempana nykyisessä asiakas- ja kuluttajadiskurssissa. Kuluttaminen ja kulutusmyönteisyys on se uusi todellisuus, johon työttömyys ja kokemus työttömänä olemisesta ovat joutuneet sopeutumaan. Hallinnollisia tiloja, esimerkiksi sosiaalietuus- ja työnvälitystoimistoja, havainnoimalla pystytään selittämään kuinka vallitsevissa diskursseissa ilmaistaan ja levitetään ajatusta ihanteellisesta ja tavoiteltavasta elämisenmuodosta palvelujärjestelmän asiakkaille. Cole tiivistää tekemänsä empiirisen analyysin tulokset taktiseksi siirtymäksi työttömyyden tuottamisesta uudenlaisessa puutteellisen kuluttamisen valossa, mihin liitetään edelleen myös traditionaalinen työetiikka. Työnvälitystoimistossa työttömälle asiakkaalle paljastuu uusia tapoja epäonnistua ihmisarvon ja mahdollisuuksien saavuttamisessa. (Cole 2007, 143.)

4 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Työttömyydestä on tullut 1990-luvun laman jälkeen pysyvä ilmiö suomalaisessa yhteiskunnassa, ja työttömänä on valtakunnantasollakin edelleen lähes joka kymmenes työkäikäinen. Työttömyyden yleisyydestä huolimatta sen syyt paikannetaan pääasiassa yksilötasolle etenkin silloin, jos työttömyys pitkittyy. Pitkäaikaistyöttömiin ja muihin vaikeasti työllistyviin työnhakijoihin, esimerkiksi osatyökykyisiin, voidaan suhtautua epäluuloisesti ja negatiivisella varauksella ajatellen, että ihmisessä täytyy olla jotakin vikaa, jos työllistyminen ei tältä onnistu. Työttömien käyttämättömien resurssien saamista hyötykäyttöön pidetään tärkeänä niin kansantalouden kuin ihmisten syrjäytymisen ehkäisemisenkin kannalta, ja työttömien työkyvyn säilymiseen kiinnitetään huomiota. Työttömien aktivointiin ja kuntoutukseen asiakastasolla osallistuu työntekijöitä monista eri organisaatioista, muun muassa työvoimahallinnosta, kuntien sosiaalitoimesta sekä julkisen ja kolmannen sektorin hallinnoimista työllisyys Hankkeista. Jotta pitkään työttömänä olleiden ihmisten uskoa omiin työllistymismahdollisuuksiin monien pettymysten ja epäonnistumisten jälkeen voitaisiin lisätä, ei ole samantekevää, minkälaisella asenteella viranomaiset ja toimihenkilöt työttömien asiakkaidensa kanssa työskentelevät. Vaikeasti työllistyvien työnhakijoiden työllistyminen ei onnistu ilman voimaantumista – työttömien itseluottamuksen, itsetunnon ja motivaatiotason kasvua. Työttömien voimaantuminen ja eteneminen aktiiviseksi osallistujaksi työmarkkinoilla rakentuu työttömien kanssa työskentelevien arvostavan ja kunnioittavan suhtautumisen pohjalta, mitä ilman tehokkaimmatkin tukikeinot menettävät uskottavuutensa.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää stigmatisoinnin ja leimautumisen viitekehysesä työttömiä asiakkaita päivittäin kohtaavien eri organisaatioiden työntekijöiden suhtautumista työttömiin ja asenteita asiakkaitaan kohtaan. Stigma syntyy, kun enemmistöä jonkin ominaisuuden perusteella poikkeavaan ryhmään ryhdytään yhdistämään negatiivisia mielle yhtymiä tämän poikkeaman perusteella. Tietyn ihmisryhmän leimautumiseen liittyy kaikkien ryhmän jäsenten yleistäminen tiettyjen samojen negatiivisten ominaisuuksien kantajiksi. Työttömyys on yksi tyypillisimmistä olosuhdetekijöistä, johon mielikuvatasolla liitetään voimakas kielteinen leima. Tutkimuksessa haetaan vastausta siihen, näkyykö yleinen kielteinen asennoituminen etenkin vaikeasti työllistyviä työttömiä kohtaan työllisyysasioiden parissa ammatikseen toimivien ja työttömien kanssa työskentelevien asenteissa, ja miten yleistä kielteinen suhtautuminen työttömiin on asiakastyötä tekevien keskuudessa.

Tutkimuksen keskeisiä kiinnostuksenkohteita ovat työttömien kanssa työskentelevien työntekijöiden asennoituminen työttömyyteen ja työttömiin asiakkaisiinsa sekä työttömyyteen liitettävien stereotyyppisten käsitysten ilmeneminen työttömiä ammatissaan kohtaavien asenteissa, ja miten työntekijöiden asennoituminen työttömiin heijastuu heidän näkemyksiinsä työttömien työllistettävyydestä. Tutkimuskysymykset, joihin tutkimuksessa etsittiin vastauksia, ovat:

- 1) Minkälaisena työttömien kanssa työskentelevät pitävät työttömien työllistettävyyttä?
- 2) Miten työttömien kanssa työskentelevät asennoituvat työttömiin?
- 3) Ovatko työttömien kanssa työskentelevien asenteet työttömiä leimaavia?

5 Tutkimuksen toteuttaminen

5.1 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineisto kerättiin sähköisellä lomakekyselyllä Kainuun alueella, joka on 2010-luvulle asti kuulunut Suomen vaikeimpiin työttömyysalueisiin. Työttömien parissa asiakastyötä tekeviä henkilöitä oli lukumääräisesti väestömäärältään pienessä maakunnassa niin vähän, että tutkimus oli perusteltua toteuttaa kokonaistutkimuksena, jolloin oli mahdollisuus saada laajempi kvantitatiivinen aineisto ja vastauksia kattavasti kaikilta asiakastyötä tekeviltä ryhmiltä. Kyselyn kohderyhmän muodostivat Itä-, Länsi- ja Ylä-Kainuun työ- ja elinkeinotoimistojen ja Kainuun työvoiman palvelukeskuksen asiakastyössä toimiva henkilöstö sekä työpajojen työntekijät kuudessa eri kunnassa. Lisäksi kohderyhmään kuuluivat kaikkien asiakastyötä tehneiden 12 työllisyys Hankkeen hanke-työntekijät sekä kuntouttavan työtoiminnan kehittämishankkeessa työskennelleet. Työllisyys Hankkeita hallinnoivat tyypillisesti yhdistykset, esimerkiksi kylä- tai työttömien yhdistykset, mutta hankkeiden hallinnoijina toimi myös kuntia ja Kainuun maakunta -kuntayhtymä. Työ- ja elinkeinotoimistot ja työvoiman palvelukeskus ohjaavat työttömiä asiakkaita erilaisilla työvoimapolitiittisilla toimenpiteillä työllisyys Hankkeisiin. Suurin osa hankkeiden asiakkaista on palkkatuetussa työssä, minkä lisäksi asiakkaita osallistuu myös työharjoitteluun, työelämävalmennukseen ja työkokeiluun. Työpajat tarjosivat aiemmin palvelujaan pelkästään nuorille asiakkaille, mutta työpajojen asiakaskunnan ikärakenteen muututtua 2000-luvulla heterogeenisemmäksi, myös työpajojen asiakkaista osa työskentelee nykyisin palkkatuetussa työssä. Kuntouttava työtoiminta on Kainuussa järjestetty vuodesta 2009 alkaen Kainuun maakunta -kuntayhtymän sosiaali- ja terveystoimialan tutkimus-, kehittämis- ja suunnitteluyksikön alaisuudessa kehittämishankkeena. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkuus perustuu aktivointisuunnitelmaan, jonka laatimiseen osallistuu asiakkaan lisäksi työ- ja elinkeinotoimiston ja sosiaalitoimen edustaja ja Kainuussa myös kuntouttavan työtoiminnan ohjaaja.

Aineistonkeruumenetelmäksi valittiin kysely, koska se mahdollistaa Sirkka Hirsjärven, Pirkko Remeksen ja Paula Sajavaaran (2006, 186) mukaan tosiasiatiedon keräämisen lisäksi myös vastaajien arvojen, asenteiden, uskomusten ja mielipiteiden selvittämisen, joiden kartoittaminen ja näkyväksi tekeminen oli keskeisenä intressinä tässä tutkimuksessa. Ennen kyselyn lähettämistä varsinaiselle kohderyhmälle kyselylomakkeen toimivuutta testattiin kohderyhmään kuulumattomassa kainuulaisessa työllisyys Hankkeessa

työskentelevällä kolmen hengen testiryhmällä. Tämän koekyselyn ja testiryhmän kommenttien perusteella lomakkeeseen tehtiin pieniä muutoksia kysymysten selkeyden ja ymmärrettävyyden parantamiseksi. Myös kyselylomakkeen täyttämiseen vastaajalta kuluva aika pystyttiin määrittelemään tarkemmin testiryhmän lomakkeen täyttämiseen käyttämän ajan perusteella. Webropol-internetkyselyohjelmalla toteutettu kyselylomake lähetettiin toukokuun 2011 lopussa sähköpostilla kaikille kohderyhmään kuuluneelle 182 työntekijälle, joiden sähköpostiosoitteet koottiin julkisista yhteystietorekistereistä. Kyselyyn vastaamattomia muistutettiin kaksi kertaa vastaamisesta noin kahden viikon välein, ja kysely suljettiin lopullisesti kuuden viikon päästä sen aloittamisesta.

Tutkimuksen mittarin muodosti kyselylomake (liite 1), joka rakennettiin tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen ja tutkimusongelman perustalta. Mittari koostui 11 työttömiin työllistettävyyteen liittyvästä kysymyksestä ja kvantitatiivisia kysymyksiä täydentäneistä seitsemästä avokysymyksestä sekä viidestä vastaajien taustatietoja kartoittaneesta kysymyksestä. Kyselylomakkeessa käytettyjä työttömyyteen liittyviä käsitteitä ei selitetty lomakkeella, koska työllisyyssektorilla työskentelevien vastaajien oletettiin tuntevat toimialansa käsitteet sisällöllisesti, vaikka ne eivät välttämättä avautuisikaan suoraan toimialan ulkopuolisille.

Mittaria ei ole aiemmin tieteellisesti testattu, sillä kyselylomake laadittiin kokonaisuudessaan tätä tutkimusta varten käyttäen apuna tutkimuksen teoriaosan lähdeaineistoa ja tutkijan omaa, useamman vuoden ajalta työllisyyssektorilla työskentelystä kertynyttä asiantuntemusta. Kysymyksillä, joissa selvitettiin vastaajien tapaa perustella työttömyyden katkaisemisen tärkeyttä (kysymys 12) ja näkemystä työttömien työllistymismahdollisuuksista, -todennäköisyydestä ja halukkuudesta osallistua ansiotyöhön (kysymykset 9–11 ja 19) voitiin välillisesti mitata myös vastaajien asennoitumista työttömiin. Varsinaisesti vastaajien asenteita ja suhtautumista työttömiin sekä näiden asenteiden vaikutusta vastaajien käsityksiin työttömien työllistettävyydestä mitattiin 12 asenneväittämällä (kysymys 6) sekä vertaamalla vastaajien käsityksiä työllistymisen esteistä oman asiakaskuntansa ja yleensä työttömien kohdalla (kysymykset 7–8). Avokysymyksillä kartoitettiin vastaajien omaa ja edustamiensa organisaatioiden roolia työttömien työllistymisen edistämässä (kysymykset 1–3) sekä haasteellisia asiakasryhmiä ja asiakaskunnan muuttumista (kysymykset 17–18). Vastaajien taustatiedoissa kysyttiin sukupuolta, syntymävuotta, työpaikkaa, työuran pituutta vastaushetken työpaikassa sekä asiakasryhmiä, joiden kanssa vastaaja työskenteli (kysymykset 15–16 ja 20–22). Vaikeasti työllistyvien

asiakkaiden edistämiseen liittyvät kysymykset (kysymykset 4–5 ja 13–14) jätettiin tässä tutkimuksessa analyysin ulkopuolelle.

5.2 Tutkimusaineiston edustavuus ja katoanalyysi

Kyselyyn vastasi kaikkiaan 71 henkilöä, joten kyselyn kokonaisvastausprosentiksi muodostui 39. Sähköpostikyselyt ovat yleistyneet viime vuosina, ja sähköpostikyselyiden saajat tulleet aiempaa valikoivimmiksi päättäessään kyselyihin osallistumisesta, mikä on vähentänyt kyselyihin vastaamista. Tämän valossa tutkimuksen vastausprosenttia voi pitää tyydyttävänä. Halukkuutta osallistua tähän tutkimukseen lienee lisännyt aiheen kokeminen tärkeäksi vastaajien oman työn kannalta, mikä tuotiin myös esiin joissakin avovastauksissa. Tutkimukseen osallistumiseen tai osallistumattomuuteen saattoi osaltaan vaikuttaa myös tutkimuksen tekijän työskenteleminen samassa verkostossa kuin kyselyn kohderyhmä.

Puolet kyselylomakkeen saaneista työskenteli julkisissa työvoimapalveluissa eli joko työ- ja elinkeinotoimistossa tai työvoiman palvelukeskuksessa ohjaamassa asiakkaita työpaikkoihin ja erilaisiin työllistämistoimenpiteisiin (taulukko 1). Vastaavasti puolet Kainuussa työttömien parissa asiakastyötä tekevästä työskenteli tutkimusajankohtana asiakkaita vastaanottavina lähiohjaajina joko työpajoilla, työllisyshankkeissa tai kuntouttavan työtoiminnan kehittämishankkeissa. Aktiivisimmin kyselyyn vastasivat työllisyys- ja kuntouttavan työtoiminnan kehittämishankkeissa sekä työvoiman palvelukeskuksessa työskennelleet, joiden osuus kaikista vastanneista kasvoi suuremmaksi kuin näiden vastaajaryhmien osuus kyselyn saaneista. Kuntouttavan työtoiminnan kehittämishankkeissa työskennelleistä yli puolet vastasi kyselyyn ja muiden työllisyshankkeiden ja työvoiman palvelukeskuksen työntekijöistäkin lähes puolet. Sitä vastoin työ- ja elinkeinotoimiston työntekijöitä, jotka muodostivat suurimman yksittäisen ryhmän kyselyn saaneista 42 prosentin osuudellaan, oli vain kolmannes kaikista vastanneista noin joka kolmannen työ- ja elinkeinotoimiston virkailijan vastattua kyselyyn. Myös työpajoilla työskennelleistä vain noin kolmasosa vastasi kyselyyn, mutta työpajan työntekijöiden osuus kaikista vastanneista säilyi kuitenkin lähes ennallaan suhteessa heidän osuuteensa kyselylomakkeen saaneista. Siten työ- ja elinkeinotoimistojen henkilöstö, joka muodosti kyselyajankohtana lukumääräisesti suurimman yksittäisen ryhmän työt-

tömien parissa Kainuussa työskennelleistä, on lievästi aliedustettuna ja tutkimuksen tuloksissa painottuvat etenkin hanketyöntekijöiden näkemykset.

Taulukko 1. Kyselylomakkeen saaneiden ja kyselyyn vastanneiden jakautuminen organisaatioittain ja vastanneiden osuudet eri organisaatioissa.

	Lähetetty hlöä	Lähetetty %	Vastanneet hlöä	Vastanneet %	Vastanneet / organisaatio %
TE-toimisto	76	42	24	34	32
Työvoiman palvelukeskus	14	8	6	9	43
Työpaja	27	15	10	14	37
Työllisyshanke	51	28	23	32	45
Kuntouttava työtoiminta	14	8	8	11	57
Yhteensä	182	100	71	100	-

Muutama vastaaja kommentoi kyselyä liian pitkäksi ja vastaamista vaikeaksi tai rasakaksi joko yleisesti tai yksittäisten kysymysten kohdalla, mutta katoanalyysin perusteella kyselyyn vastaaminen oli varsin tunnollista. Kysymyksiin vastaamattomuus oli satunnaista, eikä kukaan kyselyyn osallistuneista jättänyt esimerkiksi systemaattisesti vastaamatta tietyn tyyppisiin kysymyksiin. Vastaajien taustatietoja kartoittaneisiin kysymyksiin saatiin syntymävuotta lukuun ottamatta vastaukset kaikilta kyselyyn osallistuneilta. Muiden kysymysten kohdalla vastaamattomuus vaihteli monivalintakysymysten osalta nolasta kuuteen ja avokysymysten 3–11 prosentin välillä. Puolet vastaajista vastasi kaikkiin kysymyksiin. Vastaajien arviota omien asiakkaidensa työllistymismahdollisuuksista avoimilla työmarkkinoilla selvittäneeseen kysymykseen kokonaan vastaamatta jätti kolme vastaajaa, mutta tämän kysymyksen kohdalla jouduttiin lisäksi hylkäämään 20 havaintoa, joissa vastausten yhteenlaskettu prosenttiosuus kysymyksen neljässä arvioitavassa kohdassa oli muu kuin tasan sata prosenttia. Lähes kolmannes havainnoista jäi siten tässä kysymyksessä analyysin ulkopuolelle joko hylättyinä virheellisen tulkinnan tai vastaamattomuuden vuoksi. Tämän kysymyksen kohdalla kyselylomakkeessa olisi pitänyt olla täsmällisemmät, yksiselitteiset vastausohjeet selkeine esimerkkeineen siitä, kuinka kysymykseen tuli vastata, jotta hyväksytyjen vastausten määrä olisi kasvanut.

Ei osaa sanoa -vastausvaihtoehdon jättäminen pois monivalintakysymyksistä ja pienen kysymyskohtaisen vastaamattomuuden voidaan katsoa parantaneen aineiston edustavuutta. Tietojen puuttumisen satunnaisuuden vuoksi puuttuvia tietoja ei korvattu, vaan kukin havainto otettiin mukaan niihin analyysihin, joista tieto oli saatavilla, ja vastaavasti tiedon puuttuessa jätettiin analyysin ulkopuolelle. Tällaista pareittaista pudotusta muun muassa Lauri Nummenmaa (2004, 149) pitääkin usein suositeltavana. Pienessä

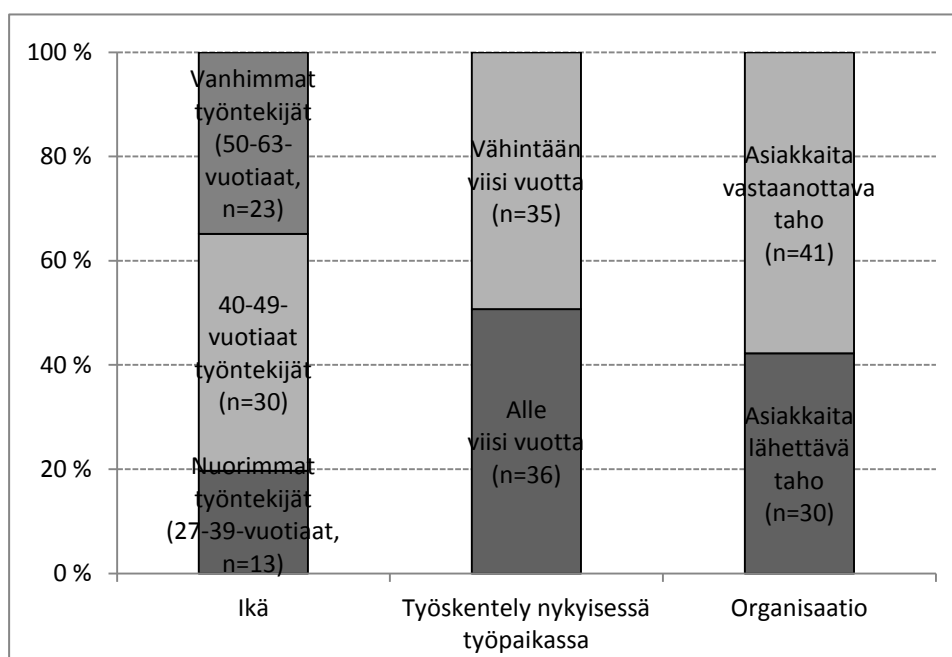
aineistossa imputointi eli puuttuvien tietojen korvaaminen esimerkiksi keskiarvolla tai mediaanilla olisi saattanut vääristää tuloksia, joten siitä luovuttiin. Eri vastaajaryhmien ja koko tutkimusaineiston pienuus vaikuttaa joka tapauksessa siihen, että tutkimuksen tulosten voidaan katsoa kuvaavan vain tutkimukseen osallistuneita vastaajia, eivätkä tulokset ole siten laajemmin yleistettävissä.

5.3 Aineiston analyysi

Kvantitatiivinen tutkimusaineisto tallennettiin kokonaisuudessaan PASW Statistics 18 -tilasto-ohjelmaan analysointia varten. Alkuperäinen Webropol-aineisto kopioitiin excel-muodossa sellaisenaan PASW-ohjelmaan, millä eliminoitiin riski tietojen muuttumisesta tai häviämisestä niitä ohjelmasta toiseen siirrettäessä. Aineiston analysoinnissa käytettiin kuvailevia tilastollisia menetelmiä, muun muassa prosenttijakaumia, keski- ja hajontalukuja ja graafisia esityksiä, sekä monimuuttujamenetelmistä faktori- ja ryhmitelyanalyysiä. Muuttujien välisiä yhteyksiä tutkittiin ristiintaulukoinnin ja korrelaatiokertoimien avulla. Tilastolliseen testaamiseen käytettiin Mann–Whitneyn U-testiä, Kruskal–Wallisin testiä ja Wilcoxonin merkkitestistä, jotka soveltuvat epäparametrisinä testeinä Jari Metsämuurosen (2006, 745, 1066–1067) mukaan pienelle otoskoolle riippumattomien otosten ja toistettujen mittausten t-testejä ja yksisuuntaista varianssianalyysia paremmin, koska nämä testit eivät edellytä normaalijakaumaolettan voimassaoloa. Mann–Whitneyn U-testiä käytetään vertailtaessa kahden ja Kruskal–Wallisin testiä useamman toisistaan riippumattoman ryhmän samaa ominaisuutta. Wilcoxonin merkkitestistä voidaan käyttää pareittaisten tai kaltaistettujen mittausten yhteydessä. (Mt., 983, 1066, 1079.) Tässä tutkimuksessa Wilcoxonin merkkitestistä käytettiin analysoitaessa kaksiosaisia rinnakkaisia kysymyksiä, joissa saman ominaisuuden vaikutusta oli arvioitava ensin yleisellä tasolla ja sitten oman asiakaskunnan yhteydessä. Wilcoxonin testin nollahypoteesina on kahden järjestyslukujakauman identtisyys (Nummenmaa 2004, 253), jolloin pareittaisten mittausten tulokset eivät poikkea toisistaan. Ristiintaulukoitujen muuttujien riippumattomuutta testattiin Khiin neliö (χ^2)-riippumattomuustestillä, jossa nollahypoteesina on muuttujien riippumattomuus toisistaan (Metsämuuronen 2006, 441). Kyselyn avovastauksista kertynyttä 16-sivuista tekstiaineistoa käytettiin tutkimuksen kvantitatiivisten tulosten täydentäjänä. Raportissa suorat tekstilainaukset on erotettu muusta tekstistä lainausmerkeillä ja kursivoinnilla.

Mikäli lainausta ei ole käytetty kokonaan, poisjätetyt sanat on korvattu kahdella viivalla (—).

Taustamuuttujat. Kyselyyn vastanneiden ikä vastaushetkellä laskettiin syntymävuoden perusteella ja luokiteltiin kolmiluokkaiseksi. Työkokemuksen pituus sekä taustaorganisaatio luokiteltiin kaksiluokkaiseksi, jolloin pienessä aineistossa saatiin tutkimusasetelman kannalta tarkoituksenmukaisemmat vertailukategoriat jatkoanalyysia varten. Kuviossa 2 esitetään vastaajien jakautuminen luokiteltujen taustamuuttujien perusteella.

Kuvio 2. Vastaajien jakautuminen luokiteltujen taustamuuttujien perusteella.

Vastaajat eivät jakautuneet tasaisesti kolmeen ikäluokkaan, vaan alle 40-vuotiaita oli vain viidesosa vastaajista, kun 40–49-vuotiaiden ryhmään kuului lähes puolet. Runsas kolmannes vastaajista oli 50-vuotiaita ja sitä vanhempia. Käytettyä luokittelutapaa voidaan perustella sillä, että näin muodostettujen ikäryhmien avulla pystyttiin tarkastelemaan paremmin iän vaikutusta näkemyseroihin kuin jos vastaajat olisi jaettu mahdollisimman tasakokoisiin luokkiin. Vastaushetken työpaikassa työskentelyajan perusteella vastaajat jaettiin kahteen kutakuinkin tasasuuruiseen ryhmään eli alle viisi vuotta ja vähintään viisi vuotta työpaikassaan työskennelleisiin.

Koska tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää työttömien kanssa työskentelevien asenteita työttömiä ja työttömyyttä kohtaan, pidettiin tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta merkityksellisenä sitä, miten työskentelyn tiiviys asiakkaiden kanssa vaikuttaa

vastaajan näkemyksiin. Tämän vuoksi vastaajien taustaorganisaatioiden dikotomisointi tehtiin asiakkaiden toimenpiteisiin lähettämisen ja vastaanottamisen perusteella. Lähettävään tahoon kuuluviksi määriteltiin työ- ja elinkeinotoimistoissa sekä työvoiman palvelukeskuksessa työskennelleet ja vastaanottavaan tahoon kuuluviksi työpajoilla ja työllisyys- sekä kuntouttavan työtoiminnan kehittämishankkeissa työskennelleet. Asiakkaita eri toimenpiteisiin lähettävät työntekijät tapaavat asiakkaita harvakseltaan pyrkiessään löytämään näille sopivia työpaikkoja tai muita työttömyyden katkaisuvaihtoehtoja, esimerkiksi koulutusta, jolloin vuorovaikutus asiakkaan kanssa jää pinnallisemmaksi eikä asiakkaita välttämättä opita tuntemaan. Sen sijaan työttömiä eri organisaatioiden toimenpiteisiin vastaanottavat työntekijät tutustuvat asiakkaisiin paremmin työskennellessään näiden kanssa tiiviissä päivittäisessä vuorovaikutuksessa yhtäjaksoisesti kuukaudesta maksimissaan jopa yli vuoden ajan. Vaikka asiakkaita lähettäviä tahoja edustavien vastaajien osuus oli pienempi (42 %) kuin asiakkaita vastaanottavia tahoja edustavien, työntekijöiden selkeästi erityyppisen työskentelytavan ja asiakaskontaktin tiiviyn perusteella tutkimuksessa päädyttiin käyttämään valittua luokittelua. Osassa analyysejä käytettiin myös alkuperäisiä taustaorganisaatioita, mikäli lähettävä-/vastaanottava -ryhmien sisällä havaittiin merkittäviä eroavaisuuksia.

Muuttujien luokittelu ja summamuuttujat. Osassa ristiintaulukointeja käytettiin alkuperäisiä viisiportaisia Likert-asteikkoja, mutta osa viisi vastausvaihtoehtoa sisältäneistä kysymyksistä luokiteltiin uudelleen kolmiluokkaiseksi ristiintaulukointeja varten. Uudelleenluokittelu tehtiin työttömien työllistymistodennäköisyyttä ja työllistymistä vaikeuttavia tekijöitä käsitelleille kysymyksille sekä työttömien työllistymiskykyä, -mahdollisuuksia ja työhön asennoitumista sekä asiakkaan kohtaamista selvittäneelle kysymykselle ja tämän kysymyksen alkuperäisistä muuttujista muodostetuille viidelle summamuuttujalle.

Tutkimukseen osallistuneiden arviota omien asiakkaidensa työllistymismahdollisuuksista avoimilla työmarkkinoilla selvittäneen kysymyksen kohdalla jouduttiin osa vastauksista hylkäämään kysymyksen virheellisen tulkinnan vuoksi. Tämän vuoksi tämän kysymyksen muuttujia uudelleen neljään luokkaan luokiteltaessa asetettiin ehto, jonka mukaan analyysiin otetaan vain ne havainnot, joissa kysymykseen sisältyvien muuttujien yhteenlaskettu prosenttiosuus on 100. Uusien luokkien rajat asetettiin 25, 50, 75 ja 100 % kohdalle. Ensimmäiseen luokkaan sijoittuivat siten vastaukset, joissa asiakkaiden

osuuden arvioitiin olevan 0–25 %, toiseen 26–50 %, kolmanteen 51–75 % ja viimeiseen 76–100 %.

Työttömyyden katkaisuperusteiden tärkeysjärjestystä selvittäneen kysymyksen neljästä muuttujasta muodostettiin kaksi kahdesta osasta koostunutta summamuuttujaa. Ensimmäiseen summamuuttujaan otettiin muuttujat ”työttömän elämänhallinta paranee” ja ”työtön ei syrjäydy”, ja siinä työttömyyden katkaisuperusteena oli työttömien itsensä kannalta tärkeä elämänlaadun paraneminen. Toisessa summamuuttujassa työttömyyden katkaisuperusteena olivat yhteiskunnalliset säästöt ja se muodostettiin muuttujista ”kuntien Kelalle maksamat työmarkkinatukimaksut pienenevät” ja ”toimeentulotukimenot pienenevät”. Summamuuttujien arvot palautettiin alkuperäiselle asteikolle jakamalla summat kahdella muuttujia muodostettaessa. Nämä summamuuttujat ja muuttuja, jossa työttömyyden katkaisuperusteena oli Kainuun työttömyysasteen aleneminen, luokiteltiin uudelleen kolmiluokkaiseksi ristiintaulukointia varten siten, että tärkeysjärjestyksen sijaluvut 1–3 luokiteltiin tärkeiksi ja sijaluvut 8–10 ei-tärkeiksi työttömyyden katkaisuperusteeksi. Näiden kahden ääripään väliin jääneet arvot muodostivat kolmannen, neutraalin luokan.

Faktorianalyysi ja sen perusteella muodostetut summamuuttujat. Työttömien työllistymiskykyyn, -mahdollisuuksiin ja työhön asennoitumiseen sekä asiakkaan kohtaamiseen liittyvien asenneväittämien tiivistämiseksi ja ryhmittelemiseksi summamuuttujien muodostamista varten muuttujille tehtiin faktorianalyysi, jossa ekstraktiomenetelmänä käytettiin pääkomponenttianalyysiä (*Principal Component analysis*) ja rotaationa Oblimin-vinorotaatiota (liite 2). Useiden muuttujien joukon tiivistyessä faktorianalyysissä muutamaksi keskeiseksi faktoriksi yhden muuttujan vaihtelu pystytään esittämään toisten muuttujien vaihtelun avulla. Faktorit voidaan nimetä sisällöllisin perustein kuvaamaan kullekin ulottuvuudelle latautuneita muuttujia. (Nummenmaa 2004, 344; Metsämuuronen 2006, 615.) Kaiser-Meyer-Olkinin testin arvon (0.559) perusteella muuttujat korreloivat keskenään ja soveltuivat siten analyysiin. Myös kaikkien muuttujien komunaliteetit olivat korkeita (0.563–0.806), jolloin muuttujien katsotaan Metsämuuronen (2006, 626) mukaan mittaavan melko luotettavasti faktoreita. Kaikkiaan viiden faktorin ominaisarvo oli suurempi kuin yksi ja ne selittivät yhdessä lähes 68 % muuttujien vaihtelusta. Faktorianalyysissä mukana olleet muuttujat latautuivat kaikki vähintään yhdelle faktorille. Kaksi muuttujaa latautui samanaikaisesti kahdelle eri faktorille. Näistä muuttujista toinen otettiin mukaan vain siihen summamuuttujaan, jossa sen lataus oli voi-

makkaampi. Toinen muuttujista latautui kahdelle ulottuvuudelle erisuuntaisena ja se sisällytettiin kumpaankin summamuuttujaan, sillä sen pois jättäminen olisi pienentänyt kummankin summamuuttujan reliabiliteettia.

Faktorianalyysin perusteella muodostettujen työttömien työllistettävyyttä ja asiakkaisiin suhtautumista kuvaavien summamuuttujien osioiden yhteensopivuutta mitattiin Cronbachin alfalla, jota käytetään mittarin yhtenäisyyden ja siten mittarin reliabiliteetin eli toistettavuuden mittana. Korkea reliabiliteetti kertoo mittarin eri osioiden mittaavan samantyyppistä asiaa, samojen vastaajien vastaavan samalla tavalla samaa mittaria eri vastauskerroilla käytettäessä ja mittarin erottelevan luotettavasti ja tehokkaasti vastaajat toisistaan. Alfa arvon ylittäessä 0.6 katsotaan yleisesti mittarin osioiden mittaavan samantyyppisiä asioita, mutta osa tutkijoista on nykyisin luopumassa 0.6 alarajan ehdottomuudesta. (Metsämuuronen 2006, 70, 452–453, 461.) Kahden summamuuttujan Cronbachin alfa arvo jäi hieman ja yhden selvästi 0.6 rajan alapuolelle, mutta kunkin kolmen summamuuttujan osioiden välillä oli korrelaatioanalyysin perusteella merkittävä yhteys, mikä puolsi niiden käyttämistä jatkoanalyseissä. Jatkoanalysejä varten summamuuttujista tehtiin keskiarvotyyppisiä eli summamuuttujien arvot palautettiin alkuperäiselle 1–5-asteikolle jakamalla summamuuttujien arvo alkuperäisten muuttujien lukumäärällä. Taulukkoon 2 on koottu kaikki faktorianalyysin perusteella muodostetut viisi summamuuttujaa, jotka nimettiin yhdistettyjä osioita kuvaavalla lyhyellä nimellä, sekä niiden Cronbachin alfa arvot.

Taulukko 2. Faktorianalyysin perusteella muodostetut työttömien työllistettävyyttä ja asiakkaisiin suhtautumista kuvaavat summamuuttujat ja niiden Cronbachin alfa arvot.

Summamuuttuja	Cronbachin alfa
1. Työttömät ovat työllistettävissä	0.636
2. Kaikkien työllistyminen on mahdotonta	0.590
3. Työllistyminen ei ensisijaista	0.576
4. Asiakkaat ovat tasa-arvoisia	0.497
5. Työttömien potentiaali jää tunnistamatta	0.605

Faktorianalyysissä negatiivisesti latautuneiden muuttujien arvot käännettiin päinvastaisiksi summamuuttujia muodostettaessa ja samalla muutettiin myös väittämät uuteen, käänteisten arvojen mukaiseen muotoon. Ensimmäiseen summamuuttujaan mukaan otettujen kahden muuttujan asenneväittämässä korostui periaatteellinen usko työttömien työllistymiskykyyn ja työntekijöiden halukkuus työskennellä kaikkien asiakkaiden kanssa. Siten summamuuttujan osioissa yhdistyy ajatus työttömien työllistettävyydestä. Toinen summamuuttuja muodostui kolmesta väittämästä, joissa työttömien osaamiseen

ja työpaikan löytymiseen kaikille ei uskottu ja pitkään työttömänä olevien edistäminen koettiin vaikeaksi. Kolmanteen summamuuttujaan mukaan otettujen kolmen muuttujan väittämässä työllistymisen esteet liittyivät työttömien henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, asenteisiin ja olosuhdetekijöihin, joiden vuoksi työllistymisen ei katsottu välttämättä kiinnostavan työnhakijoita. Neljäs summamuuttuja koostui kahdesta väittämästä, joissa viitattiin asiakkaiden tasa-arvoisuuteen riippumatta heidän ominaisuuksistaan tai mahdollisista henkilökohtaisista ongelmistaan. Tämän summamuuttujan osioiden yhteensovitus jäi Cronbachin alfalla mitattuna kaikkein heikoimmaksi. Viidennen summamuuttujan kolmessa osiossa kuvastui työnantajien kykenemättömyys tunnistaa työttömien rekrytointiin liittyviä mahdollisuuksia, koska pitkittyvän työttömyyden ajatellaan heikentävän ihmisen osaamista ja työhaluja.

Ryhmittelyanalyysi. Työttömien työllistymiskykyä, -mahdollisuuksia ja työhön asennoitumista mitanneiden asenneväittämien perusteella muodostetuista työttömien työllistettävyyttä ja asiakkaisiin suhtautumista kuvaavista summamuuttujista kaksi, eli ”työttömät ovat työllistettävissä” ja ”työttömien potentiaali jää tunnistamatta”, otettiin mukaan K-keskiarvo -ryhmittelyanalyysiin (*K-Means Cluster Analysis*), jota käytettiin erilaisten vastaajatyyppeiden etsimiseen selvitetessä onko työttömien parissa asiakastyötä tekevissä asenteellisesti selvästi toisistaan erottuvia ryhmittymiä. Ryhmittely- eli klusterianalyysissä havaintoja pyritään ryhmittelemään mahdollisimman samankaltaisiin joukkoihin. Ryhmittelyanalyysin käytölle ei ole asetettu varsinaisia teoreettisia rajoituksia ja analysoitavien havaintojen määrän ei tarvitse olla suuri. (Metsämuuronen 2006, 836–837.)

Ryhmittelyanalyysiin mukaan otettujen summamuuttujien Cronbachin alfan arvot olivat faktorianalyysin perusteella muodostetuista summamuuttujista korkeimmat ja summamuuttujat myös korreloivat keskenään ($r=.324$, $p=.007$), mikä johdonmukaisti ryhmittelyanalyysin tulosten tulkintaa. Ryhmittelyanalyysissä kokeiltiin erilaisia ryhmien lukumääriä kahdesta kuuteen ja myös taustamuuttujien ottamista mukaan analyysiin. Toimivimmaksi analyysin sisällöllisen tulkinnan kannalta osoittautui pelkästään kahden summamuuttujan käyttäminen ja havaintojen jakautuminen neljään ryhmään. Vaikka kahden pienimmän ryhmän yhdistäminen olisi saattanut olla sikäli perusteltua, että tällöin muodostuneet kolme ryhmää olisivat olleet kooltaan lähempänä toisiaan, pienimpien ryhmien ryhmäkeskiarvot ja niiden perusteella tehty tulkinta erosivat kuitenkin niin selvästi toisistaan, että osa aineistosta olisi kadotettu vain kolmea ryhmää käyttämällä.

Kompromissina synnytetty yhdistynyt ryhmä ei olisi kuvannut kunnolla kumpaakaan alkuperäistä ryhmää, joten myös pienimmät ryhmät jätettiin omiksi erillisiksi ryhmikseen.

5.4 Tutkimuksen eettisyys

Tutkija on vallankäyttäjä nimetessään, määritellössään, kategorisoidessaan ja ryhmitellessään tutkimuskohdettaan tuottaen yhteiskuntaan ajattelu- ja ymmärrystapoja tutkimastaan ilmiöstä ja siihen liittyvistä ihmisistä, minkä vuoksi eettisyyden on oltava tutkimuksessa ja sen yhteiskunnallisessa tehtävässä kaikkea läpäisevä periaate, joka tutkijan on otettava huomioon jokaisessa valinnassaan aiheen valinnasta tiedonhankintaan, analyysiin ja tulosten tulkintaan. Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa eettisesti kestävä valinnat kaikissa tutkimusprosessin vaiheissa ovat erityisen tärkeitä, kun tutkitaan inhimillistä elämää eri muodoissaan. Eettisesti kestävässä tutkimuksessa tutkija harkitsee tietoisesti tutkimusprosessinsa eri vaiheiden ratkaisujen kestävyyttä ja pohtii niiden merkityksiä sille todellisuudenkuvalle ja seurauksille, joita hänen tutkimuksensa tulee luomaan. (Pohjola 2007, 11–12, 17, 27.)

Hirsjärvi ym. (2006, 26) katsovat jo tutkimusaiheen valinnan olevan eettinen ratkaisu. Oleellinen eettinen ratkaisu on oman tutkimuksen näkökulman määrittäminen eli käsitteelläkö aihettaan ongelmalähtöisesti vai pyrkiikö tutkittavien tilanteiden avoimempaan tulkintaan (Pohjola 2007, 18). Tämä tutkimus käsittelee työttömyyttä, jota vakavana yhteiskunnallisena ongelmana on tutkittu paljon monesta eri näkökulmasta useiden vuosikymmenten ajan. Yhteiskunnallisena ongelmana työttömyyttä olisi luontevaa lähestyä ongelmalähtöisesti pyrkien löytämään konkreettisia syitä tai potentiaalisia ratkaisukeinoja työttömyyteen. Tutkimuksella halutaan kuitenkin kiinnittää huomiota työttömien asemaan yhteiskunnassa, minkä vuoksi työttömyyttä tarkastellaan leimautumisen viitekehyksessä. Työttömyyteen liitettävää leimaa näkyväksi tekemällä voidaan vaikuttaa perusteettomien leimojen ja ennakkoluulojen poistumiseen. Kun työttömyyden ei katsota johtuvan yksinomaan työttömän ihmisen omista valinnoista tai ominaisuuksista, kieltäytyään myös hyväksymästä työttömyyttä joidenkin ihmisryhmien pysyvänä olotilana, mikä velvoittaa työttömien kanssa työskenteleviä ponnistelemaan aktiivisesti työelämäosallisuuden mahdollistamiseksi entistä useammalle työttömälle.

Sosiaalitutkimuksessa aineiston hankintaan tarvitaan ihmisiä, ja tutkija joutuu ratkaisemaan, millaiseksi hän mieltää nämä ihmiset osana tutkittavaa todellisuutta ja tutkimusprosessia. Tutkimuksen varsinainen kohde on tutkimuskysymysten kautta avautuva tieto, jonka tuottamiseen tutkimuksen informantit osallistuvat. Tutkimuksen tarkoitus on avattava kaikille osapuolille rehellisesti ja avoimesti tutkimusaineistoa hankittaessa. Lupa tutkimukseen osallistumiseen on pyydettävä myös tiedon todellisilta tuottajilta, ei vain organisaation esimiehiltä. (Pohjola 2007, 19–20.) Kaikkien tutkimukseen osallistuneiden esimiehiltä pyydettiin lupa tutkimuskyselyn lähettämiseen organisaatiossa työskenteleville, ja kyselyn saatekirjeessä tutkimukseen osallistumisen korostettiin olevan vapaaehtoista ja luottamuksellista (liite 3). Arja Kuulan (2006a, 145) mielestä haasteen ehdottoman vapaaehtoiselle tutkimukseen osallistumiselle saattaa aiheuttaa kuitenkin juuri tutkimusluvan pyytäminen organisaation johdolta ennen kuin työntekijät pystyvät päättämään osallistumisestaan tutkimukseen, sillä työntekijät voivat joko katsoa esimiehen luvan velvoittavan tutkimukseen osallistumiseen tai päätösvallan tutkimukseen osallistumisesta kuuluvan ainoastaan itselleen. Yksityisyyden rajat määrittää lopulta jokainen tutkittava itse päättäessään, mitä ajatuksia hän tutkijan käyttöön antaa (Kuula 2006b, 125).

Tutkimukseen osallistuneiden yksittäisten vastaajien henkilöllisyys ei tule tutkimuksen tuloksissa missään vaiheessa esiin. Tutkimukseen osallistuneet saivat vastata kyselyyn anonymisti eikä heiltä tarkoituksella kysyty taustatietojen yhteydessä asuin- tai työskentelypaikkakuntia, millä turvattiin vastaajien anonymiteetin säilyminen myös pienillä paikkakunnilla, joissa työllisyysasioiden parissa työskenteli yhteensäkin vain muutama, mahdollisesti vain yksi henkilö kussakin organisaatiossa. Myös taustamuuttujien uudelleenluokittelulla vähennettiin vastaajien tunnistettavuuden mahdollisuutta. Muuttujien arvojen uudelleenluokittelulla pystytään vähentämään myös vastaajien epäsuoraa tunnistamista (Kuula 2006a, 211–212.)

Tutkimus suodattuu aina tutkijan ajattelun ja valintojen kautta. Neutraaliksikin tarkoitettussa tutkimuksessa tutkija ottaa kantaa tutkimukseen valitsemallaan näkökulmalla ja lähtökohdilla, analyysiin mukaan ottamallaan ja siitä pois jättämällään. (Pohjola 2007, 23, 25.) Arvovapaan tutkimuksen tekeminen on mahdotonta, mutta tutkija ei saa henkilökohtaisilla arvoillaan vääristää tutkimuksen tuloksia tai suunnata niitä tiettyyn, tutkijan haluamaan suuntaan (Morrow & Brown 1994, 306). Arvojen auki kirjoittaminen mahdollistaa tutkimuksen tulosten tulkinnan tutkijan arvojen valossa. Tämä tutkimus

ottaa kantaa jokaisen ihmisen oikeudenmukaisen ja tasa-arvoisen kohtelun puolesta. Tutkijan sitoutuminen ihmisten universaalia tasa-arvoisuutta korostaviin arvoihin edellyttää myös vastaajien yksilöllisten mielipiteiden kunnioittamista ja tutkimuksen tulosten objektiivista esittämistä hyvän tieteellisen käytännön periaatteiden mukaisesti. Hyvää tieteellistä käytäntöä noudattava tutkija tekee tutkimustyönsä ja esittää ja arvioi tuloksiaan rehellisesti, huolellisesti ja tarkasti sekä soveltaa tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä ja julkistaa tuloksensa avoimesti (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen 2002, 3).

6 Tulokset

6.1 Taustamuuttajat

Työttömien kanssa työskentelevistä naisia oli tutkimusentekoaajankohtana Kainuussa noin kaksi kolmasosaa kaikista työntekijöistä (123 henkeä) ja miehiä yksi kolmasosa (59 henkeä). Vastaajista naisia oli 47 ja miehiä 24, joten sukupuolittain tarkasteltuna vastaajien osuudet pysyivät kutakuinkin samantasoisina suhteessa kaikkiin asiakastyötä tekeviin työntekijöihin (taulukko 3). Vastaajien ikä vastaushetkellä laskettiin syntymävuoden perusteella. Vastaajat olivat tyypillisesti keski-ikäisiä: heidän ikänsä vaihteli 27:stä 63 vuoteen keskiarvon ollessa 46, mediaanin 47 ja moodin 49 vuotta. Viisi vastaajaa ei kertonut syntymävuottaan. Työkokemusta vastaushetken työpaikassa vastaajille oli kertynyt neljästä kuukaudesta lähes 40 vuoteen. Joka viidennelle vastaajalle oli kertynyt työkokemusta alle kaksi vuotta, ja runsaalle neljännekselle yli kymmenen vuotta. Vaikka vastaajien keski-ikä oli suhteellisen korkea, puolet vastaajista oli työskennellyt vastaushetken työpaikassaan enintään viiden vuoden ajan, mitä selittänee hanketyöntekijöiden, eli työllisyys- ja kuntouttavan työtoiminnan kehittämishankkeissa työskennelleiden suuri osuus vastaajien joukossa. Hanketyö on tyypillisesti lyhytkestoista, jo viiden vuoden mittaiset kehittämishankkeet ovat harvinaisia.

Taulukko 3. Vastaajien jakautuminen sukupuolen, iän ja työkokemuksen pituuden perusteella sekä vastaajien osuudet eri asiakasryhmien kanssa työskennelleistä.

		Lkm	%
Vastaajan sukupuoli	Nainen	47	66
	Mies	24	34
	Yhteensä	71	100
Vastaajan ikä	27–34 vuotta	8	12
	35–44 vuotta	17	26
	45–54 vuotta	31	47
	55–63 vuotta	10	15
	Yhteensä	66	100
Vastaajan työkokemuksen pituus vastaushetken työpaikassa	Alle 2 vuotta	14	20
	2–5 vuotta	22	31
	6–10 vuotta	16	22
	11–20 vuotta	10	14
	Yli 20 vuotta	9	13
	Yhteensä	71	100
Vastaajan asiakasryhmät	Alle 6 kk työttömänä olleet	32	45
	6–12 kk työttömänä olleet	41	58
	Yli 12 kk työttömänä olleet	61	86
	Vajaakuntoiset	50	70
	Maahanmuuttajat	38	54
	Alle 25-vuotiaat nuoret	51	72
	Yli 50-v. pitkäaikaistyöttömät	53	75

Vastaajien asiakaskunta oli hyvin heterogeeninen, mutta tyypillisesti työskenneltiin pitkään työttömänä olleiden asiakkaiden kanssa. Vain kymmenellä vastaajalla (14 %) ei ollut yli vuoden työttömänä olleita asiakkaita. Sellaisia asiakkaita, joilla oli lääkärin toteama vajaakuntoisuus, oli lähes kolmella neljästä vastaajasta, ja yhtä monella oli asiakkaina alle 25-vuotiaita nuoria ja yli 50-vuotiaita pitkäaikaistyöttömiä. Noin puolet työskenteli maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kanssa. Muina asiakasryhminä muutama vastaaja toi esiin koululaiset ja opiskelijat, ammatinvalinta-asiakkaat, työssä olevat ja työnantaja-asiakkaat, jotka kaikki kuuluvat työ- ja elinkeinotoimiston asiakkaisiin, mutta eivät tässä tutkimuksessa määriteltyihin työttömiin asiakkaisiin.

Vastaajien jakautumista taustaorganisaatioittain tarkasteltiin edellä osittain jo tutkimusaineiston edustavuuden yhteydessä. Vastaajissa oli eniten TE-toimistoissa ja työllisyys-hankkeissa työskennelleitä, kumpiakin noin kolmasosa vastaajista. Viimeisen kolmanneksen muodostivat työpajoilla (14 %), kuntouttavan työtoiminnan kehittämishankkeessa (11 %) ja työvoiman palvelukeskuksessa (9 %) työskennelleet.

6.2 Työttömien työllistymiskyky ja -mahdollisuudet

Jokainen työnhakija on yksilö, jonka työllistymismahdollisuuksiin vaikuttavat koulutuksen ja työkokemuksen lisäksi muun muassa tämän henkilökohtaiset ominaisuudet, elämäntilanne ja -historia. Vaikeasti työllistyvät muodostavat heterogeenisen ryhmän, johon kuuluu taustaltaan erilaisia jäseniä, joilla jo lähtökohtaisesti saattaa olla erilaiset mahdollisuudet löytää heille soveltuva työpaikka. Työ- ja elinkeinotoimistoissa on työnhakijaksi ilmoittautuneita asiakkaita, joiden työkyky on siinä määrin alentunut, että heidän mahdollisuutensa työskennellä avoimilla työmarkkinoilla nopeatempoisissa ja tulostavoitteisissa työtehtävissä ovat heikot, mutta työnhaun voimassapitäminen on heille ainoa keino turvata toimeentulonsa. Vajaakuntoisten työnhakijoiden pääsy työ- ja toimintakyvyn arviointiin tapahtuu usein viiveellä, ja eläkemahdollisuuksien selvittelyprosessit etenevät hitaasti, joten lähes jokainen työttömien kanssa työskentelevä kohtaa myös niitä asiakkaita, joiden kohdalla työllistyminen avoimille työmarkkinoille ei enää näyttäyty realistisena vaihtoehtona. Kainuussa avoimille työmarkkinoille työllistymistä rajoittaa työpaikkojen puute, joten työnhakijoina on paljon myös sellaisia henkilöitä, joilla on sopivan työpaikan löytäessään mahdollisuus pysyvään työllistymiseen.

Työvoimapolitiittisilla toimenpiteillä katkaistaan pitkittynyttä työttömyyttä tilapäisesti, millä on monia positiivisia vaikutuksia työttömien elämään, mutta nämä väliaikaiset työttömyyttä katkaisevat toimenpiteet eivät tarjoa pysyvää työllistymisratkaisua, ja toimenpiteen päättymisen merkitsee etenkin vaikeasti työllistyville usein uuden työttömyysjakson alkamista. Työ- ja elinkeinotoimisto ottaa työvoimapolitiittiset toimenpiteet käyttöön työttömän osaamisen parantamiseksi silloin, kun näillä toimenpiteillä uskotaan olevan positiivinen vaikutus työttömän jatkotyöllistymisen kannalta. Periaatteessa kaikilla työttömien työllistymiskykyä parantamaan pyrkivillä toimenpiteillä aina kuntouttavasta työtoiminnasta lähtien tavoitellaan henkilön pysyvää työllistymistä avoimille työmarkkinoille.

Työllistyminen avoimille työmarkkinoille. Avoimilla työmarkkinoilla työskentelemään kykenevien työnhakijoiden osuuden selvittämiseksi vastaajia pyydettiin arvioimaan kuinka suuri osa heidän kaikista asiakkaistaan voisi siirtyä työskentelemään avoimille työmarkkinoille välittömästi, työhönvalmentajan tukemana tai osallistuttuaan työ- ja toimintakykyä vahvistavaan toimintaan, ja kuinka suurella osalla asiakkaista ei vastaajien mielestä tulisi olemaan koskaan mahdollisuutta työskennellä avoimilla työmarkkinoilla. Kolmasosa vastaajista (35 %) oli sitä mieltä, että enintään joka neljäs heidän asiakkaistaan pystyisi siirtymään suoraan avoimille työmarkkinoille, ja 62 % uskoi enintään joka toisen asiakkaan mahdollisuuksiin työllistyä suoraan avoimille työmarkkinoille. Kolmen vastaajan mielestä avoimilla työmarkkinoilla työskentelemään kykenemättömiä ei ollut yhtään heidän asiakkaidensa joukossa. Niitä asiakkaita, joiden ei enää uskottu pystyvän työskentelemään koskaan avoimilla työmarkkinoilla, vastaajien enemmistö (60 %) arvioi olevan enintään 10 %. Viidesosa vastaajista arvioi enimmäkseen joka toisen asiakkaansa ja viidesosa joka neljännen asiakkaansa olevan työ- ja toimintakyvyltään niin heikkokuntoisen, ettei työskenteleminen avoimilla työmarkkinoilla tulisi heiltä koskaan onnistumaan.

Asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleet vastaajat suhtautuivat pessimistisemmin asiakkaidensa mahdollisuuksiin työskennellä avoimilla työmarkkinoilla, sillä lähes puolet (48 %) työpajoilla, työllisyys Hankkeissa ja kuntouttavan työtoiminnan ohjaajina työskennelleistä oli sitä mieltä, että enintään joka neljäs heidän asiakkaistaan kykeni suoraan avoimille työmarkkinoille, kun työ- ja elinkeinotoimistojen ja työvoiman palvelukeskuksen henkilöstöstä tätä mieltä olevien osuus oli vain 20 %. Yksittäisten taustaorganisaatioiden tasolla tarkasteltuna kaikkein heikoimpina asiakkaidensa

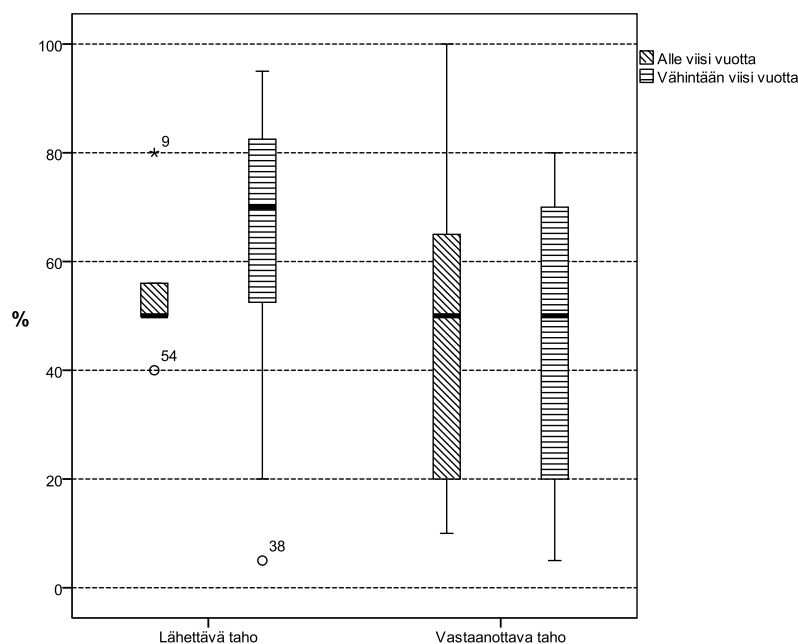
mahdollisuuksia työllistyä suoraan avoimille työmarkkinoille pitivät kuntouttavan työtoiminnan kehittämishankkeessa työskennelleet vastaajat, sillä heistä 83 % oli sitä mieltä, että enintään joka neljäs heidän asiakkaistaan kykenisi välittömästi avoimille työmarkkinoille. Kaikkien työvoiman palvelukeskuksessa työskennelleiden vastaajien mielestä alle puolet heidän asiakkaistaan kykeni välittömästi avoimille työmarkkinoille. Näissä kahdessa organisaatioissa työskennelleet vastaajat pitivät myös muita yleisemmin suurempaa osaa asiakkaistaan niin heikkokuntoisina, ettei heistä olisi koskaan työskentelemään avoimilla työmarkkinoilla. Puolet kuntouttavan työtoiminnan ohjaajina ja 40 % työvoiman palvelukeskuksessa työskennelleistä vastaajista katsoi, että enimmillään jopa joka toisella heidän asiakkaistaan ei olisi mahdollisuutta edetä avoimille työmarkkinoille, kun työ- ja elinkeinotoimistojen työntekijöistä 11 % ja työllisyshankkeiden työntekijöistä 20 % katsoi avoimille työmarkkinoille kykenemättömien asiakkaiden osuuden suuremmaksi kuin 25 %. Kaikki työpajoilla työskennelleet vastaajat olivat sitä mieltä, että enintään neljäsosa heidän asiakkaistaan ei olisi enää työllistettävissä avoimille työmarkkinoille.

Vain harva vastaaja uskoi enää kaikkien asiakkaidensa työllistymiseen avoimille työmarkkinoille, sillä asiakkaiden ongelmien ja ongelmallisten asiakkaiden määrän koettiin lisääntyneen. Erilaiset fyysiset ja psyykkiset työkykyä rajoittavat terveysongelmat, etenkin päihde- ja mielenterveysongelmien yleistyminen, tuotiin esiin useissa avovastauksissa. Myös asiakkaiden moniongelmaisuuksien lisääntyminen ja ylisukupolvittaisen syrjäytymiskehityksen yleistyminen oli pantu merkille, samoin ammatillisen osaamisen rapautuminen ja asenteiden muuttuminen työntekoa kohtaan: ” – – *Asiakaskunta on muuttunut osittain. Osalle työ ei ole enää merkityksellinen elementti vaan työtä tehdään silloin, kun tarvitaan rahaa.*” Negatiivisten muutoshavaintojen vastakohtana viidesosa vastaajista ei katsonut asiakkaidensa muuttuneen millään tavalla, ja myös positiivista muutosta oli tapahtunut: ”*Tulleet aktiivisemmiksi työnhakijoiksi. Paikalliset tuntevat minut ja soittelevat itse onko töitä.*”

Osalla työnhakijoista esimerkiksi erilaiset terveydelliset rajoitteet voivat vaikeuttaa työllistymistä, vaikka he haluaisivatkin osallistua ansiotyöhön, mutta yhden haasteen työttömien kanssa työskenteleville tuovat asiakkaat, joiden motivaatio työntekoon on heikko. ” – – *Ellei omaa halua työhön ole, on tie työhön pitkä.*” Runtas kolmasosa vastaajista nostikin haasteellisimmiksi asiakkaikseen juuri motivoitumattomat tai kielteisesti työllistymiseen asennoituvat asiakkaat:

”Asiakkaat, joiden kanssa työskennellään asenteiden muuttamiseksi ja avaamiseksi. – – Oikeastaan kaikkein haastavimpana koen tilanteet, joissa ihminen on ikään kuin tottunut työttömyyteen ja sopeutunut siihen. Tällöin uusien vaihtoehtojen etsiminen liittyy juuri asenteisiin ja siihen, että ihminen saisi uutta näkökulmaa tulevaisuuden visioonsa. Haastavimpia ovat ehkä olleet tilanteet, joissa ihmisellä olisi mahdollisuuksia, mutta hän ei kaikesta huolimatta ole valinnut tarttua tilaisuuksiin. – – ”

Noin neljäsosa (23 %) vastaajista uskoi enintään joka neljännen asiakkaistaan hakevan aidosti töitä tavoitteenaan vähintään määräaikainen työsuhde, puolet katsoi enintään joka toisen asiakkaansa tavoittelevan tosissaan työhön pääsyä, ja neljäsosa uskoi vähintään 80 % asiakkaistaan haluavan oikeasti töihin. Kaksi vastaajaa uskoi oikeasti töihin haluavia olevan vain viisi prosenttia asiakkaistaan ja yhtä moni uskoi jokaisen asiakkaan hakevan tosissaan töitä. Taustaorganisaatiotyyppi ($U=377.00$, $p=.013$) ja työkokemuksen pituus ($U=430.50$, $p=.047$) vaikuttivat vastaajien osuusarvioon tosissaan töitä hakevien asiakkaiden määrästä (kuvio 3).

Kuvio 3. Vastaajien arvio siitä, kuinka suuri osa heidän asiakkaistaan (%) hakee töitä tosissaan tavoitteenaan vähintään määräaikainen työsuhde taustaorganisaatiotyyppin ja vastaushetken työpaikassa työskentelyajan mukaan eriteltyinä ($n=69$).

Boxplot- eli laatikkojanakuviassa laatikon sisälle sijoittuu puolet havainnoista tumman viivan kuvatessa mediaania eli keskimmäistä havaintoa. Laatikon päädyssä alareunassa sijaitsee alakvartiili (25 %:n prosenttipiste) ja yläreunassa yläkvartiili (75 %:n prosenttipiste) ja laatikon päistä lähtevien janojen päissä havaintoaineiston pienin ja suurin arvo. Jos aineistossa on voimakkaasti muusta aineistosta poikkeavia havaintoja, ne merki-

tään kuvioon erillisillä symboleilla. (Nummenmaa 2004, 77.) Asiakkaita toimenpiteisiin lähettävissä organisaatioissa työskennelleet vastaajat uskoivat suuremman osan asiakkaistaan tavoittelevan aidosti töihin pääsyä kuin asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleet. Etenkin yli viisi vuotta työ- ja elinkeinotoimistoissa tai työvoiman palvelukeskuksessa työskennelleiden vastaajien mielestä asiakkaiden työllistymishalu oli korkea. Toisaalta niille kahdelle vastaajalle, jotka uskoivat jokaisen asiakkaansa olevan hakemassa töitä tosissaan, oli kertynyt työkokemusta alle viisi vuotta asiakkaita vastaanottavan organisaation palveluksessa.

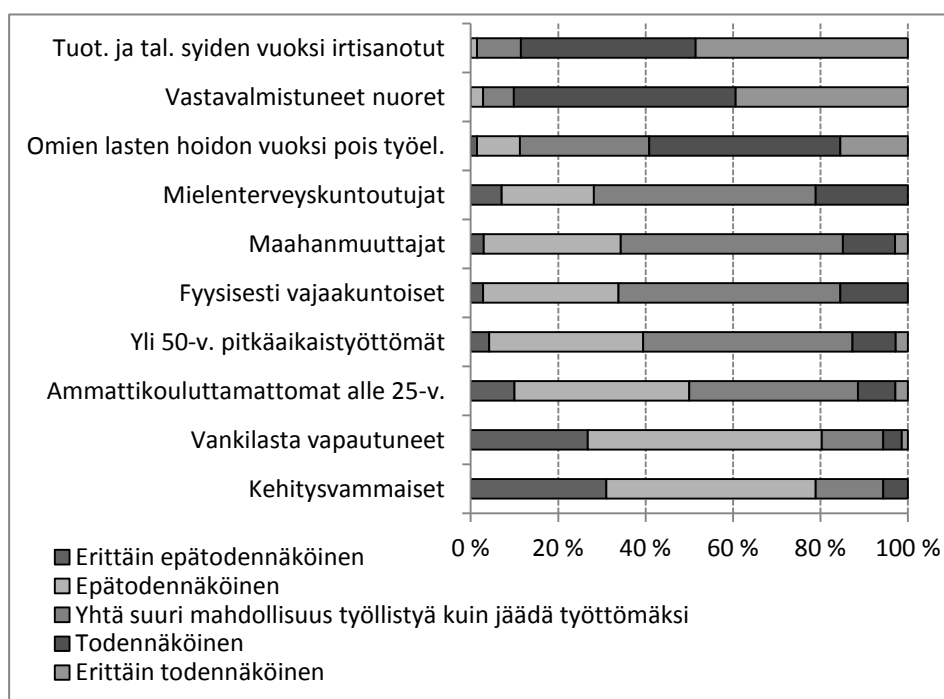
Helpommin ja vaikeammin työllistyvät asiakkaat. Vastaajat arvioivat työttömien työllistymismahdollisuuksia asettamalla kymmenen erityyppistä asiakasryhmää järjestykseen sen perusteella kuinka hyvänä he pitivät kunkin ryhmän työllistymismahdollisuuksia verrattuna toisiin mainittuihin ryhmiin. Tuotannollisten ja taloudellisten syiden vuoksi irtisanottujen uudelleentyöllistymismahdollisuuksia vastaajat pitivät tilastollisilla tunnusluvuilla mitattuina parhaina (taulukko 4). Toiseksi parhaaksi arvioitiin vastavalmistuneiden nuorten ja kolmanneksi parhaaksi pitkään työmarkkinoiden ulkopuolella omien lasten hoitamisen vuoksi olleiden mahdollisuudet työllistyä. Yksikään vastaaja ei pitänyt näihin kolmeen ryhmään kuuluvien työllistymismahdollisuuksia kaikkein heikoimpina, vaan maksimissaan toiseksi tai kolmanneksi heikoimpina verrattuna muihin arvioitaviin ryhmiin.

Taulukko 4. Eräiden asiakasryhmien arvioitu työllistymisjärjestys verrattuna muihin mainittuihin ryhmiin (n=70). Parhaat työllistymismahdollisuudet = sijaluku 1, heikoimmat työllistymismahdollisuudet = sijaluku 10.

	Keskiarvo	Mediaani	Moodi	Keskihajonta	Minimi	Maksimi
Tuotannollisten ja taloudellisten syiden vuoksi työpaikastaan irtisanotut	1,9	1	1	1,372	1	9
Vastavalmistuneet nuoret	2,2	2	2	1,434	1	8
Omien lasten hoitamisen vuoksi useita vuosia työmarkkinoiden ulkopuolella olleet	3,6	3	3	1,553	1	8
Ammattikouluttamattomat alle 25-vuotiaat nuoret	5,3	5	4	2,276	1	10
Fyysisesti vajaakuntoiset	6,1	6	6	1,766	2	10
Yli 50-vuotiaat pitkäaikais- ja toistuvaistyöttömät	6,3	6	5	2,076	1	10
Mielenterveyskuntoutujat, joilla on ammattitutkinto	6,5	7	7	1,734	3	10
Maahanmuuttajat	6,8	7	8	1,689	2	10
Vankilasta vapautuneet	8,6	9	10	1,891	1	10
Kehitysvammaiset	9,0	9	10	1,434	3	10

Yhtä selkeästi tuloksissa erottuivat myös ne asiakasryhmät, joiden työllistymismahdollisuuksia pidettiin huonoina. Heikoimmat työllistymismahdollisuudet vastaajat katsoivat olevan kehitysvammaisilla ja vankilasta vapautuneilla, mutta näidenkin ryhmien työllistymiseen uskovia yksittäisiä vastaajia joukossa oli. Vastaajat näyttivät uskovan työkokemuksen ja koulutuksen auttavan työpaikan saannissa kahdessa parhaiten työllistyväksi arvioidussa ryhmässä, mutta mielenterveyskuntoutujien kohdalla koulutuksenkaan ei katsottu helpottavan työllistymistä, sillä tämän ryhmän työllistymismahdollisuudet arviointiin neljänneksi heikoimmiksi, ja esimerkiksi ammattikouluttamattomien nuorten uskottiin työllistyvän ammattitutkinnon suorittaneita mielenterveyskuntoutujia helpommin. Myös kotiäitien tai -isien hyviin työllistymismahdollisuuksiin luotettiin, vaikka esimerkiksi viiden työelämän ulkopuolella vietetyn vuoden voisi olettaa aiheuttavan tarpeen päivittää aiempaa koulutusta ja työkokemusta.

Vastaajia pyydettiin arvioimaan myös samojen asiakasryhmien työllistymistodennäköisyyttä lähitulevaisuudessa. Lähes kaikki vastaajat pitivät tuotannollisten ja taloudellisten syiden vuoksi irtisanottujen ja vastavalmistuneiden nuorten työllistymistä hyvin todennäköisenä (kuvio 4). Yli puolet vastaajista uskoi myös omien lasten hoitamisen vuoksi työmarkkinoiden ulkopuolella olleiden työllistyvän lähitulevaisuudessa.

Kuvio 4. Eräiden asiakasryhmien arvioitu työllistymistodennäköisyys lähitulevaisuudessa (n=67–71).

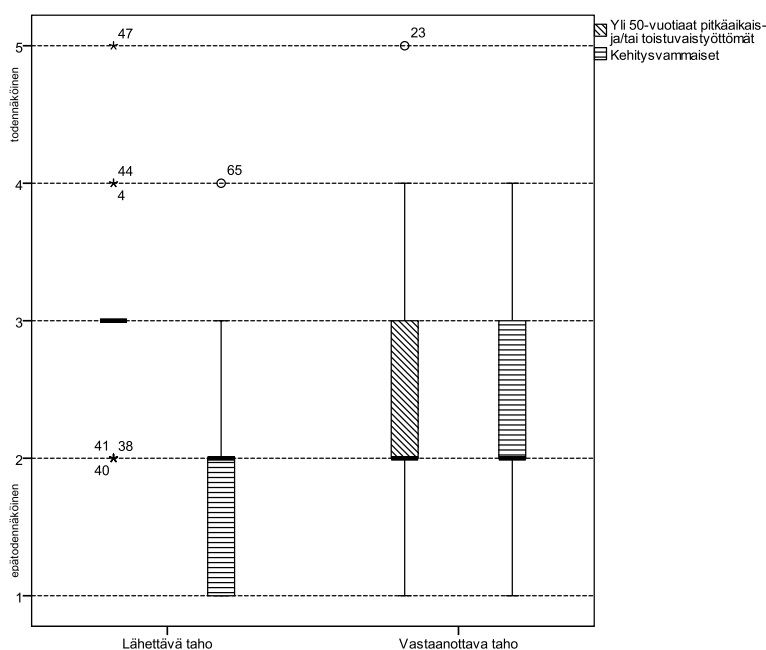
Vain viidesosa vastaajista piti ammattitutkinnon hankkineiden mielenterveyskuntoutujien työllistymistä todennäköisenä, ja tätäkin harvempi uskoi maahanmuuttajien, fyysisesti vajaakuntoisten ja yli 50-vuotiaiden pitkäaikais- ja/tai toistuvaistyöttömien työllistymiseen. Noin puolet vastaajista näki myös alle 25-vuotiaiden ammattikouluttamattomien nuorten työllistymisen epätodennäköiseksi. Kaikkein epätodennäköisimpänä pidettiin vankilasta vapautuneiden ja kehitysvammaisten työllistymistä.

Vastaajaryhmittäin tarkasteltuna oli eroja siinä, kuinka todennäköisenä näiden asiakasryhmien työllistymistä lähitulevaisuudessa pidettiin. Naiset uskoivat lähes kaikkien asiakasryhmien työllistymiseen miehiä useammin. Ainoastaan ammattikouluttamattomien nuorten ja mielenterveyskuntoutujien työllistymiseen naiset suhtautuivat miehiä pessimistisemmin. Tilastollisesti merkitseviä sukupuolittaiset erot vastaajien arvioissa eri asiakasryhmien työllistymistodennäköisyydestä olivat Mann–Whitneyn U-testin perusteella vastavalmistuneiden nuorten kohdalla ($U=407.00$, $p=.034$). Kun miesvastaajista kaksi kolmasosaa uskoi vastavalmistuneiden nuorten työllistyvän melko todennäköisesti lähitulevaisuudesta, naisvastaajista puolet piti nuorten työllistymistä erittäin todennäköisenä. Vastavalmistuneiden nuorten työllistymistä epäileviä oli 12 % mies- ja 8 % naisvastaajista. Eri organisaatioissa työskennelleiden nais- ja miesvastaajien arvio eri asiakasryhmien työllistymistodennäköisyydestä poikkesi jonkin verran toisistaan. Asiakkaita toimenpiteisiin lähettävissä organisaatioissa työskennelleet naisvastaajat pitivät tuotannollisten ja taloudellisten syiden vuoksi irtisanottujen työllistymistä hieman epävarmempana kuin asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleet. Miesten kohdalla tilanne oli päinvastainen, ja vieläpä niin, että kaikista vastaajista positiivisimmin tämän ryhmän työllistymiseen suhtautuivat asiakkaita toimenpiteisiin lähettävissä organisaatioissa työskennelleet miesvastaajat, joista kaikkien mielestä tuotannollisten ja taloudellisten syiden vuoksi irtisanottujen työllistyminen lähitulevaisuudessa oli todennäköistä. Asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleiden miesvastaajien joukossa oli niitäkin, jotka pitivät irtisanottujen työllistymistä lähitulevaisuudessa epätodennäköisenä.

Eri ikäryhmiin kuuluneista vastaajista hieman muita myönteisimmin useimpien asiakasryhmien työllistymiseen suhtautuivat alle 40-vuotiaat, jotka pitivät kuitenkin ammattikouluttamattomien alle 25-vuotiaiden nuorten työllistymistä epätodennäköisempänä kuin heitä vanhemmat vastaajat. 40–49-vuotiaat vastaajat arvioivat fyysisesti vajaakuntoisten, mielenterveyskuntoutujien ja vankilasta vapautuneiden todennäköisyyden saada työtä huonommaksi kuin heitä nuoremmat tai vanhemmat vastaajat. Yli 50-vuotiaat

vastaajat pitivät omia lapsia kotona hoitaneiden, maahanmuuttaja-asiakkaiden sekä siinä työllistymistodennäköisyydeltään parhaana pidetyn ryhmän eli tuotannollisten ja taloudellisten syiden vuoksi irtisanottujen työllistymistä lähitulevaisuudessa epätodennäköisempänä kuin nuoremmat vastaajat. Arvio tuotannollisten ja taloudellisten syiden vuoksi irtisanottujen työllistymistodennäköisyydestä oli yhteydessä vastaajan ikään. Muuttujien välillä oli negatiivinen korrelaatio ($r=-.268$, $p=.030$), eli mitä nuorempi vastaaja, sitä todennäköisempänä tämä piti irtisanottujen työllistymistä lähitulevaisuudessa.

Erityyppisissä organisaatioissa työskennelleiden vastaajien arvio eri asiakasryhmien työllistymistodennäköisyydestä erosi toisistaan kehitysvammaisten ($U=425.50$, $p=.017$) ja yli 50-vuotiaiden pitkäaikais- ja toistuvaistyöttömien ($U=441.00$, $p=.028$) kohdalla (kuvio 5). Kummankaan ryhmän työllistymistä ei pidetty kovin todennäköisenä, mutta asiakkaita toimenpiteisiin lähettävissä organisaatioissa työskennelleet vastaajat uskoivat asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleitä yleisemmin yli 50-vuotiaiden pitkäaikais- ja/tai toistuvaistyöttömien työllistymiseen.

Kuvio 5. Vastaajien arvio yli 50-vuotiaiden pitkäaikais- ja toistuvaistyöttömien ja kehitysvammaisten työllistymistodennäköisyydestä taustaorganisaatiotyypeittäin tarkasteltuna (n=71).

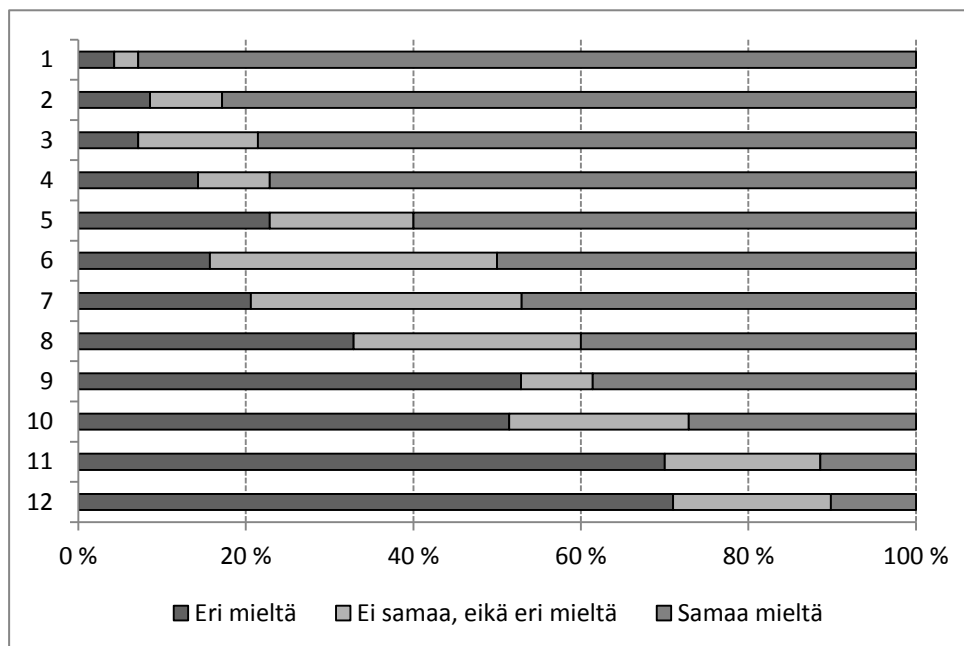
Kehitysvammaisten työllistymistä pitivät asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleet vastaajat todennäköisempänä kuin asiakkaita toimenpiteisiin lähettävissä organisaatioissa työskennelleet. Kehitysvammaiset eivät kuulu työvoimahallinnon asiakkaisiin, minkä vuoksi työ- ja elinkeinotoimistoissa ja työvoiman palvelukeskuksessa työskentelevät tuntevat todennäköisesti huonosti tämän asiakasryhmän mahdollisuudet

työmarkkinoilla. Tämä voi osaltaan selittää sitä, että asiakkaita lähettävissä organisaatioissa työskennelleet vastaajat arvioivat juuri kehitysvammaisten työllistymistodennäköisyyden kaikkein heikoimmaksi, vaikka he suhtautuivat asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleitä optimistisemmin asiakkaidensa työllistymiseen lähitulevaisuudessa kaikkien muiden asiakasryhmien kohdalla. Asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleet vastaajat katsoivat kehitysvammaisten työllistymistodennäköisyyden kutakuinkin yhtä hyväksi kuin alle 25-vuotiaiden ammattikouluttamattomien nuorten ja yli 50-vuotiaiden pitkäaikaistyöttömien ja paremmaksi kuin vankilasta vapautuneiden.

6.3 Suhtautuminen työttömiin

Tietyn yksittäisen asiakkaan tai asiakasryhmän työllistettävyyden epäilemisellä ei välttämättä ole yhteyttä siihen, miten työntekijä suhtautuu yleisesti työttömien työllistettävyyteen. Asiakaspalvelutyössä toimivien yleisellä asennoitumisella asiakkaisiin ja heidän työllistettävyyteensä voi kuitenkin olla suuri merkitys jokaisessa asiakkaan kohtaamistilanteessa: työntekijän tietoinen tai tiedostamaton asenne saattaa välittyä asiakkaalle vuorovaikutustilanteessa ja vaikuttaa tunnetasolla asiakkaan kokemukseen omasta arvostaan. Niin positiivisen kuin negatiivisenkin suhtautumistapa voi olla mahdollista tartuttaa asiakkaaseen, ja siten vahvistaa tai heikentää asiakkaan motivaatiota ja luottamusta omiin mahdollisuuksiinsa.

Asenteiden heijastuminen arvioon työttömien työllistettävyydestä. Työttömien kanssa työskentelevien suhtautumista työttömiin selvitettiin tutkimuksessa työttömien työllistymiskykyä, -mahdollisuuksia ja työhön asennoitumista sekä asiakkaan kohtamista kuvaavien asenneväittämien avulla. Asiakkaiden yhtäläisen kohtelun tärkeydestä vastaajat olivat lähes yksimielisiä, sillä ainoastaan kolmen vastaajan mielestä kaikkia asiakkaita ei tarvinnut kohdella samalla tavalla (kuvio 6). Noin kolme kertaa useampi vastaaja kertoi työskentelevänsä mieluiten helpoimmin edistettävien asiakkaiden kanssa, jos pystyisi valitsemaan itse asiakaskuntansa. Enemmistön mielestä kaikilta työttömiltä löytyi työmarkkinoilla käytettävissä olevaa osaamista, mutta puolet vastaajista katsoi työttömien henkilökohtaisten ominaisuuksien vaikeuttavan näiden työnsaantia. Joka kymmenes vastaaja ei uskonut työttömien haluavan aidosti töihin päinvastaista mieltä olleiden osuuden ollessa kuitenkin yli 70 %.

- 1 = Jokainen asiakas ansaitsee yhtäläisen kohtelun
 2 = Työttömän on vaikea osoittaa pätevyytensä työnantajille, jos työttömyys on jatkunut pitkään
 3 = Päihdeongelma vaikeuttaa liian monen työttömän työllistymistä
 4 = Sopivien työpaikkojen puute estää työttömien työllistymistä
 5 = Jokaiselta työttömältä löytyy työmarkkinoilla käytettävissä olevaa osaamista
 6 = Työttömien henkilökohtaiset ominaisuudet vaikeuttavat heidän työnsaantiaan
 7 = Työnantajat pitävät työttömien palkkaamista liian suurena riskinä
 8 = Työttömät eivät halua töihin, koska sosiaalietuuksien maksatukset saattavat viivästyä
 9 = On mahdollista löytää henkilön osaamista vastaava ansiotyömahdollisuus jokaiselle työhaluiselle
 10 = On vaikea löytää tehokkaita tukikeinoja yli vuoden työttömänä olleiden työllistymisen edistämiseksi
 11 = Jos saisin valita, työskentelisin vain helposti edistettävien asiakkaiden kanssa
 12 = Työttömät eivät ole aidosti kiinnostuneita ansiotyöhön osallistumisesta

Kuvio 6. Vastausten jakautuminen työttömien työllistymiskykyä, -mahdollisuuksia ja työhön asennoitumista sekä asiakkaan kohtaamista mittaavissa asenneväittämissä (n=68–70).

Vastaajan ikä vaikutti tämän arvioon siitä, kuinka riskialttiina työnantajien uskottiin pitävän työttömien palkkaamista ($\chi^2(4)=9,655$, $p=.047$) ja työkokemuksen pituus arviointiin osaamista vastaavan ansiotyömahdollisuuden löytymisestä jokaiselle työhaluiselle ($\chi^2(2)=8,472$, $p=.014$). Mitä iäkkäämpi vastaaja, sitä todennäköisemmin tämä uskoi työnantajien pitävän työttömien palkkaamista riskialttiina, sillä yli 50-vuotiaista vastaajista 65 % uskoi työnantajien pitävän työttömien palkkaamista riskialttiina, kun tätä mieltä oli vain 18 % alle 40-vuotiaista vastaajista. Taustaorganisaatiotyyppi vaikutti vastaajien näkemyksiin työttömien työmarkkinoilla käytettävissä olevan osaamisen ($\chi^2(2)=6,672$, $p=.036$) ja yli vuoden työttömänä olleiden työllistymisen edistämiseksi käytössä olevien tukikeinojen kohdalla ($\chi^2(2)=9,255$, $p=.010$). Asiakkaita toimenpiteisiin lähettävissä organisaatioissa työskennelleet vastaajat uskoivat työttömien työmarkkinoilla hyödynnettävään osaamiseen ja tukikeinojen löytymiseen selvästi useammin kuin asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleet (taulukko 5).

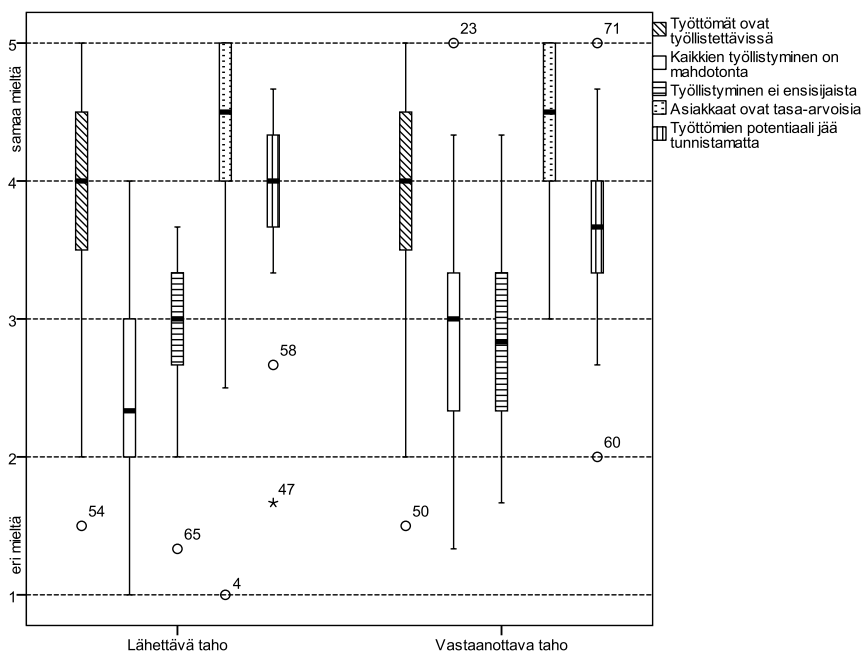
Taulukko 5. Vastausten jakautuminen kahdessa asenneväittämässä taustaorganisaatio-tyypeittäin.

		Lähettävä taho		Vastaanottava taho	
		Lkm	%	Lkm	%
Jokaiselta työttömältä löytyy työmarkkinoilla käytettävissä olevaa osaamista	Eri mieltä	5	17	11	28
	Ei samaa, eikä eri mieltä	2	7	10	25
	Samaa mieltä	23	77	19	48
	Yhteensä	30	100	40	100
On vaikea löytää tehokkaita tukikeinoja yli vuoden työttömänä olleiden työllistymisen edistämiseksi	Eri mieltä	21	70	15	38
	Ei samaa, eikä eri mieltä	6	20	9	23
	Samaa mieltä	3	10	16	40
	Yhteensä	30	100	40	100

Vähemmän aikaa työtehtävissään toimineet pitivät henkilön osaamista vastaavan työn löytymistä kaikille työhaluisille epätodennäköisempänä kuin kauemmin työskennelleet vastaajat. Yli viisi vuotta vastaushetken työpaikassa työskennelleistä vastaajista 54 % uskoi jokaiselle työhaluiselle löytyvän tämän osaamista vastaavaa työtä, mutta alle viisi vuotta työskennelleistä tähän mahdollisuuteen uskoi vain 23 % vastaajista 63 %:n epäillessä työpaikan löytymistä. Sukupuolittain tarkasteltuna naisten ja miesten näkemykset erosivat kolmen väittämän kohdalla. Naiset katsoivat miehiä yleisemmin päihdeongelman ($\chi^2(2)=6,375$, $p=.043$) ja työttömien henkilökohtaisten ominaisuuksien ($\chi^2(2)=6,305$, $p=.041$) vaikeuttavan työttömien työllistymistä, kun taas miehet uskoivat naisia yleisemmin, että työttömät eivät ole kiinnostuneita ansiotyöhön osallistumisesta ($\chi^2(2)=7,660$, $p=.022$).

Aineiston analyysiluvussa esiteltiin työttömien työllistymiskykyä, -mahdollisuuksia ja työhön asennoitumista sekä asiakkaan kohtaamista kuvaavista asenneväittämistä tehdyn faktorianalyysin tulokset ja niiden perusteella muodostettujen viiden työttömien työllistettävyyttä ja asiakkaisiin suhtautumista kuvaavan summamuuttujan rakentaminen. Mann–Whitneyn U-testin perusteella eri vastaajaryhmien näkemykset erosivat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan ainoastaan summamuuttujissa ”kaikkien työllistyminen on mahdotonta” ($U=396.00$, $p=.015$) ja ”työttömien potentiaali jää tunnistamatta” ($U=375.50$, $p=.024$) taustaorganisaatiotyypeittäin tarkasteltuna. Asenteet kaikkien työttömien työllistettävyyteen ja kaikkien asiakkaiden tasa-arvoisuuteen olivat lähes yhtäläiset sekä asiakkaita toimenpiteisiin lähettävissä että vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleillä, eikä suuria eroavaisuuksia eri vastaajaryhmien mielipiteissä ollut myöskään siinä, näyttäytykö työllistyminen työttömille lopultakaan ensisijaisena vaihtoehtona (kuvio 7). Asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleet vastaajat

pitivät kuitenkin selvästi useammin kaikkien työttömien työllistymistä mahdottomana kuin asiakkaita toimenpiteisiin lähettävissä organisaatioissa työskennelleet. Kaikkien työttömien työllistymismahdollisuuksia parempana pitäneet työ- ja elinkeino- toimistoissa ja työvoiman palvelukeskuksessa työskennelleet vastaajat uskoivat myös työttömien käytettävissä olevan potentiaalin jäävän työnantajilta tunnistamatta useammin kuin työpajoilla ja työllisyys- ja kuntouttavan työtoiminnan kehittämishankkeissa työskennelleet vastaajat.

Kuvio 7. Vastausten jakautuminen taustaorganisaatiotyypeittäin työttömien työllistettävyyttä ja asiakkaisiin suhtautumista kuvaavissa summamuuttujissa (n=67).

Kun taustaorganisaatiotyyppiin lisäksi huomioitiin myös vastaajan ikä, kaikkien työttömien työllistymismahdollisuuksiin asennoituivat myönteisimmin asiakkaita lähettävissä organisaatioissa työskennelleet 50-vuotiaat ja sitä vanhemmat vastaajat ja kielteisimmin samaan ikäryhmään kuuluneet asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleet vastaajat. Myös 40–49-vuotiaiden ikäryhmässä asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleet pitivät asiakkaita lähettävissä organisaatioissa työskennelleitä vastaajia useammin kaikkien työllistymistä mahdottomana. Asiakkaita toimenpiteisiin lähettävissä organisaatioissa työskennelleiden vastaajien keskuudessa näkemys kaikkien työttömien mahdollisuudesta työllistyä lisääntyi vastaajan ikääntyessä, mutta asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleillä vastaajilla sitä vastoin iän lisääntymisen myötä väheni usko kaikkien asiakkaiden työllistymismahdollisuuteen.

Työttömyyden katkaisuperusteet. Työttömiin asennoitumiseen liittyy myös tapa, millä työttömyyden katkaisemisen tärkeyttä perustellaan. Työttömyyden pitkittymisen tiedetään aiheuttavan helposti negatiivisia seurausvaikutuksia työttömien elämään, muun muassa elämänhallinnan ja terveyden heikentymistä, joista aiheutuu paineita myös yhteiskunnan palvelujärjestelmälle. Työttömyys pyritäänkin katkaisemaan työvoimahalinnon käytettävissä olevin toimenpitein mahdollisimman nopeasti etenkin nuorten työnhakijoiden kohdalla, mitä tukee vuoden 2013 alussa voimaan astuva nuorten yhteiskuntatakuu, joka velvoittaa osoittamaan nuorelle työ-, harjoittelu-, opiskelu-, työpaikka- tai kuntoutuspaikan kolmen kuukauden sisällä työttömyyden alkamisesta (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011a). Työllisyyssektorilla asiakastyössä toimivat ammattilaiset ymmärtävät oman työnsä kautta työttömyyden katkaisemisen tärkeyden, mutta perustelut työttömyyden katkaisemiselle saattavat vaihdella.

Taulukko 6. Työttömyyden katkaisuperusteiden tärkeysjärjestys (n=67). Tärkein perustelu = sijaluku 1, vähiten tärkeä perustelu = sijaluku 10.

	Keskiarvo	Mediaani	Moodi	Keskihajonta	Minimi	Maksimi
Työttömän elämänhallinta paranee	3,2	3	2 ^a	2,049	1	10
Työtön ei syrjäydy	3,4	3	1	2,355	1	10
Työttömän mahdollisuudet työllistyä pysyvästi paranevat	3,6	3	1	2,399	1	9
Työttömän ammattitaito paranee	3,9	4	2	2,272	1	10
Työttömän sosiaalinen verkosto laajenee	4,7	4	4	2,509	1	10
Osallisuus lisääntyy	4,9	5	6	2,032	1	9
Sosiaali- ja terveyspalveluiden tarve vähenee	6,8	7	8	2,002	1	10
Kainuun työttömyysaste alenee	7,2	8	10	2,990	1	10
Toimeentulotukimenot pienenevät	7,6	8	9	2,021	2	10
Kuntien Kelalle maksamat työmarkkinatukimaksut pienenevät	8,2	9	10	2,101	3	10

a. Useita moodiarvoja, joista pienin näkyvissä.

Työttömien elämänhallinnan ja ammattitaidon paraneminen, syrjäytymisen ehkäiseminen ja osallisuuden lisääntyminen, sosiaalisen verkoston laajeneminen sekä mahdollisuus työllistyä pysyvästi nousivat työttömien kanssa työskentelevillä selvästi yhteiskunnan saamia taloudellisia säästöjä tai palvelutarpeen vähenemistä tärkeämmiksi perusteiksi katkaista työttömyys (taulukko 6). Vastaaajissa oli kuitenkin myös niitä, joiden mielestä työttömien elämänlaadun paraneminen ei ollut työttömyyden katkaisemisen kannalta niin tärkeää kuin alentuneen työttömyyden yhteiskunnalliset hyötynäkökohdat, sillä esimerkiksi Kainuun työttömyysasteen alenemista piti viisi 67 vastaajasta tärkeimpänä työttömyyden katkaisemista puoltavana tekijänä.

Kahdesta keskiarvolla mitattuna tärkeimmästä ja vähiten tärkeänä pidetystä työttömyyden katkaisuperusteesta muodostettujen summamuuttujien avulla selvitettiin vastaajaryhmittäisiä eroja siinä, pidetäänkö työttömyyden katkaisua tärkeänä työttömien elämänlaadun paranemisen vai yhteiskunnallisten säästöjen kannalta. Työttömyyden katkaisua puoltavien tekijöiden tärkeysjärjestyksen priorisointi joko työttömien elämänlaadun tai yhteiskunnallisten säästöjen perusteella ei riippunut vastaajan sukupuolesta, iästä, työkokemuksen pituudesta tai työpaikasta, sillä työttömien elämänlaatua ja yhteiskunnan taloudellisia säästöjä mitanneiden summamuuttujien ja edellä mainittujen taustamuuttujien välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Noin puolet (54 %) kaikista vastaajista arvotti työttömien elämänlaatuun vaikuttavat tekijät kolmen tärkeimmän työttömyyden katkaisua puoltavan tekijän joukkoon. Asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleet, tiivistä asiakastyötä tekevät vastaajat pitivät työttömien elämänlaadun paranemista tärkeänä työttömyyden katkaisuperusteena kuitenkin hieman useammin kuin asiakkaita toimenpiteisiin lähettävissä organisaatioissa työskennelleet vastaajat (59/46 %), eikä heistä yksikään asettanut työttömien elämänlaadun kohenemistä kolmen vähiten tärkeän työttömyyden katkaisua puoltavan tekijän joukkoon.

Kaksi kolmasosaa (68 %) vastaajista ei pitänyt yhteiskunnan saamia taloudellisia hyötyjä tärkeinä perusteina työttömyyden katkaisemiselle. Miehet katsoivat kokonaisuudessaan taloudelliset tekijät hieman tärkeämmäksi syyksi katkaista työttömyys kuin naiset, sillä miehistä 55 % ja naisista 75 % oli arvioinut kuntatalouden kohenemisen kolmen vähiten tärkeän tekijän joukkoon työttömyyden katkaisun kannalta. Kahden vastaajan mielestä nämä taloudelliset tekijät kuuluivat kolmen tärkeimmän työttömyyden katkaisua puoltavan syyn joukkoon, toinen näistä työskenteli asiakkaita toimenpiteisiin lähettävässä ja toinen asiakkaita vastaanottavassa organisaatiossa.

Noin puolille (54 %) vastaajista Kainuun työttömyysasteen aleneminen ei ollut tärkeä syy katkaista työttömyys. Vastaajan ikä näytti kuitenkin vaikuttavan hänen arvioonsa Kainuun työttömyysasteen alenemisesta työttömyyden katkaisua puoltavana tekijänä ($\chi^2(4)=10,999$, $p=.027$). Alle 40-vuotiaista vastaajista 69 % ei pitänyt Kainuun työttömyysasteen alenemistä tärkeänä työttömyyden katkaisemisperusteena, kun 40–49-vuotiaista 62 % ja yli 50-vuotiaista vain 29 % oli tätä mieltä. Kainuun työttömyysasteen alentamista tärkeänä pitäneitä oli eniten keskimmäisessä ikäryhmässä, jossa joka viides vastaaja oli asettanut sen kolmen tärkeimmän työttömyyden katkaisua puoltaneen syyn

joukkoon. Yli 50-vuotiaista vastaajista 14 % ja alle 40-vuotiaista 8 % katsoi Kainuun työttömyysasteen alenemisen tärkeäksi syyksi katkaista työttömyys.

Erilaiset tavat asennoitua työttömiin. Vastaajien mielipide työttömien työllistettävyyden ja asiakkaisiin suhtautumisen perusteella vaihteli ääri laidasta toiseen yksittäisten asenneväittämien tasolla, joten todennäköisesti myös vastaajien yleisessä asennoitumisessa työttömiä kohtaan oli vaihtelua yksilötasolla. Asenteeltaan erilaisten vastaajien löytämiseksi ja tyypittelemiseksi kaksi työttömien työllistettävyyteen ja asiakkaisiin suhtautumiseen liittyvää summamuuttujaa eli ”työttömät ovat työllistettävissä” ja ”työttömien potentiaali jää tunnistamatta” yhdistettiin ryhmittelyanalyysissä (liite 4). Ryhmittelyanalyysin tuloksen perusteella vastaajat jakautuivat työttömien työllistettävyyteen ja asiakkaisiin suhtautumisen perusteella neljään erilaiseen, selvästi toisistaan poikkeavaan ryhmään (taulukko 7).

Taulukko 7. Työttömien työllistettävyyteen ja asiakkaisiin asennoitumisen perusteella nimetyt työntekijäryhmät ja vastaajien jakautuminen näihin ryhmiin.

	Lkm	%
Neutraalit realistit	22	33
Myönteiset optimistit	26	39
Kriittiset epäilijät	6	9
Valikoivat mahdollistajat	13	19
Yhteensä	67	100

Ensimmäiseen ryhmään kuului kolmannes vastaajista. Tähän ryhmään kuuluneet katsoivat voivansa työskennellä kaikkien asiakasryhmien kanssa ja uskoivat työttömien olevan työllistettävissä, jos vain heille sopivia työpaikkoja olisi tarjolla. Ryhmään kuuluneiden mielestä työttömien osaamisen tunnistaminen oli riittävällä tasolla ja myös työnantajilla uskottiin olevan varsin realistinen käsitys työttömän työvoiman tapauskohtaisesti vaihtelevista kyvyistä ja työhaluista. Ryhmän jäsenet uskoivat työllistymisenkin kiinnostavan aidosti vain osaa työttömistä. Ryhmän jäsenten asennoitumista työttömiin voidaan kuvata periaatteessa myönteiseksi, työttömien yksilölliset ominaisuudet, asenteet ja tilanteet sekä työllistymistä sivuavat ympäristötekijät huomioivaksi. Tähän ryhmään kuuluneen näkemystä työntekijän roolista työttömän tukena ja työllistymisuskon ylläpitäjänä edustaa seuraava avovastaus:

”Edesautamme onnistumisia edeten pienin askelin, emme edes yritä liian suuria harppauksia kerralla, sillä ne tuottaisivat todennäköisesti vain epäonnistumisia ja niitä asiakkaat ovat yleensä kokeneet jo liikaakin.”

Ryhmään kuuluneet eivät olleet yltiöoptimisteja, vaan pyrkivät auttamaan asiakkaitaan eteenpäin niissä rajoissa, joissa se kunkin asiakkaan potentiaali huomioon ottaen oli mahdollista, minkä vuoksi ryhmän jäseniä voidaan kuvata neutraaleiksi realisteiksi.

Toiseen, havaintomäärältään suurimpaan ryhmään kuului 39 % vastaajista. Tähän ryhmään kuuluneet asennoituivat työttömiin kaikkein positiivisimmin. Ryhmän jäsenet työskentelivät mielellään kaikkien asiakasryhmien kanssa ja uskoivat työttömien olevan työhaluisia ja työllistettävissä, vaikka haasteena pidettiin työnantajien saamista vakuuttuneiksi työttömien osaamispotentiaalista. Ryhmän jäsenet suhtautuivat varsin myönteisesti työttömien työllistymismahdollisuuksiin, vaikka katsoivat toisaalta ympäristön epäilevän suhtautumisen rajoittavankin työttömien mahdollisuuksia. Positiivinen suhtautuminen työttömiin kuvastuu esimerkiksi seuraavassa, työntekijän roolia kuvaavassa kommentissa: *”Positiivinen ja eteenpäin suuntaava asenne. Usko jokaisen mahdollisuuksiin ja tuleviin tilaisuuksiin työelämässä. ’Hyvän hengen’ ylläpito.”* Ryhmän jäseniä voidaan kuvata asenteidensa perusteella myönteisiksi optimisteiksi.

Kolmanteen, kooltaan pienimpään ryhmään kuului joka kymmenes vastaaja. Ryhmän jäsenten asennoituminen työttömien työllistettävyyteen ja vaikeammin edistettäviin asiakkaisiin oli negatiivissävytteinen ja kielteisin kaikista neljästä ryhmästä. Ryhmään kuuluneet eivät katsoneet työpaikkojen puutteen tai vaikeuden päästä esittelemään osaamista vaikuttavan työttömien työllistymiseen, vaan työttömien yksilöllähtöisen työllistymishalun ja osaamisen. Ryhmän jäsenten mielestä työnantajien halukkuus työllistää työttömiä vaihteli ja oli riippuvainen työllistettävästä henkilöstä: ilman ammattitaitoa olevien työhaluttomien työttömien ei uskottu kiinnostavan työnantajia. Ryhmän jäsenet eivät pitäneet merkittävinä työntekijöidenkään mahdollisuuksia vaikuttaa työttömien edistymiseen: *”En kovinkaan kummoisena, töitä on jos on ja niitä pystyy tekemään jos on työkykyinen.”* Tämän ryhmän jäsenet suhtautuivat vähintäänkin skeptisesti työttömien työllistymismahdollisuuksiin, eikä heidän asennoitumistaan työttömiä kohtaan voida pitää kovin positiivisena, minkä vuoksi ryhmään kuuluneita voidaan kuvata kriittisiksi epäilijöiksi.

Lähes viidesosa vastaajista sijoittui neljänteen ryhmään, jonka usko työttömien työllistettävyyteen jäi keskimääräiseksi, ei hyväksi, mutta ei aivan huonoksikaan. Ryhmän jäsenet pitivät työttömiä periaatteessa työhaluisina, mutta olisivat halunneet itse päästä vaikuttamaan, minkä asiakasryhmien kanssa he työskentelevät. Ryhmässä uskottiin

työttömien osaamisen jäävän osittain piiloon ja tunnistamatta, jolloin työnantajat eivät uskalla rekrytointitilanteissa palkata työttömänä olevia työnhakijoita. Ryhmän jäsenten asennoitumisessa työttömiin oli asiakaskohtaista vaihtelua, mutta työhaluisille työttömille haluttiin tarjota mahdollisuuksia edetä työmarkkinoilla. Myös näkemys työntekijän oman roolin merkityksestä vaihteli asiakaskohtaisesti: ”Näen sen keskeisenä niille asiakkaille, joita on mahdollisuus kannustaa koulutukseen, joka heitä kiinnostaa.” Ryhmään kuuluneita voidaan kutsua työttömiin asennoitumisen perusteella valikoiviksi mahdollistajiksi.

Taulukko 8. Vastaajien jakautuminen eri ryhmiin työttömiin asennoitumisen perusteella sukupuolen, taustaorganisaatiotyypin, työkokemuksen pituuden ja ikäryhmän mukaan.

		Neutraalit realistit		Myönteiset optimistit		Kriittiset epäilijät		Valikoivat mahdollistajat		Yhteensä	
		Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%
Sukupuoli	Nainen	12	27	23	51	3	7	7	16	45	100
	Mies	10	46	3	14	3	14	6	27	22	100
Taustaorganisaatio	Lähetävä taho	4	14	17	59	3	10	5	17	29	100
	Vast.ottava taho	18	47	9	24	3	8	8	21	38	100
Työkokemuksen pituus	Alle 5 vuotta	12	35	11	32	4	12	7	21	34	100
	Väh. 5 vuotta	10	30	15	46	2	6	6	18	33	100
Ikäryhmä	Alle 40-vuotiaat	4	36	1	9	3	27	3	27	11	100
	40–49-vuotiaat	11	38	12	41	2	7	4	14	29	100
	Yli 50-vuotiaat	7	32	11	50	1	5	3	14	22	100

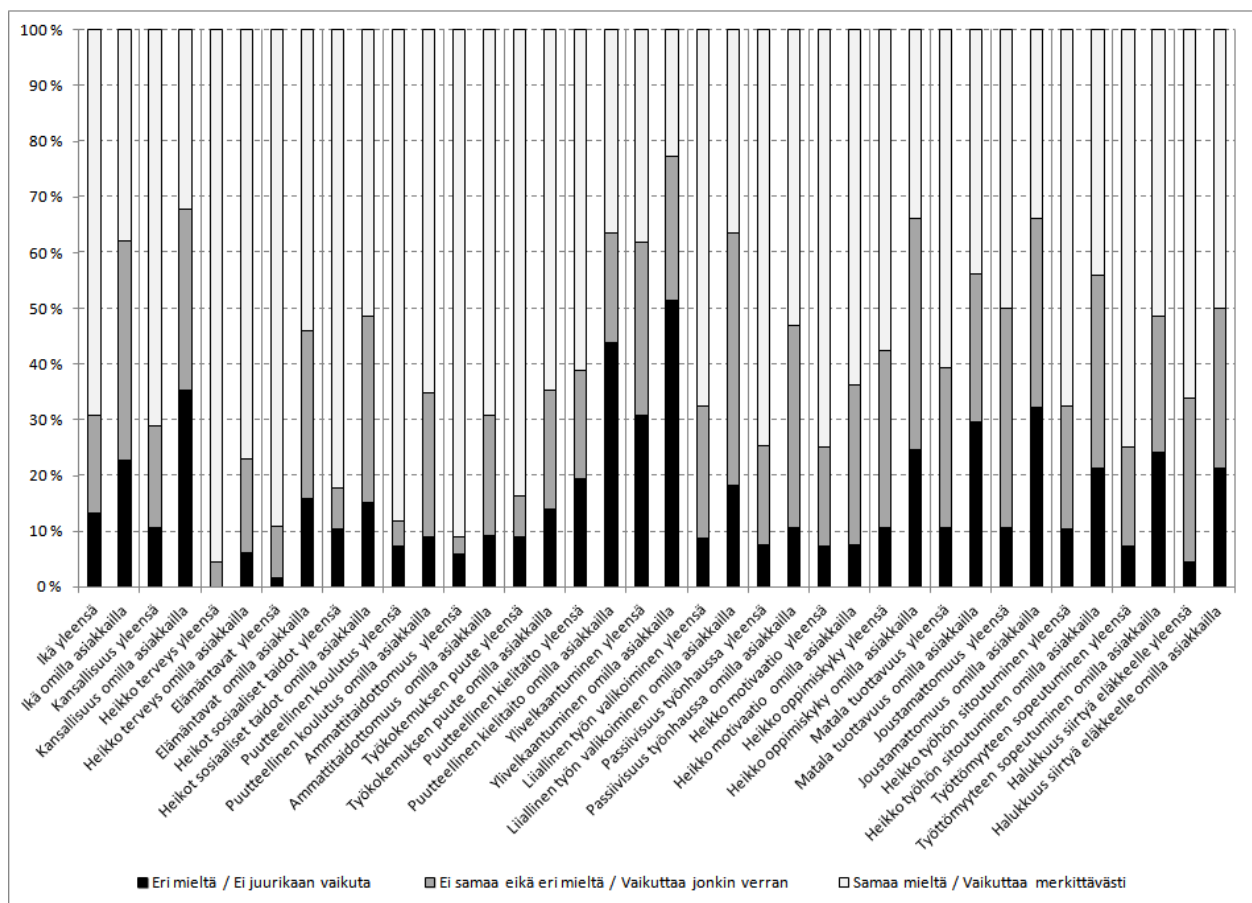
Vastaajan sijoittumiseen tiettyyn ryhmään vaikutti sukupuoli ($\chi^2(3)=8,783$, $p=.032$) ja taustaorganisaatiotyyppi ($\chi^2(4)=11,053$, $p=.011$), mutta ei työkokemuksen pituus tai ikä (taulukko 8). Naisvastaajista puolet suhtautui työttömiin myönteisen optimistisesti, kun miesvastaajien enemmistön suhtautumistapa oli neutraalin realistinen. Työttömiin kriittisesti suhtautuvia miesvastaajia oli kaksi kertaa enemmän kuin naisia ja myönteisiä optimisteja miehistä oli vain 14 %. Asiakkaita toimenpiteisiin lähettävissä organisaatioissa työskennelleistä vastaajista yli puolet sijoittui myönteisten optimistien ryhmään, kun asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleistä vastaajista tähän ryhmään kuuluvia oli neljäsosa lähes joka toisen edustaessa neutraaleja realisteja. Noin joka kymmenes vastaaja molemmissa organisaatiotyypeissä kuului kriittisiin epäilijöihin. Vähintään viisi vuotta vastaushetken työpaikassa työskennelleistä vastaajista lähes joka toinen kuului myönteisten optimistien ryhmään, kun vähemmän aikaa työskennelleillä suurimmaksi ryhmäksi muodostui neutraalit realistit. Kaikissa ikäryhmissä noin kolmannes vastaajista kuului neutraalien realistien ryhmään. Vastaajien iän lisääntyessä työttömiin myönteisesti suhtautuvien osuus kasvoi. Vastaavasti työttömiin kriittisesti suhtautuvien osuus oli moninkertainen nuorimmassa ikäryhmässä vanhempiin verrattuna.

Asiakkaita toimenpiteisiin lähettävissä organisaatioissa työskennelleistä naisvastaajista 71 % kuului myönteisten optimistien ryhmään, kun asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleistä naisvastaajista tähän ryhmään kuului vain kolmannes. Työpajoilla sekä työllisyys- ja kuntouttavan työtoiminnan kehittämishankkeissa työskennelleistä naisvastaajista 42 % kuului neutraalien realistien ryhmään, mihin samoissa organisaatioissa työskennelleistä miesvastaajista kuului 57 %. Työ- ja elinkeinotoimistoissa ja työvoiman palvelukeskuksessa työskennelleet miesvastaajat jakautuivat tasaisesti kaikkiin neljään työntekijäryhmään.

6.4 Työttömyyden leimaavuuden näyttäytyminen ammattilaisten asenteissa

Työttömien kanssa ammatikseen työskentelevien vastaajien asenteet työttömiä kohtaan erosivat yksilötasolla huomattavasti toisistaan vaihdellen optimistisesta arviosta kaikkien työttömien työllistettävyydestä toiseen ääripäähän, jossa juuri kenenkään pitkään työttömänä olleen ei uskottu kykenevän tai edes haluavan työhön. Työntekijän yleinen suhtautumistapa työttömiin voi vaikuttaa yksittäisten asiakaskontaktien luonteeseen, mutta myös asiakkaan tunteminen saattaa vaikuttaa työntekijän arvioon kyseisen asiakkaan mahdollisuuksista. Varsinkin pienillä paikkakunnilla työttömien kanssa työskentelevien asiakkaina voi olla uusien ja ennestään tuntemattomien henkilöiden lisäksi myös paljon vuosien varrella lukuisissa asiakastapaamisissa tai pitkällä valmennusjaksolla jo tutuksi tulleita tai muista yhteyksistä tunnettuja henkilöitä, mahdollisesti työntekijöiden omia sukulaisia tai ystäviä. Ihmisillä on luontaisesti tapana suhtautua uuteen ja tuntemattomaan varautuneemmin kuin tuttuun, omaa turvallisuudentunnetta vahvistavaan. Tuntemattomaan lienee myös helpompi liittää negatiivinen leima kuin tuttuun ja luotettavana pidettyyn. Työttömyyteen ja työttömiin voidaan yhdistää mielikuvatasolla negatiivisävytteisiä stereotyyppisiä käsityksiä, joiden perusteella työttömien osana on kantaa koko työttömien joukon osaamiseltaan ja kyvyiltään puutteelliseksi yleistävää leimaa. Enemmistö työttömien kanssa työskennelleistä vastaajista ei monen vaikeasti työllistyvän asiakasryhmän kohdalla tässäkään tutkimuksessa uskonut näiden nopeaan tai mahdollisesti koskaan tapahtuvaan työllistymiseen, mikä viittaa jonkintasoiseen työttömiä leimaavan asenteellisuuden olemassaoloon myös työttömiä päivittäisessä työssään kohtaavien keskuudessa.

Työttömiin liitettävien stereotyyppien ja työttömyyden leimaavuuden konkretisoitumista asennetasolla tarkasteltiin vertaamalla poikkeavatko työttömien kanssa työskentelevien käsitykset eräiden työllistymistä vaikeuttavien tekijöiden vaikutuksesta työttömien työllistymismahdollisuuksiin yleensä työttömien ja vastaajien omien asiakkaiden kohdalla toisistaan. Vastaajien asennoituminen omiin asiakkaisiin ja näiden työllistymismahdollisuuksiin oli selvästi myönteisempää kuin asennoituminen työttömiin yleisellä tasolla, sillä työllistymistä vaikeuttavilla tekijöillä katsottiin olevan vähemmän kielteisiä vaikutuksia omien asiakkaiden työllistymiseen kaikkien esitettyjen niin työttömiin itseensä liittyvien kuin ulkoistenkin tekijöiden kohdalla. Työttömiin itseensä liittyvistä työllistymistä vaikeuttavista tekijöistä etenkin kansallisuuden ja puutteellisen kielitaidon arvioitiin vaikuttavan paljon vähemmän omien asiakkaiden kohdalla kuin työttömillä yleisesti (kuvio 8).

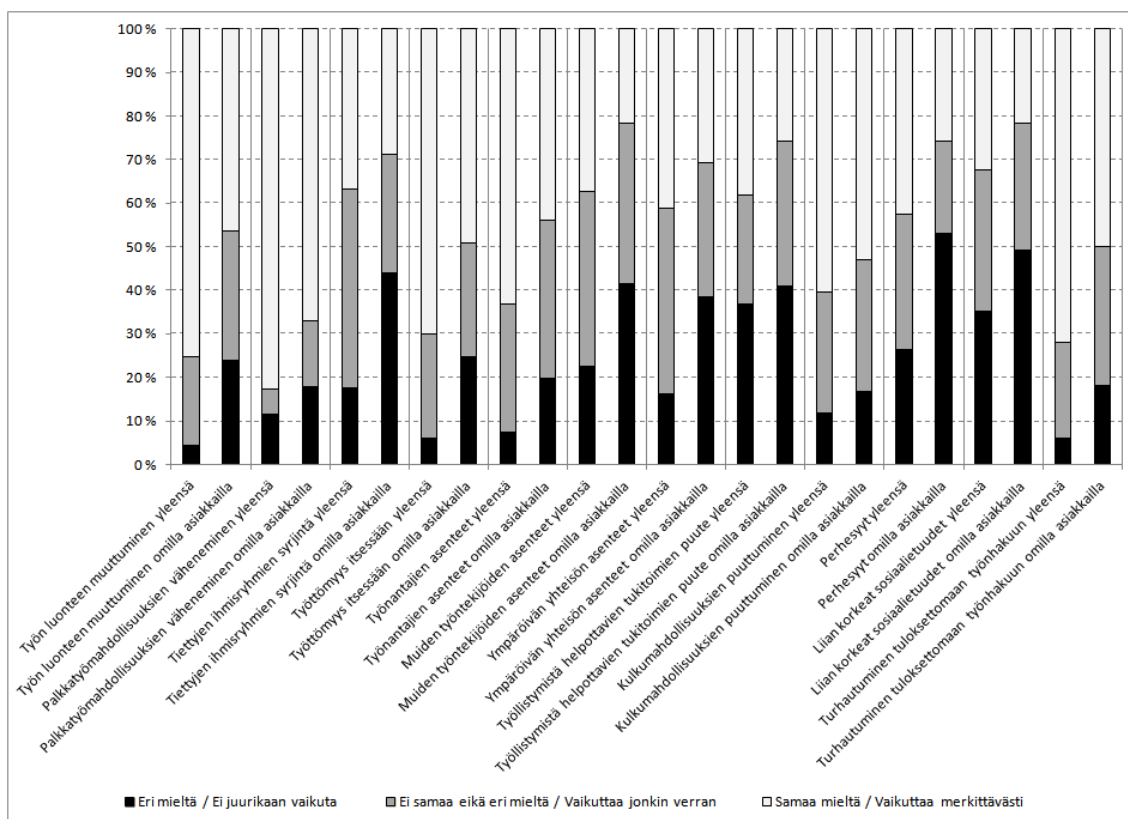

Kuvio 8. Työttömien työllistymistä vaikeuttavien yksilöön liittyvien tekijöiden vaikutus työttömien työllistymismahdollisuuksiin yleisellä tasolla ja vastaajien omien asiakkaiden kohdalla (n=63–68).

Heikon terveydentilan katsottiin vaikuttavan molemmissa ryhmissä eniten työttömien työllistymismahdollisuuksiin: yleisellä tasolla 96 % ja omien asiakkaiden kohdalla 77 % vastaajista piti heikkoa terveyttä merkittävänä työllistymistä vaikeuttavana tekijänä. Heikon terveyden lisäksi puutteellisen koulutuksen, ammattitaidottomuuden, passiivisuuden työnhaussa sekä heikon motivaation katsottiin sekä yleisesti että omien asiakkaiden kohdalla vaikeuttavan työnsaantia, sillä enimmilläänkin vain noin joka kymmenennen vastaajan mielestä näiden tekijöiden vaikutus oli pieni. Yleisellä tasolla myös työttömän elämäntapoja ja sosiaalisia taitoja sekä työttömyyteen sopeutumista pidettiin tekijöinä, joilla enintään joka kymmenes vastaaja katsoi olevan vain vähäinen merkitys työllistymisessä. Työttömien heikkoa motivaatiota työllistymisen esteenä arvioitaessa vastaajien näkemykset omien asiakkaiden ja yleensä työttömien kohdalla olivat lähimpänä toisiaan. Molempien arvioitujen ryhmien kohdalla niiden vastaajien osuus, joiden mielestä heikko motivaatio ei juurikaan vaikuttanut työllistymiseen, oli noin 7 %. Merkittäväksi työllistymisen esteeksi heikon motivaation arvioi yleisesti työttömien kohdalla 75 % ja omien asiakkaiden kohdalla 64 % vastaajista.

Työttömien työllistymiseen vaikuttavista ulkoisista tekijöistä palkkatyömahdollisuuksien vähenemisen katsottiin vaikeuttavan eniten työllistymistä niin vastaajien omien asiakkaiden kuin yleensäkin työttömien kohdalla, sillä 83 % vastaajista katsoi työmahdollisuuksien vähenemisen vaikeuttavan työllistymistä merkittävästi yleisellä tasolla ja vastaavasti 67 % omien asiakkaidensa kohdalla (kuvio 9). Palkkatyömahdollisuuksien vähenemisen lisäksi vastaajien mielestä jo työttömänä oleminen sinänsä hankaloitti työllistymistä, sillä tuloksettomaan työnhakuun turhautumisen ja työttömyyden itsessään vaikutusta työllistymiseen piti huomattavana omien asiakkaiden kohdalla puolet ja yleisellä tasolla runsas 70 % vastaajista. Myös työn luonteen muuttumisen katsottiin heikentävän merkittävästi työllistymistä, sillä vain 4 % vastaajista ei katsonut tämän tekijän vaikuttavan työttömien työllistymiseen. Omien asiakkaiden kohdalla perhesyiden ja liian korkeiden sosiaalietuuksien katsottiin vaikeuttavan vähiten työllistymistä, sillä puolet vastaajista ajatteli näiden tekijöiden vaikutuksen vähäiseksi. Myöskään työllistymistä helpottavien tukitoimien puutetta yli puolet vastaajista ei pitänyt työttömien työnsaantia vaikeuttavana tekijänä. Asennetekijöiden rooli työttömien työllistymisen kannalta oli vastaajien mielestä pieni, sillä alle puolet katsoi ympäröivän yhteisön asennoitumisen työttömiin tai tiettyjen ihmisryhmien syrjinnän olevan niin yleisellä tasolla kuin omien asiakkaidensakaan kohdalla merkittävä työllistymistä hankaloittava tekijä. Muista asennetekijöistä poiketen vastaajat kuitenkin olettivat työnantajien negatiivisten

asenteiden vaikeuttavan työttömien työllistymistä, sillä työnantajien asenteita piti vähämerkityksisenä vain 8 % vastaajista yleensä työttömien ja 20 % omien asiakkaiden kohdalla.

Kuvio 9. Työttömien työllistymistä vaikeuttavien ulkoisten tekijöiden vaikutus työttömien työllistymismahdollisuuksiin yleisellä tasolla ja vastaajien omien asiakkaiden kohdalla (n=65–69).

Vastaajan sukupuoli ($\chi^2(2)=10,181$, $p=.006$) ja ikä ($\chi^2(4)=10,585$, $p=.032$) vaikutti hänen arvioonsa heikon oppimiskyvyn vaikutuksesta työttömien työllistymiseen. Naiset katsoivat heikon oppimiskyvyn vaikeuttavan paljon useammin omien asiakkaidensa työllistymistä kuin miehet. Naisista lähes puolet (47 %) piti heikkoa oppimiskykyä merkittävänä tekijänä omien asiakkaidensa työllistymismahdollisuuksien kannalta, kun miehistä vain 9 % oli tätä mieltä, ja 41 % miehistä katsoi, ettei oppimiskyvyllä ollut juurikaan vaikutusta. 40–49-vuotiasta vastaajista lähes 80 % katsoi heikon oppimiskyvyn vaikeuttavan paljon työttömien työllistymistä. Huomattavasti harvempi, eli vain noin 40 % nuoremmista ja vanhemmista vastaajista, piti tämän tekijän vaikutusta työttömien työllistymisen kannalta merkittävänä.

Taustaorganisaatiotyypeittäin tarkasteltuna halukkuus siirtyä eläkkeelle sekä yleensä työttömien ($\chi^2(2)=10,425$, $p=.005$) että omien asiakkaiden kohdalla ($\chi^2(2)=10,237$,

$p=.006$) ja perhesyyt yleensä työttömillä ($\chi^2(2)=9,395$, $p=.009$) ja työn luonteen muuttuminen omien asiakkaiden kohdalla ($\chi^2(2)=7,632$, $p=.022$) olivat tekijöitä, joissa eri vastaajaryhmien näkemykset poikkesivat toisistaan. Asiakkaita toimenpiteisiin lähettävissä organisaatioissa työskennelleet vastaajat katsoivat kaikkien näiden tekijöiden vaikutuksen suuremmaksi kuin asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleet. Asiakkaita lähettävissä organisaatioissa työskennelleistä vastaajista 87 % piti yleensä työttömien ja 68 % omien asiakkaidensa eläkehalukkuutta merkittävänä työllistymistä vaikeuttavana tekijänä, kun asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleistä vastaajista tätä mieltä oli omien asiakkaiden kohdalla 37 % ja yleensä työttömien kohdalla 50 %. Vastaavasti vain 4 % asiakkaita toimenpiteisiin lähettävistä vastaajista ei katsonut eläkehalukkuuden juurikaan vaikuttavan omien asiakkaidensa työllistymismahdollisuuksiin, kun näin ajattelevien osuus asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleiden keskuudessa oli 34 %. Asiakkaita lähettävissä organisaatioissa työskennelleistä vastaajista 63 % katsoi perhetilanteen yleensä työttömien ja 54 % työn luonteen muuttumisen omien asiakkaiden kohdalla vaikeuttavan huomattavasti työllistymistä, mutta asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleistä vain 26 % piti perhesyiden ja 41 % työn luonteen muuttumisen vaikutusta merkittävänä. Lisäksi vain 7 % asiakkaita toimenpiteisiin lähettävissä organisaatioissa työskennelleistä vastaajista ei nähnyt työn luonteen muuttumisen vaikuttavan omien asiakkaidensa työllistymismahdollisuuksiin, kun näin ajattelevien osuus asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleiden keskuudessa oli 36 %.

Vaikka enimmillään jopa puolet vastaajista katsoi joidenkin esitettyjen työllistymistä vaikeuttavien tekijöiden vaikuttavan niin yleensä työttömien kuin omien asiakkaidensakin työllistymismahdollisuuksiin aivan yhtä paljon, Wilcoxonin merkkitestin tulosten perusteella vastaajien arvio eri tekijöiden vaikutuksesta omien asiakkaiden työllistymismahdollisuuksiin poikkesi arviosta yleensä työttömien mahdollisuuksista tilastollisesti merkitsevästi kaikkien arvioitujen työttömiin itseensä liitettävien tekijöiden osalta ja ulkoisista tekijöistä muiden paitsi palkkatyömahdollisuuksien vähenemisen ja kulkumahdollisuuksien puuttumisen kohdalla. Niitä vastaajia, jotka arvioivat esitettyjen työllistymisen esteiden vaikuttavan vähemmän omien asiakkaidensa kuin yleensä työttömien työllistymismahdollisuuksiin, oli aina vähimmilläänkin yli kaksinkertainen määrä verrattuna vastaajiin, jotka arvioivat työllistymistä vaikeuttavien tekijöiden vaikuttavan enemmän omien asiakkaidensa kuin yleensä työttömien kohdalla. Kuitenkin jokaisen esitetyn työttömien työllistymistä vaikeuttavan tekijän kohdalla löytyi myös yksittäisiä

vastaajia, joiden mielestä kyseisellä tekijällä oli suurempi vaikutus vastaajan oman asiakunnan kuin yleisesti työttömien työllistymismahdollisuuksiin. Liittyivätpä työttömien työllistymisen esteet sitten työttömiin itseensä tai olivat työttömien työllistymismahdollisuuksiin vaikuttavia ulkoisia tekijöitä, niiden katsottiin joka tapauksessa kokonaisuudessaan vaikeuttavan vähemmän vastaajien omien asiakkaiden työllistymistä kuin yleensä työttömien, mikä viittaa työttömiä leimaavien asenteiden olevan yleisiä myös työttömien kanssa työskentelevillä.

6.5 Yhteenveto ja johtopäätökset tutkimuksen tuloksista

Työttömien työllistettävyys. Hyvin harva työttömien asiakkaiden kanssa Kainuussa työskentelevä uskoi kaikkien yksittäisten asiakkaidensa mahdollisuuksiin ja kykyyn työskennellä avoimilla työmarkkinoilla ja joidenkin asiakasryhmien työllistymismahdollisuuksia pidettiin varsin heikkoina. Arvio asiakkaiden työllistymismahdollisuudesta ja -todennäköisyydestä vaihteli: oli työttömiä työnhakijoita, joiden katsottiin voivan työllistyä suoraan avoimille työmarkkinoille, mutta myös niitä, joiden ei uskottu enää koskaan työllistyvän. Enemmistö, noin kaksi kolmasosaa vastaajista, uskoi joka toisen asiakkaansa kykenevän siirtymään suoraan avointen työmarkkinoiden työpaikkaan, mikäli tällainen tilaisuus tarjoutuu, ja lähes yhtä monen mielestä työelämään kykenemättömien osuus jäi kymmeneen prosenttiin. Tämän perusteella lähes puolet työttömistä paitsi tarvitsee kuntoutuksellisia tukitoimenpiteitä, on myös autettavissa niiden avulla aktiivisiksi työelämäosallistujiksi.

Arvio asiakkaiden työllistymistodennäköisyydestä vaihteli asiakasryhmäkohtaisesti. Parhaimpina pidettiin työkokemusta hankkineiden tuotannollisten ja taloudellisten syiden vuoksi irtisanottujen sekä hiljattain ammattiin valmistuneiden nuorten työllistymismahdollisuuksia ja heidän arvioitiin työllistyvänkin nopeasti. Kehitysvammaisten ja vankitaustaa omaavien työttömien työllistymismahdollisuuksia pidettiin kaikkein heikoimpina. Asiakaskontaktin tiiviys vaikutti vastaajien arvioon asiakkaidensa mahdollisuuksista työllistyä ja edetä avoimille työmarkkinoille. Pessimistisemmin asiakkaidensa työllistymiseen kaikkien muiden asiakasryhmien paitsi kehitysvammaisten kohdalla suhtautuivat työpajojen, työllisyshankkeiden ja kuntouttavan työtoiminnan työntekijät, joiden päivittäisiin työtehtäviin kuuluu asiakkaiden työllistymisvalmiuksien kehittäminen. Asiakkaita toimenpiteisiin lähettävien työ- ja elinkeinotoimistojen ja työvoiman

palvelukeskuksen työntekijöiden näkemys asiakkaiden työllistymismahdollisuuksista oli selvästi optimistisempi, ja he uskoivat yleisemmin myös asiakkaidensa aitoon haluun työllistyä.

Työttömiin asennoituminen. Työttömät ovat erilaisia yksilöllisine ominaisuuksineen, vahvuuksineen ja heikkouksineen, mutta niin ovat myös työttömien kanssa työskentelevät yksilöllisine näkemyksineen ja asenteineen. Vastaajat olivat sisäistäneet kaikkien asiakkaiden tasa-arvoisen kohtelun tärkeyden, mutta heidän suhtautumisensa työttömien työllistettävyyteen vaihteli työttömiin suhtautumisen mukaan. Asiakkaita toimenpiteisiin lähettävissä organisaatioissa työskennelleiden vastaajien asennoituminen työttömiin ja työttömien työllistettävyyteen oli yleisesti myönteisempää kuin asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleillä vastaajilla, jotka työskentelevät tiiviissä vuorovaikutuksessa asiakkaiden kanssa, ja joiden tulisi periaatteessa osata käyttää asiakkaiden voimaantumista ja kuntoutumista edistäviä tukikeinoja päivittäisessä työssään.

Työttömyyden katkaisemista vastaajat pitivät pääsääntöisesti tärkeämpänä työttömien elämänlaadun, olosuhteiden ja työmarkkina-aseman paranemisen kuin yhteiskunnallisten hyötyjen kannalta. Asiakkaita vastaanottavissa organisaatioissa työskennelleet vastaajat katsoivat asiakkaita lähettävissä organisaatioissa työskennelleitä yleisemmin juuri työttömien elämänlaadun paranemisen tärkeäksi syyksi katkaista työttömyys. Yhteiskunnan saamaa taloudellista hyötyä pidettiin tärkeänä työttömyyden katkaisuperusteena vain yksittäistapauksissa. Vaikka miehet kokonaisuudessaan suhtautuivat työttömyyden katkaisemiseen yhteiskunnallisten hyötyjen näkökulmasta naisia myönteisemmin, miehistäkään silti yli puolet ei pitänyt yhteiskunnalle koituvia taloudellisia säästöjä tärkeänä työllisyysenhoidon kannalta. Kainuun työttömyysasteen aleneminen ei ollut alle 40-vuotiaiden vastaajien enemmistön mielestä tärkeä työttömyyden katkaisua puoltava tekijä, mutta 50 vuotta täyttäneistä vastaajista enää vajaan kolmasosan mielestä työttömyysasteen pieneneminen työttömyyden katkaisuperusteena kauan Suomen vaikeimpiin työttömyysalueisiin kuuluneessa Kainuussa ei ollut tärkeää.

Työttömien kanssa työskentelevät jakautuivat työttömien työllistettävyyteen ja työttömiin asennoitumisen perustella neljään erilaiseen ryhmään. Eniten vastaajia kuului työttömiin ja näiden työllistettävyyteen myönteisen optimistisesti suhtautuvaan ryhmään ja toiseksi eniten samoin työttömiin periaatteessa myönteisesti suhtautuvaan, mutta samalla työttömien tosiasialliset mahdollisuudet tunnistavaan ja tunnustavaan neutraalien rea-

listien ryhmään. Näihin kahteen positiivisesti asennoituvaan ryhmään kuului yhteensä lähes kolme neljäsosaa vastaajista. Työttömien työllistettävyyteen skeptisesti ja työttömiin ainakin jossakin määrin kielteisesti suhtautuneisiin kriittisten epäilijöiden ja valikoivien mahdollistajien ryhmiin kuuluneita oli siten yli neljäsosa tutkimukseen osallistuneista. Koska työttömiin negatiivisesti suhtautuvia työntekijöitä löytyi kaikista organisaatioista, on todennäköistä, että lähes jokainen työtön joutuu joskus kohtaamaan asiakkaan työllistymiseen epäillen suhtautuvan työntekijän.

Työttömyyteen liittyvän leiman näkyminen työttömien kanssa työskentelevien asenteissa. Työttömien kanssa työskentelevien suhtautuminen omien asiakkaidensa työllistymismahdollisuuksiin oli positiivisempaa kuin suhtautuminen työttömien työllistymiseen yleisellä tasolla, ja vastaajat asennoituivat omiin asiakkaisiinsa selvästi myönteisemmin kuin yleensä työttömiin. Työttömiä leimaavia negatiivisia stereotypioita näyttää kuitenkin olevan löydettävissä myös työttömien kanssa päivittäin työskentelevien asenteissa, mikä näkyi epäluuloisempana ja kielteisempänä suhtautumisena työttömiin yleisellä tasolla kuin tuttuihin omiin asiakkaisiin, joiden mahdollisuuksiin löytää työtä uskottiin enemmän työllistymistä vaikeuttavien tekijöiden yleisyydestä huolimatta. Työttömien asiakkaiden kannalta on hyvä, että heidän kanssaan työskentelevien työntekijöiden asennoituminen on myönteisempää ja vähemmän leimaavaa työntekijöiden omien asiakkaiden kohdalla, mutta edes työttömiä päivittäin kohtaavat ammattilaiset eivät näytä välttävän leiman liittämistä työttömyyteen yleisellä tasolla, vaikka asiakkaita yksilötasolla kohdattaessa leimaamista ei esiintyisikään. Vastaajien varautuneempi suhtautuminen työttömiin yhtenä massana heijastaa yleisiä ennakkoluuloja ja työttömyyteen liitettyjä kielteisiä mielikuvia – työttömyys näyttäytyi yleisyydestään ja sen ammattimaisista haltuunottoyrityksistä huolimatta tutkimukseen osallistuneille stigmana.

7 Pohdinta

Asennetutkimuksen kannalta kiinnostavia tuloksia eivät ole tulokset, joiden mukaan on olemassa kaikenlaisia asenteita tai ei ole olemassa minkäänlaisia asenteita. Havaintojen jakautuessa kohtalaisen tasaisesti kaikkien vastausvaihtoehtojen kesken suorien jakaumien perusteella on vaikea tehdä johtopäätöksiä. Pieni aineisto puolestaan vaikuttaa siihen, että etenkin useamman kuin kahden muuttujan ristiintaulukoinneissa havaintojen määrä yksittäisissä soluissa kutistuu olemattomiin. Jossakin vaiheessa jokaisessa aineistossa kuitenkin erottuu tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta välttämätöntä vaihtelua, minkä perusteella tutkimuksen linjausten vetäminen mahdollistuu. Olennainen havainto tässä tutkimuksessa oli vastaajien selvästi kielteisempi suhtautuminen työttömien tuntemattomaan, näkymättömään ja kaukaiseen massaan kuin omiin työttömiin asiakkaisiinsa huolimatta siitä, että näidenkin työllistymismahdollisuuksia pidettiin joissakin tapauksissa lähes olemattomina. Tämä kiinnitti tutkimuksen omaan stigmatisoinnin viitekehukseensä ja osoitti työttömyyden todella näyttäytyvän stigmana asennetasolla. Työttömyyteen julkisuudessa liitetty negatiivinen leima, poikkeavuus, passiivisuus ja ennakkoluulot näyttävät olevan syvään juurtuneina ihmisten mielissä, ja niiden vaikutuksesta voi olla kaikesta asiakaslähtöisestä ja mahdollistavasta puheesta huolimatta vaikea murtautua ulos.

Vaikka pieni kvantitatiivinen aineisto rajoittaakin aineiston analyysia, antaa se toisaalta joskus myös mahdollisuuksia. Tässä pienellä aineistolla tehty tutkimus toimi eräänlaisena testinä ensi kertaa käytössä olleelle mittarille. Mittari osoittautui käyttökelpoiseksi, sillä sen avulla aineistosta pystyttiin nostamaan esiin työllistettävyyden ja leimautumisen käsitteisiin yhteydessä olevaa tietoa. Mittarin lyhentäminen, tiivistäminen ja täsmentäminen saattaisivat vielä kasvattaa sen validiteettia ja reliabiliteettia. Laajemmassa mittakaavassa yleistettävien tulosten saaminen olisi edellyttänyt tutkimuksen ulottamista Kainuun ulkopuolelle, mikä olisi mahdollistanut myös tulosten vertailun esimerkiksi alueiden erilaisten työllisyystilanteiden perusteella. Kvalitatiivisen haastatteluaineiston käyttäminen tutkimuksessa olisi voitu perustella jo etukäteen tiedossa olleella kvantitatiivisen aineiston pienuudella, mutta työttömiin asennoituminen ja työttömyyden leimaavuus ei olisi välttämättä tullut yhtä selvästi esiin haastatteluissa kuin tässä suppeasakin määrällisessä aineistossa. Vaikka vastaajien rehellisyydestä ja kysymysten ymmärtämisestä tutkijan tarkoittamalla tavalla ei voida olla koskaan varmoja lomaketutkimuksessa, ei omista asenteistakaan välttämättä kerrota avoimesti haastattelutilanteissa,

ja lisäksi laadullisen aineiston tulkinta perustuu aina tutkijan intuitioon, ja tulkinnan oikeellisuus voidaan kyseenalaistaa.

Suomessa käytössä oleva malli, jossa vaikeasti työllistyviä työttömiä ensin valmennaan ja kuntoutetaan oikeasta työelämästä irrallaan pelkästään työttömien sijoituspaikoiksi luoduissa erityistyöllistymisen yksiköissä tai pitkäaikaistyöttömille tarkoitetuilla työpajoilla auttaa vain harvaa työtöntä työllistymään pysyvästi ja on rakenteenakin työttömiä leimaava järjestelmä. Jos työttömien sijoittumisen edellytyksenä näihin valmennustoimenpiteisiin on palkkatuki, eli työllistävän organisaation saama taloudellinen kannuste työttömän määräaikaisesta rekrytoinnista, voidaan tuskin puhua kovin asiakaslähtöisestä toiminnasta. Työttömien valmennustoiminnalla pyritään kehittämään avoimille työmarkkinoille tarjottavan työvoiman osaamista, mutta kun valmennus on irrotettu aidoista työtilanteista ja työpaikoista, sen tuloksetkin pysyvän työllistymisen suhteen ovat jääneet vaatimattomiksi. Mikäli heikossa työmarkkina-asemassa olevien työttömien työllistymistä halutaan oikeasti edistää, tulisi Suomessakin ottaa laajemmin käyttöön muualla tehokkaaksi havaittu tuetun työllistymisen malli, jossa työttömät palkataan suoraan toistaiseksi voimassa olevaan työsuhteeseen tavallisille työpaikoille, ja annetaan heille työn yhteydessä riittävä tuki, sen sijaan, että jatkettaisiin nykymallin mukaista työttömien valmentamista tulevaisuuden haaveissa siintävää mahdollista, todellisuudessa vain harvoin konkretisoituvaa työpaikkaa varten.

Keskeinen vertailuperuste tässä tutkimuksessa oli asiakaskontaktin tiiviys ja sen vaikutus työntekijöiden asenteisiin. Työttömiä yksittäisiä asiakkaita harvemmin tapaavat työ- ja elinkeinotoimistoissa ja työvoiman palvelukeskuksessa työskentelevät työntekijät uskoivat enemmän asiakkaisiinsa ja näiden työllistettävyyteen kuin työpajoilla ja työllisyshankkeissa sekä kuntouttavan työtoiminnan ohjaajina päivittäin asiakkaiden kanssa työskentelevät. Asiakaskunta on osin erilainen eri organisaatioissa työskentelevillä: työ- ja elinkeinotoimistojen asiakaskunta on hyvin heterogeenistä, ja siihen kuuluu vaikeammin työllistyvien lisäksi runsaasti lyhyen työttömyyden jälkeen nopeasti uuden työpaikan löytäviä asiakkaita, kun työvoiman palvelukeskukseen on jo valikoitunut asiakkaita, joiden katsotaan hyötyvän moniammatillisista palveluista. Työvoimapoliittisten toimenpiteiden käytäntöön viennistä vastaavien työpajojen, kuntouttavan työtoiminnan ja työllisyshankkeiden työntekijöiden asiakaskunnasta ei juuri helposti työllistyviä asiakkaista löydy, vaan näiden organisaatioiden asiakkaiksi valikoituvat eniten osaamisen vahvistamista ja kuntoutustoimenpiteitä tarvitsevat pitkään työttömänä olleet asiak-

kaat, mikä selittänee osaltaan erityyppistä asiakastyötä tekevien työntekijöiden näkemyseroja asiakkaiden työllistettävyyden suhteen. Huolestuttavaa joka tapauksessa oli havaita, että työttömien kuntoutusmahdollisuuksiin uskovat vähiten ne, jotka työttömien kuntoutuksesta käytännössä huolehtivat.

Vaikka työllistettävyys teoriatasolla ymmärretään laaja-alaisena ja moniulotteisena käsitteenä, jossa yksilöllisten tekijöiden lisäksi on huomioitava myös työttömien henkilökohtaisten tilanteiden ja ulkoisten tekijöiden vaikutus palkkatyömahdollisuuksien konkretisoitumiseen kunkin työttömän kohdalla, käytännön arkitoiminnassa työllistymättömyyden syyt paikantuvat edelleen helposti vain yksilötasolle. Yksilölähtöiseksi ongelmaksi pelkistyneen työttömyyden ratkaisujakaan ei välttämättä lähdetä etsimään yhtä laaja-alaisesti kuin silloin, kun työttömyyden nähdään aiheutuvan monen eri tekijän yhteisvaikutuksesta. Liittämällä työllistymättömyyden syyt pelkästään työttömien henkilökohtaisiin ominaisuuksiin työttömyys medikalisoidaan, millä voi olla yhteys myös työttömien mahdollisuuksien epäilemiseen. Työttömyyden medikalisoitumisen seurauksena jokaisesta työttömästä tulee vaikeasti työllistyvä, erityisen tuen ja huolenpidon tarpeessa oleva potentiaalinen syrjäytyjä, joka on vedettävä mukaan raskaisiin interventioihin, mikä lisää entisestään työttömiin ja työttömyyteen liittyvää leimaa.

Syitä kuntoutustyössä toimivien luottamuspulaan asiakkaidensa kuntoutumista kohtaan olisi tärkeä selvittää tarkemmin eri asiakasryhmien yhteydessä, samoin työttömien kuntoutumiseen ja työllistettävyyden edistämiseen vaikuttavia tekijöitä. Myös stigmaan liittyvää tutkimusta tarvitaan lisää. Leiman olemassaolo tuli esiin tässä tutkimuksessa, ja ihmisten asenteissa piilevän stigman etsiminen työttömyyden lisäksi vastaavalla tavalla muista ilmiöistä ja olosuhteista auttaa tekemään leimaa näkyväksi, jolloin asennoitumista leimautuneisiin ihmisryhmiin voitaisiin saada kääntymään ehkä vähitellen myönteisemmäksi. Tutkimusten näkökulma voi olla leimautuneissa itsessään, päättäjissä, suuressa yleisössä tai edelleen ammattilaisissa, tärkeintä olisi saada ihmiset havahtumaan negatiivisen leimaamisen kielteisistä vaikutuksista leimattujen elämään. Myös positiivinen leimautuminen, onko se sitten aiheellista vai aiheetonta, avaa kiintoisia jatkotutkimusmahdollisuuksia.

Tutkimuksen aiheenvalinta vaatii tiettyjen käsitteiden käyttämistä, jotka tutkijan on määriteltävä oman viitekehyksensä kontekstissa. Tässä tutkimuksessa keskiössä ovat olleet käsitteet, jotka ovat jo lähtökohtaisesti leimaavia – vaikeasti työllistyvä, pitkäai-

kaistyötön, toisenlainen, poikkeava... Se, miten nämä käsitteet miellämme ja, ennen kaikkea, miten ja missä valossa käsitteiden sisällön ymmärrämme, riippuu omista lähtökohdistamme ja asenteistamme. Se tapa, jolla tietyt ihmisryhmät ja tilanteet määritellään yhteiskunnassa, on määrittelyn kohteille jokapäiväistä todellisuutta. On vaikea uskoa kenenkään haluavan tulla määritellyksi syrjäytyneeksi ja vaikeasti työllistyväksi tai edes pitkäaikaistyöttömäksi siinä negatiivisessa sävyssä, joka tähänkin käsitteeseen nykyisin usein implisiittisesti liitetään. Vaikka tutkimuksessa on jouduttu lähestymään työttömyyttä ongelmapuheen kautta, tarkoituksena on ollut kirjoittaa työttömien – ja ihmisyyden – puolustuspuheenvuoro. Sattuma, kohtalo, korkeampi voima, mikä se itse kunkin maailmankatsomuksen mukaan onkaan, asettaa ihmiset jo lähtökohtaisesti erilaisiin asemiin, mutta ihmisten yhdenvertaisuuden edistäminen on tärkeää. Suurten epäoikeudenmukaisuuksien poistaminen on hidasta, mutta pienin askelin etenemällä ja epäkohtia esiintuomalla voidaan rakentaa paremmat elämisen mahdollisuudet yksittäisille ihmisille ja, aikojen ketjussa, kokonaisille sukupolville.

Lähteet

- Aho, Simo 2004: Kroonisen työttömyyden laajuus, rakenne ja syntytausta. Työpoliittinen tutkimus 261. Työministeriö. Helsinki.
- Aho, Simo & Kataja-aho, Tuija & Koponen, Hannu & Virjo, Ilkka 2003: Mikä estää ja mikä edistää työttömien työllistymistä? Työpoliittinen Aikakauskirja 46 (1), 43–63.
- Ainlay, Stephen C. & Coleman, Lerita M. & Becker, Gaylene 1986: Stigma Reconsidered. Teoksessa Ainlay, Stephen C. & Becker, Gaylene & Coleman, Lerita M. (toim.): *The Dilemma of Difference. A Multidisciplinary View of Stigma*. Plenum Press. New York, 1–13.
- Ala-Kauhaluoma, Mika & Härkäpää, Kristiina 2006: Yksityinen palvelusektori heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllistäjänä. Työpoliittinen tutkimus 312. Työministeriö. Helsinki.
- Arnkil, Robert & Spanger, Timo & Jokinen, Esa 2012: Selvitys heikossa työmarkkina-asemassa olevien palveluista Pohjoismaissa sekä Alankomaissa, Iso-Britanniassa, Saksassa ja Ranskassa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 10. Työ- ja elinkeinoministeriö. Helsinki.
http://www.tem.fi/files/32256/TEMjul_10_2012_web.pdf. Viitattu 22.4.2012.
- Aro, Timo & von Hertzen, Nina & Jalava, Janne & Virtanen, Petri & Niittyniemi, Jaana 2007: Yksilöt ja ESR-projektien työllisyyspolut. Selvitys työhallinnon työttömille suunnattujen ESR-projektien yksilöpohjaisesta työllisyysvaikuttavuudesta. Tutkimukset ja selvitykset 11. Työministeriö. Helsinki.
- Aromaa, Esa & Wahlbeck, Kristian 2011: Mielenterveyden ongelmiin liittyvä stigma-tutkimus Suomessa. Teoksessa Korkeila, Jyrki & Joutsenniemi, Kaisla & Sailas, Eila & Oksanen, Jorma (toim.): *Irti häpeäleimasta*. Duodecim. Helsinki, 73–85.
- Becker, Gaylene & Arnold, Regina 1986: Stigma as a Social and Cultural Construct. Teoksessa Ainlay, Stephen C. & Becker, Gaylene & Coleman, Lerita M. (toim.): *The Dilemma of Difference. A Multidisciplinary View of Stigma*. Plenum Press. New York, 39–57.
- Becker, Howard S. 1963: *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*. The Free Press of Glencoe. New York.
- Blomgren, Sanna 2003: Vaikeasti työllistettävyyden kysymys 1900-luvun työvoimapolitiittisissa uudistusehdotuksissa. *Stakes. Työpapereita* 5. Helsinki.
- Cole, Matthew 2007: From employment exchange to Jobcentre Plus: the changing institutional context of unemployment. *History of the Human Sciences* 20 (4), 129–146.
<http://hhs.sagepub.com/content/20/4/129.full.pdf+html>. Viitattu 24.4.2012.
- Coleman, Lerita M. 1986: Stigma: An Enigma Demystified. Teoksessa Ainlay, Stephen C. & Becker, Gaylene & Coleman, Lerita M. (toim.): *The Dilemma of Difference. A Multidisciplinary View of Stigma*. Plenum Press. New York, 211–232.
- Crocker, Jennifer & Lutsky, Neil 1986: Stigma and the Dynamics of Social Cognition. Teoksessa Ainlay, Stephen C. & Becker, Gaylene & Coleman, Lerita M. (toim.): *The Dilemma of Difference. A Multidisciplinary View of Stigma*. Plenum Press. New York, 95–121.
- Erikson, Kai T. 1964: Notes on the Sociology of Deviance. Teoksessa Becker, Howard S. (toim.): *The Other Side. Perspectives on Deviance*. The Free Press of Glencoe. New York, 9–21.
- Ervasti, Heikki 2003: Työttömyys elämäntilanteena. Teoksessa Kangas, Olli (toim.): *Laman varjo ja nousun huuma. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia* 72. Kela. Helsinki, 119–151.
- Foucault, Michel 1980: Tarkkailla ja rangaista. Suom. Eevi Nivanka. Alkuperäinen teos *Surveiller et punir* vuodelta 1975. Otava. Helsinki.

- Gibbons, Frederick X. 1986: Stigma and Interpersonal Relations. Teoksessa Ainlay, Stephen C. & Becker, Gaylene & Coleman, Lerita M. (toim.): *The Dilemma of Difference. A Multidisciplinary View of Stigma*. Plenum Press. New York, 123–144.
- Goffman, Erving 1986: *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. Touchstone. New York. 1. painos 1963. Prentice-Hall. Englewood.
- Gove, Walter R. 1980: The Labelling Perspective: An Overview. Teoksessa Gove, Walter R. (toim.): *The Labelling of Deviance. Evaluating a Perspective*. Sage Publications. USA, 9–33.
- Hannikainen, Matti 2004: Rakentajat suhdanteissa. Palkat, työttömyys ja työmarkkina-käytännöt Helsingin rakennustoiminnassa 1930-luvun laman aikana. Suomen tiedeseuran julkaisuja 162. Helsinki.
- Hautala, Heikki 2003: Suomen talouselämän rakenne ja kehitys. WSOY. Helsinki.
- Hietala, Kari 2005: Työllistämistukien käyttö yrityksissä ja kunnissa. Työpoliittinen tutkimus 278. Työministeriö. Helsinki.
- Hietaniemi, Eila 2004: Aktivointia – elämänhallintaa – sosiaalista pääomaa. Tutkimus ikääntyvien työttömien elämänhallinnan tekijöistä ja syrjäytymistä torjuvien toimenpiteiden vaikutuksista. Työpoliittinen tutkimus 260. Työministeriö. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2006: *Tutki ja kirjoita*. 12. painos. 1. painos 1997. Tammi. Helsinki.
- HMV PublicPartner Oy 2012: Parempaan elämään työllä. Kansalaiskyselyn yhteenveto. http://www.tem.fi/files/32751/Parempaa_elamaa_tyolla_kansalaiskyselyn_yhteenveto_2012.pdf. Viitattu 22.4.2012.
- Holm, Pasi & Jalava, Jukka & Ylöstalo, Pekka 2006: Työttömien työkyky vuonna 2005. Vertailuja palkansajiin. Työpoliittinen tutkimus 308. Työministeriö. Helsinki.
- Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen. 2002. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Helsinki.
- Härkäpää, Kristiina & Ala-Kauhaluoma, Mika & Hyvärinen, Marika & Kokko, Riitta-Liisa & Narumo, Reija 2000: Tavoitteena työ – Tuetun työllistymisen kehitysnäkymiä. Kuntoutussäätiön työselosteita 21. Kuntoutussäätiö. Helsinki.
- Ikäheimo, Heikki 2008: Sosiaalisuus ja epäsosiaalisuus sosiaalityössä. Teoksessa Niemi, Petteri & Kotiranta, Tuija (toim.): *Sosiaalialan normatiivinen perusta*. Gaudeamus. Helsinki, 13–33.
- Jaakkola, Jouko 1992: Turva työn takana. Työ sosiaalisen huollon ja kontrollin keinona Suomessa ennen sosiaalivaltion aikaa. Teoksessa Kananen, Pentti & Niemi, Veikko (toim.): *Suojatyö ennen suojatyötä ja sen jälkeen*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusraportteja 50. Helsinki, 7–23.
- Jahoda, Marie 1982: *Employment and unemployment. A social-psychological analysis*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Jahoda, Marie & Lazarsfeld, Paul F. & Zeisel, Hans 1971: *Marienthal. The Sociography of an Unemployed Community*. Saksankielestä englanniksi kääntäneet tekijät sekä John Reginall ja Thomas Elsaesser. Alkuperäinen teos *Die Arbeitslosen von Marienthal* vuodelta 1933. Aldine · Atherton Inc. Chicago.
- Juhila, Kirsi 2004: Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.): *Puhua vastaan ja vaieta*. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus. Helsinki, 20–32.
- Juhila, Kirsi 2008: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.): *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Vastapaino. Tampere, 48–81.
- Julkunen, Raija 2008: Sosiaalipolitiikan kansalainen: aktivoitu, valtaistettu, vastuutettu, hylätty? Teoksessa Niemi, Petteri & Kotiranta, Tuija (toim.): *Sosiaalialan normatiivinen perusta*. Gaudeamus. Helsinki, 183–220.

- Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 1995: Mitä kuntoutus on? Teoksessa Suikkanen, Asko & Härkäpää, Kristiina & Järvikoski, Aila & Kallanranta, Tapani & Piirainen, Keijo & Repo, Marjatta & Wikström, Juhani: Kuntoutuksen ulottuvuudet. WSOY. Helsinki, 12–28.
- Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2004: Kuntoutuksen perusteet. WSOY. Helsinki.
- Järvikoski, Aila & Vaara, Marja-Liisa & Härkäpää, Kristiina & Juopperi, Tarja & Martinmikko, Pirjo 2011: Työ kuntoutuksen tavoitteena. Kompassi-projekti Lapin palveluverkostossa. Teoksessa Järvikoski, Aila & Lindh, Jari & Suikkanen, Asko (toim.): Kuntoutus muutoksessa. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 102–117.
- Kainuun elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 2012: Kainuun työllisyyskatsaus, maaliskuu. <http://www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/KainuunELY/Ajankohtaista/Julkaisut/Tyollisyyskatsaukset/Tyollisyyskatsaukset%202012/Maalis%2012.pdf>. Viitattu 30.4.2012.
- Kalela, Jorma 2002: Syntyikö Suomeen 1990-luvulla uusi alaluokka? Teoksessa Blomberg, Helena & Hannikainen, Matti & Kettunen, Pauli (toim.): Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin. Kirja-Aurora. Turku, 365–382.
- Karjalainen, Lea 2008: Alistetut ja ahdistetut pitkäaikaistyöttömät. Teoksessa Hirvilampi, Tuuli & Laatu, Markku (toim.): Toinen Vääräykirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista. Kelan tutkimusosasto. Helsinki, 109–124.
- Karjalainen, Vappu 2004: Yksilöllistymiskehitys muuttaa kuntoutusta – mutta miten? Teoksessa Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo (toim.): Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Stakes. Helsinki, 11–25.
- Karjalainen, Vappu 2011: Työttömien ammatillisen kuntoutuksen kysymys. Teoksessa Järvikoski, Aila & Lindh, Jari & Suikkanen, Asko (toim.): Kuntoutus muutoksessa. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 89–101.
- Karjalainen, Vappu & Lahti, Tuukka 2005: Pitkäaikaistyöttömyyttä tunnustava tieto. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.): Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Stakes. Helsinki, 271–292.
- Kerätär, Raija & Karjalainen, Vappu 2010: Pitkäaikaistyöttömillä on runsaasti hoitamattomia mielenterveyshäiriöitä. Suomen Lääkärilehti 65 (45), 3683–3690.
- Koistinen, Pertti 1999: Työpolitiikan perusteet. WSOY. Helsinki.
- Koistinen, Pertti 2002a: Introduction. Teoksessa Koistinen, Pertti & Sengenberger, Werner (toim.): Labour Flexibility. A Factor of Economic and Social performance of Finland in the 1990s. Tampere University Press. Tampere, 1–13.
- Koistinen, Pertti 2002b: Long Term Unemployed in the Competition and Selection Process of Labour Markets. Teoksessa Koistinen, Pertti & Sengenberger, Werner (toim.): Labour Flexibility. A Factor of Economic and Social performance of Finland in the 1990s. Tampere University Press. Tampere, 181–204.
- Korkeila, Jyrki & Joutsenniemi, Kaisla & Sailas, Eila & Oksanen, Jorma 2011: Lukijalle. Teoksessa Korkeila, Jyrki & Joutsenniemi, Kaisla & Sailas, Eila & Oksanen, Jorma (toim.): Irti häpeäleistä. Duodecim. Helsinki, 8–11.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu 1998: Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Tammi. Helsinki.
- Kotiranta, Tuija 2008: Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 335. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/18004>. Viitattu 24.4.2012.
- Kuorelahti, Matti 1998: Käyttäytymisen ongelmat ja niiden luokittelu. Teoksessa Ladonlahti, Tarja & Naukkarinen, Aimo & Vehmas, Simo (toim.): Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä, 123–135.

- Kuula, Arja 2006a: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere.
- Kuula, Arja 2006b: Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma: Etiikkaa ihmistieteille. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 124–140.
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189.
- Lindqvist, Martti 1991: Auttajan varjo – pahuuden ja haavoittuvuuden ongelma ihmistyön etiikassa. Otava. Helsinki. 2. Painos. 1. Painos 1990.
- Link, Bruce G. & Phelan, Jo C. 2001: Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology* 27, 363–385.
<http://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.soc.27.1.363>. Viitattu 21.4.2012.
- Mattila, Markku 1996: Syrjintää tieteen keinoin. Rotuhygienia ja rasismi. Teoksessa Peltola, Jarmo & Markkola, Pirjo: Kuokkavieraiden pidot. Historian marginaalista marginaalihistoriaan. Vastapaino. Tampere, 123–141.
- McQuaid, Ronald W. & Lindsay, Colin 2005: The Concept of Employability. *Urban Studies* 42 (2), 197–219.
- Metsämuuronen, Jari 2006: Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Tutkijalaitos. International Methelp Ky. Helsinki.
- Metteri, Anna 2004: Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset. Edita. Helsinki.
- Morrow, Raymond A. & Brown, David 1994: *Critical Theory And Methodology*. Sage Publications. Thousand Oaks.
- Mueller, Brigitte & Nordt, Carlos & Lauber, Christoph & Rueesch, Peter & Meyer, Peter C. & Roessler, Wulf 2006: Social support modifies perceived stigmatization in the first years of mental illness: A longitudinal approach. *Social Science & Medicine* 62 (1), 39–49. <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0277953605002492>. Viitattu 21.4.2012.
- Nummenmaa, Lauri 2004: Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. Tammi. Helsinki.
- Nurmi-Koikkalainen, Päivi 2006: Pienten ja haavoittuvien ryhmien oikeuksien varmistaminen – näkökulmia ja ehdotuksia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden kohdentumisen oikeudenmukaisuuden varmistamiseksi. Teoksessa Teperi, Juha & Vuorenkoski, Lauri & Manderbacka, Kristiina & Ollila, Eeva & Keskimäki, Ilmo (toim.): Hyvinvointivaltion rajat. Riittävät palvelut jokaiselle. Näkökulmia yhdenvertaisuuteen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Stakes. Helsinki, 173–179.
<http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/M233-VERKKO.pdf>. Viitattu 31.7.2011.
- Nygård, Toivo 2001: Erilaisten historia. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä.
- Ollikainen, Anne-Mari 2009: Marginaalista maailmalle. Työllistymispalvelut oppimisympäristönä. VATES-säätiö. Helsinki.
- Page, Robert 1984: *Stigma*. Routledge & Kegan Paul. London.
- Pehkonen, Jaakko 1998: Pitkäaikaistyöttömyys. Teoksessa Pohjola, Matti (toim.): Suomalainen työttömyys. Taloustieto Oy. Helsinki, 219–244.
- Pohjola, Anneli 1999: Työmarkkinavalmiuksien reunaehdot. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 29. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi.
- Pohjola, Anneli 2002: Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-kustannus. Jyväskylä, 42–62.

- Pohjola, Anneli 2007: Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 11–31.
- Pohjola, Anneli 2009: Tabut auttamisen paradoksina. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Tabujen kahleet. Vastapaino. Tampere, 69–89.
- Pohjola, Matti 1998a: Suomalaisen työmarkkinoiden toimivuus. Teoksessa Pohjola, Matti (toim.): Suomalainen työttömyys. Taloustieto Oy. Helsinki, 21–49.
- Pohjola, Matti 1998b: Työttömyys suomalaisen yhteiskunnan ongelmana: Johdanto ja kirjan tiivistelmä. Teoksessa Pohjola, Matti (toim.): Suomalainen työttömyys. Taloustieto Oy. Helsinki, 1–19.
- Räisänen, Heikki 2002: Rakenteellinen työttömyys. Tutkimusinventointi ja politiikkajohdopäätökset. VATT-tutkimuksia 92. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Helsinki.
- Sailas, Eila 2011: Häpeäleima terveydenhuollossa. Teoksessa Korkeila, Jyrki & Joutsenniemi, Kaisla & Sailas, Eila & Oksanen, Jorma (toim.): Irti häpeäleimasta. Duodecim. Helsinki, 38–42.
- Saloniemi, Antti & Virtanen, Pekka 1999: Työttömät vai työttömyys hoitoon. Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Interventioilla hyvinvointia työttömille? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 30. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi, 183–206.
- Solomon, Howard M. 1986: Stigma and Western Culture. A Historical Approach. Teoksessa Ainlay, Stephen C. & Becker, Gaylene & Coleman, Lerita M. (toim.): The Dilemma of Difference. A Multidisciplinary View of Stigma. Plenum Press. New York, 59–76.
- Spicker, Paul 1984: Stigma and Social Welfare. Croom Helm. Beckenham.
- Stafford, Mark C. & Scott, Richard R. 1986: Stigma, Deviance, and Social Control. Some Conceptual Issues. Teoksessa Ainlay, Stephen C. & Becker, Gaylene & Coleman, Lerita M. (toim.): The Dilemma of Difference. A Multidisciplinary View of Stigma. Plenum Press. New York, 77–91.
- Suikkanen, Asko & Linnakangas, Ritva 1999: Työkyvystä toimintamahdollisuuksien erojen ymmärtämiseen. Teoksessa Pohjola, Anneli & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.): Interventioilla hyvinvointia työttömille? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 30. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi, 115–147.
- Syrjä, Hannele & Pitkänen, Sari & Nieminen, Jarmo & Karjalainen, Jari & Valtakari, Mikko 2006: Suomen Equal-yhteisöaloiteohjelman toimeenpanon väliarviointi. Kehittämissimpulsseja valtavirtaan. Väliarvioinnin loppuraportti. Arvioinnit 16. Työministeriö. Helsinki.
- Thijssen, Johannes G.L. & Van der Heijden, Beatrice I.J.M. & Rocco, Tonette S. 2008: Toward the Employability--Link Model: Current Employment Transition to Future Employment Perspectives. Human Resource Development Review 2008 7 (165), 165-184.
- Tilastokeskus 2012: Suomen virallinen tilasto: Työvoimatutkimus. Maaliskuu. Tilastokeskus. Helsinki.
http://www.stat.fi/til/tyti/2012/03/tyti_2012_03_2012-04-24_tie_001_fi.html. Viitattu 30.4.2012.
- Toivanen, Maarit 1998: Työllistymisen esteet työttömän näkökulmasta. Työllistymisasiain neuvottelukunta. Helsinki.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2011a: Nuorten yhteiskuntatakuu – työryhmä asetettu. Tiedotteet. Tiedotarkisto. Työ ja elinkeinoministeriö. Helsinki.
http://www.tem.fi/index.phtml?105033_m=103777&s=4760. Viitattu 6.3.2012.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2011b: Pitkäaikaistyöttömyyden hoitamisesta työvoimavarojen turvaamiseen. Rakennetyöttömyyttä koskevat kehittämislinjaukset. 2011.

TEM raportteja 13. Työ- ja elinkeinoministeriö. Työllisyys- ja yrittäjyysosasto. <http://www.tem.fi/index.phtml?C=102073&s=4311&xmid=4549>. Viitattu 10.4.2011.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2011c: Välityömarkkinat.

<http://www.tem.fi/index.phtml?s=2317>. Viitattu 25.4.2012.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2012: Työllisyyskatsaus. Työ ja elinkeinoministeriö. Helsinki. <http://www.tem.fi/files/32842/MAALIS12.pdf>. Viitattu 28.4.2012.

Työministeriö 2007: Työvoima 2025. Täystyöllisyys, korkea tuottavuus ja hyvät työpaikat hyvinvoinnin perustana työikäisen väestön vähentyessä. Työpoliittinen tutkimus 325. Työministeriö. Helsinki.

Van der Heijde, Claudia M. & Van der Heijden, Beatrice I.J.M. 2003: The development and psychometric evaluation of a multi-dimensional instrument for measuring employability.

http://web2.msm.nl/news/articles/050707papers/0213_Van_der_Heijden.PDF. Viitattu 19.3.2011.

Vähätalo, Kari 1998: Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Helsinki.

Välimaa, Outi 2011: Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1044. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampere. <http://acta.uta.fi/teos.php?id=11415> (viitattu 10.4.2011)

Ylipaavalniemi, Pasi & Sariola, Leena & Marniemi, Janne & Pekkala, Terho 2005: Sosiaalisen työllistämisen toimialan käsitteet. VATES-säätiö. Helsinki.

<http://www.vates.fi/service.cntum?serviceType=document&documentName=116285/Sosiaalisen+tyollistamisen+toimialan+kasitteet.pdf>. Viitattu 25.4.2012.

Liite 1. Kyselylomake.

KYSELY TYÖTTÖMIEN TYÖLLISTETTÄVYYDESTÄ

Lomakkeella selvitetään työttömien kanssa työskentelevien käsityksiä työttömien työllistymistä edistävästä ja vaikeuttavista tekijöistä sekä työttömien työllistymismahdollisuuksista ja arviota omasta roolistaan asiakkaiden työllistymisen edistämisessä.

Vastausohje: merkitse sopiva vastausvaihtoehto/sopivat vastausvaihtoehdot ja/tai kirjoita vastauksesi sille varattuun tilaan.

1. Mikä on mielestäsi organisaatiosi ensisijainen tehtävä työttömien työllistymisen edistämisessä?

2. Mitkä ovat mielestäsi organisaatiosi tehokkaimmat keinot työttömien työllistymisen edistämisessä?

3. Millaisena näet oman roolisi asiakkaidesi työllistymisuskon ylläpitämisessä?

4. Vaikeasti työllistyvien työttömien työllistymisen edistämisessä tarvitaan useamman organisaation yhteistyötä. Mikä taho on mielestäsi keskeisimmässä roolissa, kun pyritään edistämään vaikeasti työllistyvien työllistymistä?

- IE-toimisto
- työvoiman palvelukeskus
- työpaja
- työllisyysuhanke
- kuntouttavan työtoiminnan kehittämishanke
- sosiaalitoimi
- jokin muu taho, mikä?

5. Miksi juuri tämän toimijan rooli on mielestäsi keskeinen vaikeasti työllistyvien asiakkaiden työllistymisen edistämisessä?

8. Mitkä ulkoiset tekijät vaikeuttavat mielestäsi työttömien työllistymistä yleensä ja kuinka paljon katsot näiden tekijöiden vaikuttavan omien asiakkaidesi työllistymismahdollisuuksiin?

	YLEENSÄ					OMIEN ASIAKKAIDEN KOHDALLA				
	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa, eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	Ei vaikuta lainkaan	Vaiuttaa vain vähän	Vaiuttaa jonkin verran	Vaiuttaa paljon	Vaiuttaa erittäin paljon
Työn luonteen muuttuminen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Palkkatyömahdollisuuksien väheneminen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tiettyjen ihmisryhmien syrjintä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Työttömyys itsessään	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Työnantajien asenteet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Muiden työntekijöiden asenteet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ympäristön yhteisön asenteet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Työllistymistä helpottavien tukitoimien puute	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kulkumahdollisuuksien puuttuminen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Perhesyyt, esimerkiksi lastenhoidon järjestäminen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Liian korkeat sosiaalietuudet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Väsyminen ja turhautuminen tuloksettomaan työnhakuun	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

9. Aseta seuraavat asiakasryhmät järjestykseen sen perusteella, kuinka hyvänä pidät ryhmiin kuuluvien työllistymismahdollisuuksia verrattuna muihin mainittuihin ryhmiin.

1=parhaat työllistymismahdollisuudet, 2=toiseksi parhaat työllistymismahdollisuudet... ..10=heikoimmat työllistymismahdollisuudet

ammattikouluttamattomat alle 25-vuotiaat nuoret	<input type="text"/>
vastavalmistuneet nuoret	<input type="text"/>
fyysisesti vajaakuntoiset	<input type="text"/>
mielenterveyskuntoutujat, joilla on ammattitutkinto	<input type="text"/>
yli 50-vuotiaat pitkäaikais- ja/tai toistuvaistyöttömät	<input type="text"/>
tuotannollisten ja taloudellisten syiden vuoksi työpaikastaan irtisanotut	<input type="text"/>
kehitysvammaiset	<input type="text"/>
maahanmuuttajat	<input type="text"/>
vankilasta vapautuneet	<input type="text"/>
omien lasten hoitamisen vuoksi useita vuosia työmarkkinoiden ulkopuolella olleet	<input type="text"/>

10. Miten todennäköisenä pidät näihin ryhmiin kuuluvien työttömien henkilöiden työllistymistä lähitulevaisuudessa?

	Työllistyminen on erittäin epätodennäköistä	Työllistyminen on melko epätodennäköistä	Yhtä suuri mahdollisuus työllistyä kuin jäädä työttömäksi	Työllistyminen on melko todennäköistä	Työllistyminen on erittäin todennäköistä
Ammattikouluttamattomat alle 25-vuotiaat nuoret	☐	☐	☐	☐	☐
Vastavalmistuneet nuoret	☐	☐	☐	☐	☐
Fyysisesti vajaakuntoiset	☐	☐	☐	☐	☐
Mielenterveyskuntoutujat, joilla on ammattitutkinto	☐	☐	☐	☐	☐
Yli 50-vuotiaat pitkäaikais- ja/tai toistuvaistyöttömät	☐	☐	☐	☐	☐
Tuotannollisten ja taloudellisten syiden vuoksi työpaikastaan irtisanotut	☐	☐	☐	☐	☐
Kehitysvammaiset	☐	☐	☐	☐	☐
Maahanmuuttajat	☐	☐	☐	☐	☐
Vankilasta vapautuneet	☐	☐	☐	☐	☐
Omien lasten hoitamisen vuoksi useita vuosia työmarkkinoiden ulkopuolella olleet	☐	☐	☐	☐	☐

11. Millaisena pidät omien asiakkaidesi mahdollisuuksia työllistyä avoimille työmarkkinoille? Kun arvioit koko asiakaskuntaasi (100 %), heistä

pystyisi työskentelemään tällä hetkellä avoimilla työmarkkinoilla %

pystyisi aloittamaan työskentelyn avoimilla työmarkkinoilla välittömästi työhönvalmentajan tukemana %

pystyy työskentelemään tulevaisuudessa avoimilla työmarkkinoilla osallistuttuaan työ- ja toimintakykyä vahvistavaan toimintaan esimerkiksi työpajalla tai työllisyys Hankkeessa %

ei pysty koskaan työskentelemään avoimilla työmarkkinoilla %

12. Aseta seuraavat työttömyyden katkaisemista puoltavat tekijät tärkeysjärjestykseen.

1=tärkein, 2=toiseksi tärkein ... 10=vähiten tärkeä

kuntien Kelalle maksamat työmarkkinatukimaksut pienenevät

toimeentulotukimenot pienenevät

sosiaali- ja terveyspalveluiden tarve vähenee

Kainuun työttömyysaste alenee

osallisuus lisääntyy

työttömän mahdollisuudet työllistyä pysyvästi paranevat

työttömän ammattitaito paranee

työttömän elämänhallinta paranee

työttömän sosiaalinen verkosto laajenee

työtön ei syrjäydy

13. Mitkä tekijät edistävät mielestäsi vaikeasti työllistyvien työttömien työllistymistä?

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa, eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Taloudellinen tuki, esim. palkkatuki, työnantajalle	☐	☐	☐	☐	☐
Avointen työpaikkojen lisääntyminen	☐	☐	☐	☐	☐
Kouluttautuminen uuteen ammattiin	☐	☐	☐	☐	☐
Ammatillinen kuntoutus	☐	☐	☐	☐	☐
Työllistämishankkeeseen osallistuminen	☐	☐	☐	☐	☐
Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen	☐	☐	☐	☐	☐
Riittävien tukipalveluiden saatavuus (esim. päihde- ja mielenterveyspalvelut)	☐	☐	☐	☐	☐
Työharjoittelu/työelämävalmennus	☐	☐	☐	☐	☐
Edelleensijoittaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Aktiivinen työnhaku	☐	☐	☐	☐	☐
Suora yhteydenotto työnantajiin	☐	☐	☐	☐	☐
Valikoimaton työn vastaanottaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Muuttaminen työn perässä toiselle paikkakunnalle	☐	☐	☐	☐	☐
Työvoimapolitiittinen koulutus	☐	☐	☐	☐	☐
Omaehtoinen kouluttautuminen	☐	☐	☐	☐	☐
Laaja sosiaalinen verkosto	☐	☐	☐	☐	☐
Aiempi työkokemus	☐	☐	☐	☐	☐
Aiemmin hankittu ammattikoulutus	☐	☐	☐	☐	☐

Jokin muu, mikä?

14. Mitkä keinot lisäävät mielestäsi työnantajien halukkuutta palkata vaikeasti työllistyviä työttömiä?

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa, eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Nykyisenkaltaiset työllistämistuet	☐	☐	☐	☐	☐
Työntekijän tuottavuuteen perustuva räätälöity työllistämistuki	☐	☐	☐	☐	☐
Palkkauksen sivukulujen pienentäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Irtisanomissuojan heikentäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Työvoimapula	☐	☐	☐	☐	☐
Yleiset talousodotukset	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedottaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Työntekijöiden räätälöity kouluttaminen yritysten tarpeisiin	☐	☐	☐	☐	☐
Työttömyyden pitkittymisen estäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Työnantajien tarpeiden selvittäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Työttömien aktiivinen markkinointi yritysien	☐	☐	☐	☐	☐
Työhönvalmentajan tuki työpaikalla	☐	☐	☐	☐	☐
Mahdollisuus kokeilla työntekijää riskittömästi esimerkiksi edelleensijoittamisella	☐	☐	☐	☐	☐
Sijaispankki työntekijän sairauspoissaolojen varalta	☐	☐	☐	☐	☐
Työnantajien ja työvalmennusorganisaatioiden pitkäaikaiseen kumppanuuteen perustuva yhteistyö	☐	☐	☐	☐	☐

Jokin muu, mikä?

15. Minkä asiakasryhmien kanssa työskentelet?

- alle 6 kk työttömänä olleet
- 6–12 kk työttömänä olleet
- yli 12 kk työttömänä olleet
- vajaakuntoiset (lääkärin toteama vajaakuntoisuus)
- maahanmuuttajat
- alle 25-vuotiaat työttömät nuoret
- yli 50-vuotiaat pitkäaikaistyöttömät
- jokin muu, mikä?

16. Kuinka kauan olet työskennellyt nykyisessä työpaikassasi?

v kk

17. Millä tavalla asiakaskuntasi on muuttunut työurasi aikana?

18. Millaiset asiakkaat ovat haastavimpia työssäsi? Miksi?

19. Kuinka suuren osan asiakkaistasi arvioit hakevan tosissaan töitä tavoitteenaan vähintään määräaikainen työsuhde?

%

20. Vastaajan sukupuoli

- nainen
 mies

21. Vastaajan syntymävuosi**22. Vastaajan taustaorganisaatio**

- TE-toimisto
 työvoiman palvelukeskus
 työpaja
 työllisyyshanke
 kuntouttavan työtoiminnan kehittämishanke
 muu, mikä?

23. Muita kommentteja.**KIITOS VASTAAMISESTA!**

Liite 2. Faktorianalyysi työttömien työllistymiskykyä, -mahdollisuuksia ja työhön asennoitumista sekä asiakkaan kohtaamista kuvaavista asennemuuttujista.

	Faktorit				
	1	2	3	4	5
Sopivien työpaikkojen puute estää työttömien työllistymistä	,841				
Jos saisin valita, työskentelisin vain helposti edistettävien asiakkaiden kanssa	-,820				
Jokaiselta työttömältä löytyy työmarkkinoilla käytettävissä olevaa osaamista		-,801			
On mahdollista löytää henkilön osaamista vastaava ansiotyömahdollisuus jokaiselle työhaluiselle		-,730			
On vaikea löytää tehokkaita tukikeinoja yli vuoden työttömänä olleiden työllistymisen edistämiseksi		,698			
Työttömien henkilökohtaiset ominaisuudet vaikeuttavat heidän työnsaantiaan			,820		
Työttömät eivät halua töihin, koska sosiaalietuuksien maksutukset saattavat viivästyä			,769		
Jokainen asiakas ansaitsee yhtäläisen kohtelun				,834	
Päihdeongelma vaikeuttaa liian monen työttömän työllistymistä				,760	
Työnantajat pitävät työttömien palkkaamista liian suurena riskinä					,919
Työttömät eivät ole aidosti kiinnostuneita ansiotyöhön osallistumisesta			,523		-,547
Työttömän on vaikea osoittaa pätevyytensä työnantajille, jos työttömyys on jatkunut pitkään	,431				,522

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

Liite 3. Esimerkki tutkimusluvasta.

Riitta Kaskela ANOMUS
 --katu--
 89600 SUOMUSSALMI
 040 830 1507
 rkaskela@ulapland.fi 13.5.2011

-- yhdistys ry
 Toiminnanjohtaja --
 -- katu --
 87-- KAJAANI

TUTKIMUSLUPA

Opiskelen Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa pääaineenani kuntoutustiede. Teen pro gradu -tutkielmaa työttömien työllistettävyydestä työttömien kanssa eri organisaatioissa työskentelevien kainuulaisten ammattilaisten näkökulmasta. Tarkoitukseni on kerätä tutkimusaineisto sähköisellä kyselyllä, mitä varten pyydän lupaa lähettää sähköpostilla kyselylomakkeen -- yhdistys ry:n hallinnoiman -- hankkeen projektipäällikölle ja hanketyöntekijöille, joiden osallistuminen tutkimukseen olisi vapaaehtoista. Liitteenä 1 on tiivistelmä tutkimussuunnitelmasta ja liitteenä 2 kyselyn mukana menevä saate tutkimukseen osallistuville.

Tutkielmani ohjaajana toimii kuntoutustieteen professori Kristiina Härkäpää Lapin yliopistosta. Hänen yhteystietonsa ovat sähköposti kristiina.harkapaa@ulapland.fi ja puhelin 040 484 4251.

Ystävällisin terveisin

Riitta Kaskela

PÄÄTÖS

Tutkimuslupa myönnetään / ei myönnetä

_____/____ 2011

--

TIIVISTELMÄ

Työttömyys on vakava yhteiskunnallisena ongelma, jota on tutkittu paljon monesta eri näkökulmasta useiden vuosikymmenten ajan. Työttömät muodostavat laajan työvoimareservin, johon tärkeänä työvoimapotentialina kuuluvat myös vajaakuntoiset ja työrajitteiset työnhakijat. Ennustettu työvoimapula vaatii jo lähitulevaisuudessa kaikkien työvoimareservien, myös vaikeimmin työllistyvien, vetämistä mukaan tuottavaan työhön. Työttömyys tulee kalliiksi yhteiskunnalle alentuneen tuotannon, verotulojen menetysten ja työllisyysdenhoitomenojen vuoksi. Työtön itse maksaa työttömyydestään niin niukentuneen talouden kuin taitojen rapautumisen ja huonontuneen elämänlaadunkin muodossa. Työttömyys jakaa ihmisiä eri sosiaalisiin ryhmiin ja vähentää työttömien mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja osallisuuteen. Vaikeimmin työllistyvien pitkittyvä työttömyys saattaa johtaa leimautumiseen ja heikentää työttömien itseluottamusta, terveyttä ja työkuntoa, jolloin pitkittyvästä työttömyydestä voi muodostua yksilötasolla oman itsensä syy.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää eri organisaatioissa työttömien parissa työskentelevien ammattilaisten käsityksiä työttömien työllistymistä edistävästä ja estävästä tekijöistä, työntekijöiden arvioita työttömien työllistymismahdollisuuksista ja omasta roolistaan työttömien työllistymisen edistämisessä sekä suhtautumista työttömiin työllistettävyyden, stigmatisaation ja leimautumisen viitekehyksessä. Tutkimuksella halutaan kiinnittää huomiota työttömiin liitettäviin usein perusteettomiin yleistyksiin ja lisätä luottamusta työttömien kuntoutumis- ja työllistymismahdollisuuksiin.

Tutkimus toteutetaan kvantitatiivisena kokonaistutkimuksena Webropol-kyselyohjelmalla tehtävänä sähköpostikyselynä Kainuun alueella, missä työ- ja elinkeinotoimistoissa, työvoiman palvelukeskuksessa, kuntouttavan työtoiminnan kehittämissankkeessa, työllisyysankkeissa ja työpajoilla työskentelee yhteensä noin 180 tutkimuksen kohderyhmään kuuluvaa asiakastyötä tekevää työntekijää. Kyselylomakkeella kerättävä kvantitatiivinen tutkimusaineisto analysoidaan SPSS-tilasto-ohjelmalla. Kyselylomakkeen avointen kysymysten kvalitatiivinen tekstiaineisto analysoidaan aineistolähtöisesti aihealueittain. Tutkimuksen kaikissa vaiheissa noudatetaan hyvän tieteellisen käytännön periaatteita.

Tutkimusaineisto kerätään touko-kesäkuussa 2011. Aineiston analysointiin, tutkielman teoriaosan kirjoittamiseen ja työn viimeistelyyn varataan aikaa noin puoli vuotta. Pro gradu -tutkielma valmistuisi tämän aikataulun mukaisesti vuoden 2012 ensimmäisen kolmanneksen aikana.

Asiasanat: työttömyys, työllistyminen, työllistettävyys, stigmatisaatio, leimautuminen

Hyvä vastaanottaja,

opiskelen Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa pääaineenani kuntoutustiede. Olen tekemässä pro gradu -tutkielmaa, jonka tarkoituksena on selvittää työttömien työllistettävyyttä työttömien kanssa eri organisaatioissa Kainuussa työskentelevien ammattilaisten näkökulmasta. Tutkimusaineiston keräämistä varten olen saanut työnantajaltasi luvan lähettää sinulle oheisen kyselylomakkeen, jonka täyttäminen on luonnollisesti vapaaehtoista. Toivon kuitenkin, että pidät työllisyyden ja työttömien työllistettävyyden edistämistä niin tärkeänä, että haluat tutkimukseeni osallistumalla antaa oman panoksesi aiheeseen liittyvän tutkimustiedon kartuttamisessa.

Kyselyyn vastaaminen tapahtuu anonymisti ja kaikkea tutkimusaineistoa käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti siten, että yksittäisten vastaajien henkilöllisyys ei tule tutkimuksen tuloksissa ja raportoinneissa missään vaiheessa esiin. Sähköinen tutkimusaineisto, josta kaikki tunnistetiedot on poistettu, säilytetään salasanojen takana, ja tutkimusaineisto tulee ainoastaan tutkijan omaan käyttöön.

Alla olevasta linkistä pääset kyselylomakkeelle, jonka kysymyksiin vastaaminen kestää arviolta noin 20 minuuttia. Toivon saavani vastauksesi kyselyyn **perjantaihin 10.6. mennessä**. Mikäli haluat lisätietoja tutkimuksestani, annan niitä mielelläni joko sähköpostitse rkaskela@ulapland.fi tai puhelimitse numerossa 040 830 1507.

Yhteistyöstä kiittäen

Riitta Kaskela

Liite 4. Ryhmittelyanalyysi työttömien työllistettävyyttä kuvaavista summamuuttujista.

Ryhmiä lähtökeskiarvot				
	Ryhmät			
	1	2	3	4
Summa työttömät ovat työllistettävissä	4,50	5,00	2,00	2,50
Summa työttömien potentiaali jää tunnistamatta	2,67	5,00	2,67	4,33

Lopulliset ryhmäkeskiarvot				
	Ryhmät			
	1	2	3	4
Summa työttömät ovat työllistettävissä	4,18	4,52	2,17	3,15
Summa työttömien potentiaali jää tunnistamatta	3,21	4,27	3,00	3,77

ANOVA						
	Cluster		Error		F	Sig.
	Mean Square	df	Mean Square	df		
Summa työttömät ovat työllistettävissä	12,303	3	,223	63	55,211	,000
Summa työttömien potentiaali jää tunnistamatta	5,552	3	,176	63	31,509	,000

The F tests should be used only for descriptive purposes because the clusters have been chosen to maximize the differences among cases in different clusters. The observed significance levels are not corrected for this and thus cannot be interpreted as tests of the hypothesis that the cluster means are equal.

Lkm		
Ryhmät	1	22
	2	26
	3	6
	4	13
Yhteensä		67
Puuttuvia		4